

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**Факультет грецької філології та перекладу
Кафедра слов'янської філології та перекладу**

Н. А. Гайдук

**МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ЗІ СТИЛІСТИКИ ТА РЕДАГУВАННЯ ПЕРЕКЛАДІВ**

**для студентів 2–4 курсів ОС «Бакалавр»
спеціальностей Філологія. Мова та література (російська),
Середня освіта. Мова і література (російська),
Філологія. Переклад (українська, російська, польська)**

Маріуполь – 2019

УДК (811. 161.2+811.161.1)'373

ББК 32.973.26-018.2

Методичний посібник зі стилістики та редагування перекладів для студентів 2 – 4 курсів ОС «Бакалавр» спеціальностей Філологія. Мова та література (російська), Середня освіта. Мова і література (російська), Філологія. Переклад (українська, російська, польська) / укл.: Гайдук Н. А., канд. філол. наук, ст. викладач кафедри слов'янської філології та перекладу. – Маріуполь: МДУ, 2019. – 150 с.

Даний методичний посібник призначений для студентів спеціальностей Філологія. Мова та література (російська), Середня освіта. Мова і література (російська), Філологія. Переклад (українська, російська, польська), і охоплює три рівня теоретичного матеріалу та практичних завдань, а саме: зі стилістики та культури мовлення, із загальних питань редагування текстів та проблем редагування художніх перекладів, і тому може використовуватися як допоміжний матеріал при вивченні наступних дисциплін: «Стилістика та культура мовлення» та «Практикум російсько-українського перекладу та редагування».

У кожному з розділів представлені основні поняття та вправи для закріплення матеріалу. На початку розділів розміщено питання, на які студенти повинні звернути особливу увагу. Запропонований посібник призначений допомогти студентам при засвоєнні теоретичних понять, сформуванню навички адекватного та еквівалентного перекладу з урахуванням можливості редагування різних типів текстів. Навчальна програма передбачає три форми роботи студентів під час процесу навчання: засвоєння теоретичного матеріалу, практичні заняття (виконання вправ та підготовка до семінарських занять) та самостійну роботу. Матеріали посібника можуть бути також використані для самостійної роботи студентів при обов'язковому контролю з боку викладача.

Посібник містить завдання російською мовою, оскільки призначений, перш за все, для студентів спеціальності «Мова та література (російська)».

Рецензенти:

Т. Ю. Ковалевська, д. філол. н, професор, завідувач кафедри української мови Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

І. А. Галуцьких, д. філол. н, доцент кафедри англійської філології Запорізького національного університету

Затверджено

Вченою радою факультету грецької філології та перекладу

Маріупольського державного університету

Протокол № 12 від « 22 » травня 2019 р.

©Гайдук Н. А.

©МДУ, 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
...	
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ СТИЛІСТИКИ ТА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ...	5
ТЕМА 1. Стилїстика та культура мовлення як наука: предмет, задачї. Високий, середнїй та знижений стилї.....	5
ТЕМА 2. Стилїстична забарвленїсть мовлення.....	11
ТЕМА 3. Функцїональнї стилї мовлення.....	15
ТЕМА 4. Змїшення стилїв: канцеляризми та мовнї штампи.....	22
ТЕМА 5. Нелїтературнї мовнї варїанти.....	26
ТЕМА 6. Основи ораторськoгo мистецтва.....	30
ТЕМА 7. Норми лїтературнoї мови.....	35
ТЕМА 8. Лексична та граматична стилїстика.....	40
РОЗДІЛ 2. КОМУНІКАТИВНІ ЯКОСТІ МОВЛЕННЯ.....	51
ТЕМА 9. Логїчний наголос.....	51
ТЕМА 10. Неправильне розумїння значення словоформи.....	60
ТЕМА 11. Помилки поєднання слїв у реченнї.....	70
ТЕМА 12. Стислїсть мовлення.....	79
ТЕМА 13. Повнота мовлення.....	85
РОЗДІЛ 3. ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА РЕДАГУВАННЯ.....	89
ТЕМА 14. Загальнї питання художньoгo перекладу та редагування.....	89
ТЕМА 15. Поетичний переклад та редагування.....	104
ДОДАТКИ.....	134
•	
Додаток 1. Перелїк тем та питань до семїнарськїх занять.....	134
Додаток 2. Завдання для самостїйногo виконання.....	137
Додаток 3. Контрольна робота для самостїйногo виконання з дисциплїни «Стилїстика та культура мовлення».....	141
Додаток 4. Контрольнї питання.....	145
Рекомендована лїтература.....	147

ВСТУП

Наше життя цілком та повністю побудоване на зверненні до мови взагалі та слова зокрема: ми читаємо, пишемо, розмовляємо один з одним, передаємо інформацію, обмінюємося фактами.

Вочевидь, освічена людина повинна володіти навичками як усного, так і писемного мовлення. До позитивних якостей усного мовлення відносимо ораторські навички, вміння оперувати різними стилями та мовленнєвими ресурсами при непідготовленому чи частково підготовленому усному мовленні. Крім того, позитивною якістю професіонала – фахівця своєї справи – є навичка вміти лаконічно, чітко, але повно та зрозуміло, і саме так конструювати текст, що його сприйняття буде легким, читання цікавим, змістовним, і, можливо, навіть захоплюючим.

Для розвитку всіх цих комунікативних навичок як усного, так і писемного мовлення, вкрай необхідно володіти «правильною» літературною мовою. Людина, що хоче засвоїти таку мову, повинна знати як норми усного чи письмового мовлення, так і правила граматики та стилістики, адекватно використовувати різноманітні мовні ресурси.

Склад даного навчального посібника передбачає навчання нормам та стилістичним ресурсам літературної мови у різноманітних умовах студентів ОС «Бакалавр» спеціальностей Філологія. Мова та література (російська), Середня освіта. Мова і література (російська), Філологія. Переклад (українська, російська, польська), адже їх майбутня професія буде безпосередньо пов'язана з мовою, з використанням її нормативних та мовленнєвих ресурсів, і тому посібник призваний допомогти виробленню у студентів так званого «лінгвістичного чуття», уваги до гарного, правильного мовлення, неприйняття псування мови, переконати студентів у необхідності відмови від мовних кліше та штамів, не виправданого зниження стилів.

Перший розділ націлений на ознайомлення з основними засадами практичної стилістики та культури мовлення, другий – на вивчення комунікативних якостей мовлення, а саме: повноти, стислості мовлення, та, що найголовніше – його ясності, зрозумілості читачеві, що є особливо актуальним при писемному варіанті мовлення, адже читач не може перепитати автора про що саме йдеться у його повідомленні, оскільки автор може знаходитися від читача на великій відстані – як просторовій, так і часовій. Третій розділ присвячено охопленню базових навичок з редагування художніх перекладів.

Усі розділи та підрозділи посібника містять як основні теоретичні засади з названих тем, так і практичні завдання, що, в основному, націлені на пошук та виправлення помилок у окремих реченнях чи цілих текстах, що цілком імітує коректорську роботу у польових умовах.

РОЗДІЛ 1

ОСНОВИ СТИЛІСТИКИ ТА КУЛЬТУРИ МОВЛЕННЯ

ТЕМА 1

СТИЛІСТИКА ТА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК НАУКА: ПРЕДМЕТ, ЗАДАЧІ. ВИСОКИЙ, СЕРЕДНІЙ ТА ЗНИЖЕНИЙ СТИЛІ.

1. Поняття про описові лінгвістичні дисципліни.
2. Предмет та завдання стилістики.
3. Предмет та завдання культури мовлення.
4. Стилї мовлення: високий, середній, знижений.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Ви, напевно, пам'ятаєте, що **мовознавство (лінгвістика)** – це наука про мову.

До складу мовознавства входить цілий ряд лінгвістичних дисциплін. У структурі мовознавства широко представлені як описові дисципліни (фонетика, граматики, лексикологія, фразеологія), так і функціонально-комунікативні дисципліни (культура мови, стилістика, риторика тощо). Описові та функціонально-комунікативні дисципліни мають однаковий об'єкт дослідження, цей об'єкт – мова. Однак предмет і завдання цих дисциплін дещо відрізняються.

Описові дисципліни вивчають, що саме існує в мові, які існують засоби вираження думки, емоцій, які засоби передачі інформації має та чи інша мова. Предмет вивчення описових дисциплін – система мови, одиниці та категорії мовної системи.

Фонетика – це наука про звуки мови.

Грамматика – наука, що вивчає систему мови (словотворення, морфологію і синтаксис).

Лексикологія – це наука про слова.

Фразеологія – наука, що вивчає стійкі звороти мови.

Завдання цих дисциплін: вивчення ресурсів мови, призначених для вираження думок, позначення понять, передачі інформації.

Якщо описові дисципліни розглядають систему мови в статичі, то функціонально-комунікативні дисципліни мовознавства досліджують мову в дії, в динаміці. Функціонально-комунікативні дисципліни об'єднує загальний підхід до мови: вони вивчають особливості використання мовних засобів у процесі мовної комунікації носіїв мови.

Так, **стилістика** – це наука про використання мови в процесі мовного спілкування (усного і письмового).

Стилістика відповідає на питання «як?»; як використовуються одиниці і категорії даної мови для вираження думки, емоцій, обміну думками, для передачі інформації.

Предмет стилістики – способи використання мови.

Завдання стилістики: вивчення питань використання, функціонування мови в процесі мовної комунікації.

Культура мовлення (як і стилістика) – функціонально-комунікативна дисципліна. Культура мовлення – це наука про правильну мову, вчення про норми літературної мови.

Літературна мова – це мова в своєму нормованому, зразковому різновиді.

Вчення про культуру мовлення зародилося в Стародавній Греції – в теорії і практиці ораторського мистецтва. У Росії питання культури мовлення починають підійматися в працях М. В. Ломоносова. Але як самостійна дисципліна ця наука виділяється лише в останні десятиліття двадцятого століття.

Культура мовлення має три аспекти: *нормативний, комунікативний, етичний*.

Нормативний аспект культури мовлення передбачає володіння мовними нормами. Мовна норма – це єдине, зразкове, загальновизнане вживання одиниць мови; правила використання мовних засобів у певний період розвитку літературної мови.

Комунікативні якості мови – це точність, зрозумілість, лаконічність і виразність мови.

Етичний аспект культури мовлення – це володіння мовцями нормами мовної поведінки, прийнятими в даному суспільстві.

Отже, **предмет культури мовлення** – це мовні норми, комунікативні якості мови і норми мовної поведінки. Одне з основних **завдань культури мовлення** – збереження та вдосконалення літературної мови.

З точки зору емоційно-психологічного забарвлення – мовлення традиційно поділяється на три стилі: **високий, середній і простий (знижений)**. Теорія трьох стилів також існує з античних часів. У російській мовній культурі теорію і практику трьох стилів розробив М. В. Ломоносов, розподіливши мовні засоби з трьох названих стилів. Положення теорії М. В. Ломоносова актуальні і в даний час.

Високий стиль складається з високих, піднесених слів. Для цього стилю підбираються найвищі слова в синонімічних рядах, що використовуються для вираження відповідного поняття. Так, в синонімічному ряду *«смотреть, глядеть, глазеть, взирать, созерцать, лицезреть, зреть»* вибираємо слово *«созерцать»* або *«взирать»*. З ряду синонімів *«храбрый, смелый, отважный, доблестный»* – останнє слово найсильніше. Не всі слова такого мовлення повинні бути дуже високими, частина з них буде середнього ступеня високості, нейтральними, але низькі слова тут неприпустимі.

Лексика високого стилю насичена словами старослов'янського походження: *«величие, возмездие, великолепие, истина, поистине, самоотверженность, созидать, беззаветный, Всевышний, священный, презренный, невежда, злодеяние, ничтожество, мерзкий, отвратительный»* тощо. Чимало в цьому стилі і фразеологічних старослов'янізмів: *«беречь как зеницу ока, зарыть талант в землю, обетованная земля, исчадие ада, не оставит камня на камне»*, інше. Для синтаксису високого стилю характерне використання окличних речень (*Да восторжествует правда!*) і періодів (*Мы знаем вас не только как профессора, не только как талантливого преподавателя, не только как многознающего учёного, – но и как доброго человека, как заботливого супруга, как чуткого отца семейства...* З вітальної промови).

Високому стилю відповідають певні теми. Цей стиль використовують, коли говорять про високі предмети, про видатних осіб, про подвиги, про великі справи, про релігію, патріотизм, самопожертву. Якщо в такому стилі говорити, наприклад, про покупки на ринку (*«купил непревзойдённую рыбу, дар моря»*), то це буде смішно та неприродно. Високий стиль здавна вказував на високе соціальне становище мовця. Сучасним керівникам та іншим солідним людям дотепер не рекомендується говорити низькою мовою. Для високого стилю характерні строго певні жанри: трагедія, ода, гімн, святкова промова (вітальна), похоронна промова (некролог), мова на честь полеглих за Вітчизну, військово-патріотична промова.

Середній стиль – це стиль середнього рівня емоційно-психологічної оцінки повідомлення. Для середнього стилю підбираються більш стримані слова, проте знижені слова тут не вживаються. Середній стиль насичений нейтральною, стилістично не зниженою лексикою. В середньому стилі є допустимою (в порівнянні з високим стилем) велика кількість коротких речень.

Середній стиль вживається, коли говорять про політику, про якісь звичайні події, про гідних або негідних людей, про економіку, фінанси, про виробничі справи, розваги, спорт тощо. Для середнього стилю характерні також свої жанри: ліричний вірш, роман, повість, оповідання, виробнича мова на зборах, газетна стаття, репортажі, життєві листи освічених людей, наукові, офіційні, ділові жанри. Це також стиль літературно-розмовної нормованої мови, що зустрічається в живих життєвих діалогах.

Простий стиль – це знижений стиль, стиль звичайної повсякденної мови. З синонімічних рядів для цього стилю вибирають слова з відтінком буденності, навіть грубуватості. Замість «*Мы возражаем*» скажуть «*Мы против*», замість «*необходимо*» – «*надо*», «*нужно*», замість «*негодовать*» – «*сердиться*».

Для цього стилю характерні стилістично нейтральні, розмовні слова. Книжкових слів, особливо абстрактних, уникають. Цей стиль може ставати і своїм нелітературним варіантом, якщо в ньому використовуються жаргонізми і просторічні слова. У синтаксисі простого стилю переважають короткі речення (прості і складні), але обов'язково не громіздкої структури. Багато емоційних висловлювань: «*Оно и видно! Чего захотели! И вы туда же!*» Простий стиль використовується, коли говорять про буденні, але актуальні теми. У наш час простим стилем пишуть гумористичні розповіді і вірші.

Загалом мова володіє невичерпними можливостями для вираження думок. Наявність в мові трьох стилів емоційно-психологічної оцінки повідомлення зобов'язує використовувати мовні ресурси правильно, повністю враховуючи мовну ситуацію.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Елина Е. А. Стилистика русского языка и культура речи: учебное пособие для студентов специальности 031202.65 «Перевод и переводоведение» / автор-составитель Е. А. Елина / Саратовский государств. социально-экономический университет. – Саратов, 2010. – 92 с.

2. Рябинина Н. В. Учебно-методические материалы по дисциплине «Стилистика русского языка и культура речи» / Н. В. Рябинина. – Хабаровск: Изд-во ТГУ, 2012. – 102 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Скласти речення з поданими іменниками, звернувши увагу на стилістичні та змістовні відмінності:

- 1) одежда – одежды, слово – словеса, время – времена, тело – телеса;
- 2) снег – снега, холод – холода, мороз – морозы, мозг – мозги;
- 3) годы – года, сыны – сыновья, тоны – тона, мехи – меха, учителя – учителя;
- 4) зубы – зубья, лоскуты – лоскутья, камни – каменья, листы – листься.

Завдання 2. Згрупувати слова у синонімічні ряди, вказати стилістичні відмінності та знайти опорне слово для кожного ряду:

утверждать, ординарный, обобщать, тривиальный, банальный, констатировать, простой, подытоживать, примитивный, резюмировать, повествовать, демонстрировать, заключать, экспонировать, рассказывать, выставлять, говорить, вещать, показывать.

Завдання 3. Згрупувати подані слова та словосполучення за стилями:

а) високий; б) середній; в) простий.

- 1) распорядок, режим, порядок, правила, планирование;
- 2) различный, разный, всевозможный, всякий, всяческий;
- 3) отдых, передышка, передых, отдохновение, перерывчик;
- 4) труд, работа, дело, деятельность, занятие, работенка;
- 5) работать, трудиться, служить на благо..., пахать, гнуть спину.

Завдання 4. Визначити стилістичне забарвлення слів та підібрати до них синоніми іншого стилістичного забарвлення.

Болезнь, драться, брести, рукоплескать, ничегонеделание, воин, ввалиться, изгнать, бояться, лентяй, настойчивый, необразованный, здешний.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

2. Хамидова Л. В. Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.

ТЕМА 2

СТИЛІСТИЧНА ЗАБАРВЛЕНІСТЬ МОВЛЕННЯ

1. Поняття про стилістичну забарвленість мовлення.
2. Експресивна забарвленість.
3. Емоційно-оцінна лексика.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

При використанні мовних одиниць в тій чи іншій сфері або за певною формою мовного спілкування проявляється так звана **стилістична забарвленість**.

Стилістично забарвленими можуть бути окремі **слова, словосполучення, фразеологізми, граматичні форми і конструкції**. Їх стилістичне забарвлення добре помітне на тлі нейтральних слів. Наприклад, у парах слів *трепетать – бояться, непреложный – бесспорный* перші слова сприймаються як книжні, інші – як звичайні, стилістично нейтральні, що властиві і книжково-письмовій, і усно-розмовній мові. У парах слів *заболеть – захворать, жизнь – житье, снова – сызнова* другі слова носять яскраво виражений розмовний відтінок. Ще сильніше відрізняються від нейтральних просторічні слова *хворый – болезненный, собачиться – ругаться*. Зазвичай таку власне стилістичну забарвленість супроводжує експресивність, емоційність, оцінність.

Експресивна забарвленість – це різновид стилістичної забарвленості, що вказує на характер і ступінь вираженості якісних або кількісних ознак предмета, особи, дії, стану тощо. Експресивність – своєрідна надбавка до простої форми слова: *гореть – пылать – поыхать; беспорядок – ералаш – кавардак; множество – уйма – бездна* тощо.

До експресії може додаватись оцінний момент: слово «*есть*» (в значенні «употреблять пищу») – позитивний (*кушать*) або негативний (*жрать, трескать, наворачивать*).

Серед стилістично забарвлених засобів можна виділити такі, які використовуються в певних функціональних стилях. Наприклад, слова

«надлежит, доложит, довести до сведения, уведомить» використовуються в офіційно-діловому стилі, а «международный форум, эксклюзивное интервью, разрядка напряженности» – в публіцистичному. Однак основна маса функціонально-стильових засобів має найзагальнішу орієнтованість на три типи стилів: книжковий, розмовний та посторічний.

У своїй більшості слова виконують оцінно-експресивну функцію, завдяки якій у семантиці слів можуть бути закладені почуття радості, захоплення, ніжності, незадоволення, обурення, глузування тощо. Емоційно забарвлені лексеми, які слугують для опису почуттів, а також для передачі емоційних відтінків в оцінці явищ, подій, людей, називають **експресивами (експресемами)**.

Окрім аксіологічно-емотивних нашарувань, слова можуть містити у собі натяк на належність до певної типової сфери їх застосування. Такі соціально марковані одиниці називають **стилістемами**. Здатність слова набувати додаткових експресивних або стилістичних відтінків, які накладаються на основне значення слова у процесі комунікації і надають йому певного типу, колориту, називається **конотацією**. Конотація надає лексемі індивідуальності.

Отже, багато слів не тільки називають поняття, але і відображають ставлення до них мовця. Тому емоційну лексику називають **оцінною**. У складі емоційно-оцінної лексики виділяється три різновиди:

1) слова з яскравим оцінним значенням, як правило, однозначні. До них належать слова-характеристики (*подхалим, пустомеля, умница*), а також слова, що містять оцінку факту, явища, дії, ознаки (*разгильдяйство, допотопный, дивный, дерзать, вдохновит, напакостить, рукотворный*);

2) багатозначні слова, зазвичай нейтральні в основних значеннях, але що отримують яскраве емоційне забарвлення при метафоричному вживанні. Наприклад, *существительные (о человеке) – тряпка, тюфяк, змея, орел, глаголы – пилить, грызть, копать, зевать*;

3) слова з суфіксами суб'єктивної оцінки, що передають різні відтінки почуття, як позитивні (*солнышко, бабуля, аккуратненько*), так і негативні (*бородища, детина, казенщина*).

Часто одне нейтральне слово має кілька експресивних синонімів, що розрізняються за ступенем емоційної напруги (*несчастье – горе – бедствие – катастрофа*). Яскрава експресія виділяє слова урочисті (*незабвенный, свершения, воспевают*), жартівливі (*благочестивый, новоиспеченный*), іронічні (*хваленый, донжуан, витийствовать*).

Об'єднуючи близькі за експресією слова в лексичні групи, можна виділити:

- 1) слова, що виражають позитивну оцінку названих понять;
- 2) слова, що виражають негативну оцінку.

У першу групу входять слова «високого» стилю, пестливі, жартівливі, в другу – іронічні, несхвальні, лайливі. Емоційно-експресивне забарвлення слів яскраво проявляється при зіставленні синонімів.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Елина Е. А. Стилистика русского языка и культура речи: учебное пособие для студентов специальности 031202.65 «Перевод и переводоведение» / автор-составитель Е. А. Елина / Саратовский государств. социально-экономический университет. – Саратов, 2010. – 92 с.

2. Рябинина Н. В. Учебно-методические материалы по дисциплине «Стилистика русского языка и культура речи» / Н. В. Рябинина. – Хабаровск: Изд-во ТГУ, 2012. – 102 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНА ЗАБАРВЛЕНІСТЬ СЛІВ ПРИ ЗІСТАВЛЕННІ СИНОНІМІВ

ТАБЛИЦЯ 1

Підібрати до стилістично нейтрально забарвлених слів знижені та високі синоніми, самостійно вигадати приклади (п'ять) та заповнити таблицю:

Стилістично нейтральні слова	Знижені слова	Високі слова
Лицо		
Препятствие		
Плакатъ		
Боятся		
Прогнать		

Завдання 2. Підібрати синоніми до виділених слів. Звернути увагу, що

граматично речення можуть змінитися. Чи зміниться при цьому стиль?

1. Мы применили *всякие* методы исследования. 2. Когда умер А. С. Пушкин? 3. Недалеко от нашего дома находится *базар*. 4. Он *вдруг* почувствовал *резкую* боль. 5. Журналисты задавали президенту *различные* вопросы. 6. Он любил *думать* о смысле жизни. 7. Он пока *не женат*. 8. У меня *появились* непредвиденные проблемы. 9. В этом деле *есть* как хорошие, так и плохие стороны. 10. Никто не знает, где *прячется* этот человек. 11. Не надо *тратить* деньги на сувениры. 12. Надо *починить* папину машину. 13. Когда *появилась* жизнь на нашей планете? 14. Он *кинул* мяч в корзину, но промахнулся. 15. Старший брат *отнял* у младшего книгу. 16. Давай подарим маме *фартук!* 17. Порезанный палец надо *перевязать*. 18. Всю ночь придется *не спать*. 19. У бизнесмена *украли* машину. 20. Расскажите, что *случилось*.

Завдання 3. *Скласти речення з поданими словосполученнями, враховуючи стилістичну та змістову різницю між короткими та повними формами прикметників:*

девочка живая – девочка жива; мальчик спокойный – мальчик спокоен; стена низкая – стена низка; старик больной – старик болен; пациент плохой – пациент плох; жена счастливая – жена счастлива; шкаф высокий – шкаф высок; джинсы короткие – джинсы коротки; задача трудная – задача трудна; девушка красивая – девушка красива; лицо спокойное – лицо спокойно; брат гордый – брат горд.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

2. Хамидова Л. В. Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.

ТЕМА 3

ФУНКЦІОНАЛЬНІ СТИЛІ МОВЛЕННЯ

1. Науковий стиль.
2. Офіційно-діловий стиль.
3. Публіцистичний стиль.
4. Художній стиль.
5. Розмовний стиль.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

У поняття «культура мовлення» входить володіння стилістичними нормами мови. У різних умовах спілкування і в різних сферах діяльності використовуються неоднакові мовні засоби. Наприклад, мова офіційних документів відрізняється від мови газети, а мова побутового спілкування недоречна в науковій статті або доповіді. Сукупність мовних засобів, властивих тій чи іншій сфері суспільного життя, називається **функціональним стилем**. В залежності від області людської діяльності і функції мови в кожній конкретній сфері виділяється п'ять основних функціональних стилів: **науковий, офіційно-діловий, публіцистичний, розмовний, художній стиль художньої літератури**). Кожен стиль характеризується специфічними особливостями слововживання, використаннями форм слова, побудовою речень.

Науковий стиль несе функцію повідомлення про факти і явища дійсності, їх зв'язки і взаємини.

Зразками наукового стилю є такі жанри:

- монографія, стаття, дипломна (магістерська) робота, кандидатська чи докторська дисертація, реферат, рецензія тощо (письмові жанри);

- лекція, доповідь, наукове повідомлення, консультація (усні жанри).

Для даного стилю характерні термінологічність, точність, абстрактність, логічність, використання слів в їх прямому значенні, відсутність емоційно-оцінної лексики, велика кількість іменників, складні синтаксичні конструкції, прямий порядок слів.

Науковий стиль поділяється на підстили:

- власне науковий;
- науково-популярний;
- науково-навчальний.

Науково-популярні твори пишуться не тільки вузькими фахівцями в даній науковій галузі, а й журналістами, письменниками; вони розраховані на поширення знань серед широких верств населення, тому мають свій стиль викладу. Науково-навчальні твори розраховані на навчання спеціальності. Зміст і стиль підручників та навчальних посібників, навчальних лекцій пристосовані до завдань і умов навчання.

Публіцистичний стиль обслуговує сферу масової комунікації, виконує функції повідомлення і (що найголовніше!) впливу. Публіцистика покликана інформувати широкі кола читачів, глядачів, слухачів з найбільш гострих, актуальних питань. Вона впливає на свідомість людей шляхом переконання і формує певну громадську думку.

Характерні особливості публіцистичного стилю: злободенність, імперативність, підвищена емоційність, відкрите оцінне ставлення до фактів, подій, використання розмовної лексики, образних, емоційних виразів, різна структура речень (часто – прості речення), різний порядок слів.

Підстили:

- офіційно-інформаційний;
- інформаційно-аналітичний;
- репортажний;
- фельетонний.

Офіційно-діловий стиль використовується в сфері ділових і адміністративних відносин, володіє інформативною (повідомлення) і волюнтативною (веління) функціями. У складі офіційно-ділового стилю виділяються підстили:

- власне законодавчий (закон, указ, акти);
- адміністративно-канцелярський (наказ, доручення, розписка);
- дипломатичний (нота, угода, комюніке);
- а також подстіль усного офіційно-ділового стилю (службовий діалог, доповіді на нарадах, повідомлення на засіданнях тощо).

Вимоги до офіційно-ділового стилю: змістова точність, не допускає варіантів тлумачення, об'єктивність, відсутність емоційності, експресивності, високий ступінь стандартизації мови, однаковості, переважна відсутність персональної адресації, коли адресат – не конкретна людина, а юридична особа.

Розмовно-популярний стиль (розмовна мова) обслуговує широку сферу «особистих», тобто неофіційних, позаслужбових, повсякденних відносин. Функцією розмовно-популярного стилю є функція спілкування, яка виступає в

своєму «чистому» вигляді. До моменту спілкування мовлення як такого не було, воно виникає без попереднього обдумування і без свідомого відбору мовних компонентів і розраховане на миттєве слухове сприйняття учасників спілкування. У цих умовах структура висловлювання повинна бути не такою, як в мовленні, що заздалегідь підготовлене, зафіксоване на листі і розраховане на зорове сприйняття. Для невимушеного спілкування природні перебиви, повтори, паузи, використання слів-паразитів, яскраво проявляються особистісні якості мовця – темперамент, емоційність, що виражається у використанні стилістично забарвлених конструкцій, особливо стилістично знижених. Неповнота конструкцій є одним із засобів мовної економії, особливо характерною для розмовно-ужиткового стилю.

Найбільш загальні фактори, що обумовлюють риси розмовного стилю, такі: ужитковий, особистий, неофіційний характер відносин між учасниками спілкування; їх безпосередня участь у спілкуванні; розгортання мовлення в процесі говоріння без попередньої підготовки.

Літературно-художній стиль (стиль художньої літератури) включає в себе все багатство літературної і загальнонародної мови: всі пласти лексики з усім розмаїттям її семантики, експресивних і функціонально-стилістичних відтінків, з прямими і переносними значеннями, всю фразеологію, граматичні засоби і величезну різноманітність синтаксичних конструкцій. Мова художньої літератури може включати мовні риси і навіть цілі фрагменти інших функціональних стилів (наукового, офіційно-ділового, публіцистичного).

Особливо широко представлений в художній мові розмовний стиль, що пов'язане зі значними включеннями форм діалогу і монологу.

Художня мова може включати і позалітературні мовні засоби – діалектизми, жаргонізми, просторічні елементи, а також застарілі (архаїзми та історизми) і нові слова (неологізми).

Мова художньої літератури – це мова мистецтва слова, головною функцією якої є естетична функція, або образно-художня.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Елина Е. А. Стилистика русского языка и культура речи: учебное пособие для студентов специальности 031202.65 «Перевод и переводоведение» / автор-составитель Е. А. Елина / Саратовский государств. социально-экономический университет. – Саратов, 2010. – 92 с.

2. Рябинина Н. В. Учебно-методические материалы по дисциплине «Стилистика русского языка и культура речи» / Н. В. Рябинина. – Хабаровск: Изд-во ТГУ, 2012. – 102 с.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СТИЛІВ

ТАБЛИЦЯ 2

Стилі мовлення	Функція	Сфера застосування	Ознаки	Особливості мови	Мовлення
Науковий	Науково-інформативна	Наука	Точність, об'єктивність, змістовність	Терміни, спеціальна лексика	Чітке, лаконічне, точне, абстрактне
Офіційно-діловий	Офіційно-ділова	Дипломатія, діловодство	Регламентованість, офіційність	Мовленнєві кліше, штампи	Лаконічне, безпристрасне, знеособлене
Публіцистичний	Інформаційно-впливова	Політика, журналістика	Інформативність, експресія	Загально-політична лексика	Емоційно-оцінне
Художній	Естетична	Художня література	Індивідуалізованість	Образно-емоційні слова	Конкретно-образне
Розмовний	Спілкування	Повсякденне життя, побут	Спонтанність, ситуативність	Розмовні слова та фрази	Непідготовлене, невимушене

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Розподілити словосполучення на групи за співвіднесеністю до стилю мовлення.

Расторжение договора, кумир толпы, поставит в известность, в обстановке острых разногласий, совладелец фирмы, как в воду кануть, непрерывная беготня, милый малыш, высшая нервная деятельность, оголтелый шовинизм, категориальное значение, единовременное пособие, немного всплакнуть, заявка на участие, лексическое и грамматическое значение слова, местный заводиче, осуществлять контроль, чудесный теремок, звонкие согласные, расчудесный паренёк, подлежит изъятию, выразить глубокую тревогу, принять к сведению, часто халтурить, короткая память, от нечего делать, модальные модификации предложения, политическая и расовая дискриминация, один-одинешенек, довести до сведения, коммуникативный регистр речи, согласно приказу, в плановом порядке, возложить ответственность, сойти с рук, в окрестностях города, миролюбивые силы, временная нетрудоспособность, девичья память, иметь место, иметь в виду.

Завдання 2. Прочитати наведені нижче уривки. Визначити, до яких стилів мовлення вони належать.

I. Берёза (лат. *Bétula*) – род листопадных деревьев и кустарников семейства Берёзовые (*Betulaceae*). Берёза широко распространена в Северном полушарии; на территории европейской части РФ принадлежит к числу наиболее распространённых древесных пород. Общее число видов – около ста или немного больше. Многие части берёзы используются в хозяйстве: древесина, кора, берёста (поверхностный слой коры), берёзовый сок. Почки и листья применяют в медицине. Некоторые виды используют для создания полезационных полос, а также в декоративном садоводстве. Берёза занимает важное место в культуре славян, скандинавов, финноугорских и других народов. (Флора Восточной Европы, т. 11. / Под ред. Н. Н. Цвелёва. М. – СПб: Тов-во научных изданий КМК. 2004. – с. 65.)

II. Берёза, -ы, ж. – Лиственное дерево с белой (реже тёмной) корой и с сердцевидными листьями. Белая б. Черная б. Карликовая б. II уменьш. берёзка, -и, ж. II ласк. берёзонька, -и, ж. II прил. берёзовый, -ая, -ое. Б. сок. Б. веник. Семейство берёзовых (сущ.). (С.И.Ожегов «Словарь русского языка»).

III. Береза настолько распространена в нашей стране, что издавна многие поэты и писатели связывают с ее образом само понятие родины. Березу можно

встретить не только в лесах и рощах, селах и деревнях, но и в черте города. Это лиственное дерево с нежно-зеленой кроной и белым стройным стволом с черными полосками. Береза не зря пользовалась любовью и уважением наших предков, воспевших ее в своих песнях и преданиях. Ведь в давние времена, когда еще не было бумаги, умельцы особым образом выдeldывали верхний слой березовой коры – бересту, чтобы на ней можно было писать. Древесина дерева и сегодня служит для изготовления мебели, листья и почки используются в лекарственных целях, березовый сок не только вкусен, но и полезен, а из гибких тонких веток получают отличные веники для бани...

IV

Чуть солнце пригрело откосы

И стало в лесу потеплей,

Береза зеленые косы

Развесила с тонких ветвей.

Вся в белое платье одета,

В серёжках, в листве кружевной,

Встречает горячее лето

Она на опушке лесной (Р. Рождественский).

V. Вот они, березоньки! Ох, вы мои хорошие! И стоят себе скраешку и стоят. Зазеленели... Ох, ох, нарядились-то! Ах, невестушки вы мои, нарядились. И молчат стоят. Какие стоят!..

Завдання 3. Из поданими нижче словами утворити словосполучення, що мають забарвлення офіційно-ділового стилю.

Образец: выговор – объявить.

Претензия, виза, акт, договор, заявка, иск, проект, содействие, резолюция, санкции, мэр, мэрия, департамент, коммерсант, менеджер, брокер, акция, дивиденд, спонсор, меценат.

Завдання 4. Надати кожному з речень літературної форми, записати. Визначити, у чому полягають особливості побутового розмовного мовлення.

Мне от головной боли. За пять рублей городскую. С собакой за вами? Сейчас модно без рукавов. Напротив живет, ушел на пенсию. Дома забыл чем писать. Ты взял на чем загорать? Возьми чем укрыться. Завтра праздничное надену. Зимнее надо брату покупать. Скоро выпускной, потом вступительные, ужас! У мальчика температура. Без слуха в училище не примут. Он и второй завалил. Мы заняли на машину.

Завдання 5. Визначити функціонально-стилістичну належність текстів, характеризувати їхні стилістичні особливості, записати усі стилістичні ознаки кожного з текстів.

1. ...Думается, что все ответы на поставленные вопросы в пунктах а) – г) лежат за рамками аксиоматических по форме положений, процитированных ранее; последние нуждаются либо в дополнительном подтверждении, либо не допускают вообще сосуществования с предполагаемыми ответами, поставленными в порядке *ad absurdum*. Резюмируя предлагаемые сопоставления, приходится согласиться с утверждением, что наличие ПК (предметного кода) способного дополнять и даже замещать лингвистический знак, не согласуется с исходным положением относительно универсальности и полной самостоятельности языковой системы, ибо «абстрагирующий характер языка потребовал совершенно новой структуры, но он не устранил тех примитивных биологических форм общения, которые были свойственны предкам».

2. Как это ни банально звучит, но все указывает на то, что смерть Джона Кеннеди стала действительно результатом заговора, который был осуществлен, вероятнее всего, спецслужбами. Чем больше проходит лет, тем это становится очевиднее: вопросы не исчезают, их количество лишь увеличивается. Не надо тут гадать, кто именно был причастен – ЦРУ, ФБР или мафия. В том-то и дело, что, как в детективе Агаты Кристи «Восточный экспресс», вовлечены были ВСЕ, ибо Кеннеди умудрился помешать очень многим. Поэтому его убийство и удалось. Чаще всего президентов убивают именно в демократических странах. Интересно, почему? Ведь, если политик не нравится, его всегда можно переизбрать на выборах. Но, как пояснил один сотрудник из ЦРУ, «выборы стоят миллиарды долларов. А смерть президента любой страны можно заказать за 50 миллионов максимум». Вот так и получается, что убрать с дороги соперника дешевле. И политику везде делают люди, которые умеют считать.

3. Юрию Андреевичу стало не по себе. Он вышел в коридор. Поезд, набирая скорость, несся подмосковными. Каждую минуту навстречу окнам подбегали и проносились мимо березовые рощи с тесно расставленными дачами. Пролетали узкие платформы без навесов с дачниками и дачницами, которые отлетали далеко в сторону в облаке пыли, поднятой поездом, и вертелись как на карусели. Поезд давал свисток за свистком, и его свистом захлебывалось, далеко разнося его, полое, трубчатое и дуплистое лесное эхо.

Вдруг в первый раз за все эти дни Юрий Андреевич с полной ясностью понял, где он, что с ним и что его встретит через какой-нибудь час или два с лишним.

Три года перемен, неизвестности, переходов, война, революция, потрясения, обстрелы, сцены гибели, сцены смерти, взорванные мосты,

разрушения, пожары – все это вдруг превратилось в огромное пустое место, лишенное содержания. Первым истинным событием после долгого перерыва было это головокружительное приближение в поезде к дому, который цел и есть еще на свете, и где дорог каждый камушек. Вот что было жизнью, вот что было переживанием, вот за чем гонялись искатели приключений, вот что имело в виду искусство – приезд к родным, возвращение к себе, возобновление существования...

Вдруг из тучи косо посыпался крупный, сверкающий на солнце грибной дождь. Он падал торопливыми каплями в том же самом темпе, в каком стучал колесами и громычал болтами разбежавшийся поезд, словно стараясь догнать его или боясь от него отстать. Не успел доктор обратить на это внимание, как из-за горы показался храм Христа Спасителя и в следующую минуту – купола, крыши, дома и трубы всего города.

– Москва, – сказал он, возвращаясь в купе. – Пора собираться.

Завдання 6. Скласти портрет-орієнтування жінки, що знаходиться у розшуку, використавши стилістично адекватні слова та характеристики замість експресивно-розмовних форм:

большие выразительные черные глаза, маленький аккуратный носик, пухленькие губки (чуть выше которых, в правом уголке, – очаровательная маленькая родинка), лучезарная улыбка, пышные кудрявые волосы. Когда уходила из дома, была одета в хлопчатобумажное нежно-голубое платье с маленькими синими цветочками.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

2. Хамидова Л. В. Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.

ТЕМА 4

ЗМІШЕННЯ СТИЛІВ: КАНЦЕЛЯРИЗМИ ТА МОВНІ ШТАМПИ

1. Поняття про змішення стилів.
2. Елементи офіційно-ділового стилю у чужеродному контексті.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Стилістичне забарвлення словам можна надати лише маючи на увазі конкретний текст, певний функціональний стиль, оскільки слова, необхідні в одній мовній ситуації, бувають недоречні в іншій.

Наприклад, захоплення термінами в текстах, що не відносяться до наукового стилю, може стати причиною псевдонауковості викладу. Так, у педагогічній статті читаємо: *«Наши женщины выполняют семейно-бытовую функцию, включающую в себя три составляющих: детородную, воспитательную и хозяйственную»*. Замість цього треба було б написати: *«Наши женщины много внимания уделяют семье, воспитанию детей, домашнему хозяйству»*.

Причиною стилістичних помилок в книжкових стилях може стати недоречне вживання розмовних і просторічних слів. Читаємо в протоколі наради: *«Администрацией проделана огромная работа, и все же дел еще непочатый край»*. Надмірне захоплення просторіччям та розмовною лексикою призводить до порушення норм публіцистичної мови в засобах масової інформації: *«Философы поперли из-под земли, как сыроежки. Вроде бы неплохие ребята...»*; *«Придется правительству раскошелиться и отстегнуть 1 млрд.»*.

Елементи офіційно-ділового стилю, уміщені в чужий для них контекст, називаються **канцеляризмами**: *«В настоящее время ощущается недокомплект педагогических кадров; В январе происходит икрометание у налима»*. Із впливом офіційно-ділового стилю зазвичай пов'язують вживання мовних штамтів. **Мовними штампами** стають та отримують широке поширення слова зі стертою семантикою (значенням) і з дещо потьмянілим емоційним забарвленням. Наприклад, у різних контекстах починає вживатися в переносному значенні

вираз «получить прописку»: *«Картина вошла в экспозицию музея и получила постоянную прописку в нашем городе; Каждый мяч, летающий в сетку ворот, получает постоянную прописку в таблицах»*. Мовні штампи, позбавляючи того, хто говорить, необхідності підбирати потрібні, точні слова, позбавляють мову конкретності. Наприклад, таке речення можна вставити в будь-який звіт: *«Нынешний сезон проведен на высоком организационном уровне»*.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Елина Е. А. Стилистика русского языка и культура речи: учебное пособие для студентов специальности 031202.65 «Перевод и переводоведение» / автор-составитель Е. А. Елина / Саратовский государств. социально-экономический университет. – Саратов, 2010. – 92 с.

2. Рябинина Н. В. Учебно-методические материалы по дисциплине «Стилистика русского языка и культура речи» / Н. В. Рябинина. – Хабаровск: Изд-во ТГУ, 2012. – 102 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

***Завдання 1.** Знайти у текстах масової комунікації елементи офіційно-ділового стилю. Відзначити випадки змішення стилів.*

В настоящее время ощущается недокомплект педагогических кадров в нашей школе. В силу слабой разработки этого метода лечения лечение бронхиальной астмы затруднено. Ты же сама вчера ставила вопрос о засолке огурцов. На школьном празднике было произведено несколько наградений. Судьи вынуждены были ради создания прецедента толочь воду в ступе. Директор школы в своем интервью сказал, что развитие и совершенствование мыслительной деятельности способствует улучшению их речи.

***Завдання 2.** Знайти у поданому тексті стандарти наукового стилю, виписати їх. «Перекласти» текст у розмовний стиль.*

Если точка зрения, сводящая проблему к традиционности, правильна, то по мере вторжения в древнеегипетское искусство реализма канонические методы изображения должны постепенно преодолеваются и заменяться новыми и чертеж должен постепенно приближаться к рисунку. Если же считать, что древнеегипетское искусство на протяжении всей своей истории было «художественным черчением» и никогда не стремилось стать рисунком, то его

развитие должно сопровождаться вовсе не угасанием чертежных методов изображения, а, напротив того, их совершенствованием.

Завдання 3 Переказати гумористичне оповідання, використовуючи розмовний стиль та вилучити недоречне використання канцеляризмів.

ПОРЧА ХОРОШЕГО НАСТРОЕНИЯ

Осуществив возвращение домой со службы, я проделал определенную работу по сниманию плаща, ботинок, переодеванию в пижаму и шлепанцы и усаживанию с газетой в кресло. Жена в этот период времени претворяла в жизнь ряд мероприятий, направленных на чистку картофеля, варку мяса, подметание пола и мойку посуды. По истечении некоторого времени она начала громко поднимать вопрос о недопустимости моего неучастия в проводимых ею поименованных мероприятиях. На это с моей стороны было сделано категорическое заявление о нежелании слушания претензий по данному вопросу ввиду осуществления мною в настоящий момент, после окончания трудового дня, своего законного права на заслуженный отдых. Однако жена не сделала соответствующих выводов из моих слов и не прекратила безответственных высказываний, в которых, в частности, отразила такой момент, как отсутствие у меня целого ряда положительных качеств, как то: совести, порядочности, стыда и проч., причем как в ходе своего выступления, так и по окончании его занималась присвоением мне наименований различных животных, находящихся в личном пользовании рабочих и крестьян. После дачи взаимных заверений по неповторению подобных явлений нами было приступлено к употреблению в пищу ужина, уже имевшего в результате остывания пониженную температуру и утратившего свои вкусовые качества. Вот так у нас допускается еще порча хорошего настроения.

Завдання 4. Усунути у реченнях канцелярський відтінок та інші стилістичні недоліки.

Обрыв яблок и укладка их в транспортные средства, доставка к месту складирования требует много рабочих рук. На собрании говорилось о фактах бездеятельности коллектива. Сергею поручили очистить котел от пыли и загрязненности. В работе перевалочных пунктов очень важное значение имеет правильность постановки учета выполнения месячного плана перевозки грузов. Желательно, чтобы за ребенком ухаживало одно лицо. Ведется работа в деле повышения качества изделий, их вида. Скоро начнем осуществлять вывоз удобрений. В январе происходит икрометание у налима. В новом здании театра на глазах у зрителей происходит поднимание и опускание стола, открывание и закрывание рампы.

Завдання 5. Написати рецензію на курсову роботу з використанням наступних фраз:

1. Автор данной работы дает подробный анализ...
2. Автор демонстрирует высокий уровень знаний в области...
3. Автор на конкретных примерах доказывает...
4. Автор на основе большого фактического материала рассматривает...
5. Автор обращает внимание на то, что...
6. Автор успешно аргументирует свою собственную точку зрения...
7. Автором предложены оригинальные идеи...
8. Актуальность настоящего исследования заключается в...
9. В работе автор рассматривает...
10. В работе выявлены и раскрыты основные проблемы...
11. Все содержание работы логически взаимосвязано и подтверждено цитатами из авторитетных источников.
12. Данная работа демонстрирует...
13. Достаточно подробно автором изучены (представлены, изложены, описаны)...
14. Источники, цитируемые в настоящей работе, отражают современную точку зрения на исследуемую проблему.
15. Материал исследования основан на детальном анализе...
16. Особое внимание в исследовании ... уделено...
17. Практическая значимость данной работы заключается в...
18. Рецензируемую работу отличают новизна и доказательность ряда идей.
19. Работа выполнена на высоком научном уровне, содержит ряд выводов, представляющих практический интерес.
20. Теоретическая значимость данного исследования заключается в...

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

2. Хамидова Л. В. Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.

ТЕМА 5

НЕЛІТЕРАТУРНІ МОВНІ ВАРІАНТИ

1. Поняття про літературну мову.
2. Жаргон (арго) та його особливості.
3. Діалекти та просторіччя як варіанти ненормованої мови.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Національна мова традиційно може існувати в декількох варіантах. Вищу форму національної мови складає літературна мова.

Літературна мова – це зразковий варіант мови, який використовується на телебаченні і радіо, в періодичній пресі, в науці, в державних установах і навчальних закладах, в художній літературі. **Літературна мова** володіє наступними ознаками: нормированность; обов'язковість для всіх носіїв; стилістичне багатство; наявність письмової та усної форми. Окрім літературної форми національної мови існують її нелітературні варіанти. До нелітературних варіантів мови відносять **жаргон (арго) або сленг, діалекти і просторіччя**.

Жаргон (арго) – це нелітературний варіант мови, який використовується при невимушеному спілкуванні між представниками деяких соціальних груп. Традиційно виділяють молодіжний жаргон (сленг), злочинський жаргон, жаргон спортсменів, рибалок тощо.

Для молодіжного (студентського) жаргону російської мови характерні, наприклад, такі слова: *бабки, баксы* (гроші, долари); *качок* (сильний фізично); *прикид, потрясний прикид* (модний одяг); *прикинутый* (модно вдягнутий); *навороченный* (суперсучасний); *прикол, приколоться, прикольный, приколист* (жарт, жартувати, жартівливий, жартівник); *стёб* (іронія, насміхання); *стебаться* (насміхатися); *ботаник, ботан* (студент, що багато вчиться); *препод* (викладач); *врубаться, въезжать* (розуміти); *классный, клёвый, крутой* (чудовий, яскравий); *тусоваться, тусовка; балдеть, торчат, тащиться, зависать, улетать, оттягиваться, зажигать, колбаситься* (розважатися, веселитися, відпочивати); *кинуть* (не виконати обіцянку, обманути); *лечить* (брехати, обманювати); *доктор* (брехун); *махаться, гаситься* (битися); *махалово, гасилово* (бійка); *разборка, наезд, наезжать* (з'ясування стосунків);

снимать, клеить (знайомитися); *облом, обломаться* (невдача); *травка* (наркотики); *колёса* (пігулки); *ломка* (наркотичне похмілля); *хавать* (їсти); *стипуха, стёпа* (стипендія); *автомат* (залік, екзамен, що було отримано автоматично); *шпора, бомба* (шпаргалка); *забить стрелку* (назначити зустріч); *фишка, фенечка* (особливість); *запасть на кого-то, что-то* (дуже сподобатися).

У злочинському середовищі широкого поширення набули наступні жаргонізми: *авторитет* (лідер злочинського угруповання); *беспредел* (кримінальна ситуація); *братва* (злочинське угруповання); *братки* (члени злочинського угруповання); *гасиловка* (бійка); *мокруха* (вбивство); *мочить* (вбивати); *мочиловка* (бійка, конфлікт); *навар* (прибуток); *наезд* (агресивна акція, критика); *наезжать – наехать* (агресивні дії, конфлікт); *наколоть* (обдурити); *общак* (злочинські гроші); *отморозок* (людина, що втратила моральні якості); *пальцы веером* (характеристика зарозумілого, багатого суб'єкта); *пахан* (лідер злочинського угруповання); *стрелка* (зустріч представників злочинських угруповань); *сходняк* (зустріч злочинських авторитетів); *шестёрка* (пересічний член злочинського угруповання).

Є думка, що жаргонізми здатні «оживити мову». Але насправді і в цілому їх вживання засмічує розмовну мову. У науковому і офіційному стилі жаргон взагалі абсолютно неприпустимий.

Діалекти – такі нелітературні варіанти мови, які вживаються людьми на певних територіях у сільській місцевості. Виділяють фонетичні («*павук*» – паук, «*острый*» – острій), граматичні («*у жене*» – у жєны, «*до сестре*» – к сєстре), лексичні («*кочет*» – петух, «*угадать*» – узнатъ) діалектизми. Діалектні особливості можуть відволікати слухачів від змісту і заважати правильному розумінню.

Ще один нелітературний варіант мови – це **просторіччя**. Просторіччя використовується в мові малоосвічених верств міського населення і надає їй неправильний і грубий характер.

Просторіччя, як жаргон і діалекти, має тільки усну форму. Просторіччя може бути фонетичним («*положить*» замість традиційного *положить*, «*коридор*» замість *коридор*), морфологічним («*мой мозоль*» замість *моя мозоль*, *без пальта* замість *без пальто*, «*бежат*» замість *бегут*), лексичним («*полуклиника*» замість *поликлиника*). Просторіччя – це грубе, знижене мовлення. Наприклад, такі слова, як «*здорово*» (*здравствуйте*), «*канючить*» (*надоедливо просить*), «*карга*» (*старуха*), є просторічними.

Перераховані нелітературні варіанти мови є заміниками справжньої мови. Літературна мова – це єдиний зразковий, нормований варіант мови, яким в ідеалі повинні користуватися усі носії національної мови.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Елина Е. А. Стилистика русского языка и культура речи: учебное пособие для студентов специальности 031202.65 «Перевод и переводоведение» / автор-составитель Е. А. Елина / Саратовский государств. социально-экономический университет. – Саратов, 2010. – 92 с.

2. Рябинина Н. В. Учебно-методические материалы по дисциплине «Стилистика русского языка и культура речи» / Н. В. Рябинина. – Хабаровск: Изд-во ТГУ, 2012. – 102 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Надати кожному з речень літературної форми, записати. Визначити, у чому полягають особливості побутового мовлення.

Мне от головной боли. За пять рублей городскую. С собакой за вами? Сейчас модно без рукавов. Напротив живет, ушел на пенсию. Дома забыл чем писать. Ты взял на чем загорать? Возьми чем укрыться. Завтра праздничное надену. Зимнее надо брату покупать. Скоро выпускной, потом вступительные, ужас! У мальчика температура. Без слуха в училище не примут. Он и второй завалил. Мы заняли на машину.

Завдання 2. У яких сферах спілкування (розмовній, офіційно-діловій, художній) можуть бути використані наступні фразеологічні одиниці?

Держать в курсе, зайти в тупик, звезда первой величины, плясать под чью-то дудку, пожинать плоды, вгонять в краску, становиться на дыбы, войти в силу, ударить лицом в грязь, петь дифирамбы, сидеть на мели, Содом и Гоморра, эзопов язык, курить фимиам.

Завдання 3. Підібрати до іменників чоловічого роду паралельні форми жіночого роду. Відзначити випадки відсутності граматичної пари. В яких випадках підібрані форми будуть належати до літературної мови, в яких випадках – до розмовно-просторічного її варіанту?

Агроном, адвокат, ассистент, врач, генерал, директор, доктор, доцент, инженер, инспектор, кандидат, корреспондент, научный сотрудник, машинист, педагог, фельдшер.

Завдання 4. Визначити значення виділених слів та словосполучень, замінити літературними варіантами.

1. Мне *в лом* читать 4 тома «Войны и мира», я лучше фильм посмотрю.
2. *Фишка* в том, что изменить уже ничего невозможно.
3. «*Фишка*» этой новогодней ночи – то, что все магазины и рестораны обязаны нас не только поить-кормить, но и развлекать.
4. – *Прикинь*, к нам в город приезжает группа Би-2.
5. – Повтори ещё раз, что ты сказал, а то я *не въехал*.
6. Главная «*фенечка*» сезона – массивные пряжки.
7. Тогда вышел фильм про 101 далматина, и дочка, что называется, *запала*.
8. От чего *колбасит* зарубежных молодых?

Завдання 5. Використати у поданих реченнях просторічні слова. Замінити їх літературними відповідниками.

1. У меня ... болит!
2. Почему у тебя ... грязная?
3. А ... у неё красивые!
4. Что ты сделал, глупая твоя ... ?!
5. Ты совсем ... ! Завтра экзамен, а ты спишь целый день!
6. Какой ты хитрый, всех ... !
7. Только ... не знает этого!
8. ... бы сейчас с урока в кино!

Завдання 6. Скласти діалоги відповідно до ситуацій, використовуючи відомі вам жаргонні, просторічні та діалектні слова. Розіграти складені діалоги.

а) Вы рассказываете другу о том, как весело провели вечер в молодёжной компании.

б) Вы плохо себя чувствуете и жалуетесь на своё здоровье подруге. Она даёт вам советы.

в) Вы отдыхали летом в деревне. Расскажите об этом своему другу.

Завдання 7. Уявити, що ви стали письменником, який пише захоплюючі детективи. Включити в свій роман діалог двох кримінальних лідерів про вбивство заможного бізнесмена, яке вони планують.

Скласти цей діалог і розіграти його.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

2. Хамидова Л. В. Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.

ТЕМА 6

ОСНОВИ ОРАТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВА

1. Поняття про красномовство.
2. Основні різновиди красномовства.
3. Базові вміння та навички гарного оратора.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Під **ораторським мистецтвом** або **красномовством** розуміється високий ступінь майстерності публічного виступу, майстерне володіння живим словом. Ораторське мистецтво – це мистецтво побудови і публічного проголошення промови з метою надання бажаного впливу на аудиторію.

Виділяють наступні різновиди красномовства: **соціально-політичне, академічне, соціально-побутове, судове, богословсько-церковне.**

До **соціально-політичного** красномовства відносять доповідь на соціально-політичні та політико-економічні теми, звітну доповідь, політичну промову, дипломатичну промову, мітингову або агітаторську промову.

До **академічного** красномовства – вишівську лекцію, наукову доповідь, науковий огляд, наукове повідомлення.

До **судового** красномовства – прокурорську або звинувачувальну промову, адвокатську або захисну промову, самозахисну промову обвинувачуваного.

До **соціально-побутового** – ювілейну промову, застільну промову (тост), поминальну промову (надгробне слово, некролог).

До **богословсько-церковного красномовства** – проповідь, промову на соборі.

Щоб виступати публічно, оратор повинен володіти низкою спеціальних навичок і умінь. За визначенням психологів, навичка – це здатність здійснювати ту чи іншу операцію найкращим чином. Які ж навички необхідно мати оратору?

До основних навичок оратора відносять такі:

- навичка відбору літератури;
- навичка вивчення відібраної літератури, навичка складання плану;
- навичка написання тексту промови,

- навичка володіння собою перед аудиторією, навичка орієнтації в часі.
Саме з цих набутих навичок складаються вміння оратора.

Він повинен вміти:

- самостійно готувати виступ;
- зрозуміло і переконливо викладати матеріал;
- відповідати на запитання слухачів;
- встановлювати і підтримувати контакт з аудиторією;
- застосовувати технічні засоби, наочні посібники тощо.

Якщо будь-які навички або вміння будуть відсутні у оратора, то його спілкування зі слухачами може виявитися неефективним. Припустимо, ви добре пишете текст промови, але не вмієте просто і ясно викладати його аудиторії. Вам вдається зацікавити своїм виступом аудиторію, але ви не навчилися вкладатися у відведений для виступу час і не встигаєте висловити основні положення промови, ви губитеся, відповідаючи на запитання слухачів. Безперечно, це знижує якість ораторської промови.

Успіх публічного виступу багато в чому залежить від того, як добре оратор знає предмет своєї промови. Тільки в тому випадку, якщо оратор добре розбирається в темі свого виступу, якщо зуміє розповісти слухачам багато цікавого і привести нові, невідомі аудиторії факти, якщо йому вдасться відповісти на всі питання, що виникли під час його виступу, він може розраховувати на увагу слухачів. Нерідко виникає суперечка: чи кожна людина може стати хорошим оратором. Думки зазвичай розходяться – одні вважають, що тільки природні дані можуть зробити людину оратором, інші стверджують, що якості гарного оратора купуються, розвиваються, виховуються. Суперечка ця не нова, і точиться вона протягом всієї історії ораторського мистецтва.

Отож, звернімося до історії ораторського мистецтва. Хто не знає імені знаменитого давньогрецького оратора Демосфена? Але, можливо, не всі знають, що його виступи спочатку не мали успіху. Коли Демосфен вимовляв першу промову, то народ сміявся над ним і, висловлюючи своє невдоволення, так кричав, що оратор не міг довести промову до кінця. Тільки ціною величезних зусиль, постійної і наполегливої праці, Демосфен домогся визнання сучасників. Давньогрецький історик Плутарх у книзі «Порівняльні життєписи» розповідає про те, як Демосфен поборював свої слабкості, звільнився від недоліків, що заважають оратору. Щоб зміцнити свій слабкий голос, навчитися жестикулювати, позувати перед слухачами, володіти мімікою, він улаштував собі в підземеллі кімнату для занять і працював у ній кожен день. Нерідко він усамітнювався на два – три місяці поспіль, вибравши собі половину голови. Адже в такому вигляді соромно було з'являтися перед людьми, навіть якщо дуже хочеться. У Демосфена був неясний, шепелявий голос. Щоб зробити дикцію

чіткою, а голос сильним і міцним, він брав в рот камінчики і, не викидаючи їх, читав на пам'ять уривки з творів поетів. Він вправлявся в проголошенні слів, фраз навіть під час бігу або підйому на круту гору. Намагався навчитися говорити кілька віршів поспіль або якусь фразу, не переводячи дихання. За словами Плутарха, будь-яку зустріч, бесіду, ділову розмову Демосфен розглядав як тренування, вправу в красномовстві. Залишившись один, він скоріше спускався до себе в підземеллі і повторював всю розмову, намагався надати викладу стрункість, привести переконливі доводи, докази. Демосфен навчався ораторському мистецтву в інших прославлених ораторів, його сучасників. Він уважно слухав їхні виступи, стежив за ходом міркування, відзначав для себе переваги і недоліки. Він запам'ятовував вдалі слова і вирази, сказані іншими або ним самим, а потім використовував їх у своїх виступах, придумував всілякі варіанти вираження однієї і тієї ж думки, вносив в них поправки, шліфував, відточував, вибирав з них кращий і найбільш точний варіант. Майстерність Демосфена-оратора була здобута постійною, наполегливою, цілеспрямованою працею.

Таким чином, майстерність промовця залежить від його індивідуальних особливостей, складається з багатьох знань, навичок, умінь. Щоб набути їх, потрібно багато працювати над собою, вивчати досвід відомих ораторів, вчитися на кращих зразках ораторського мистецтва і намагатися якомога частіше виступати.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Елина Е. А. Стилистика русского языка и культура речи: учебное пособие для студентов специальности 031202.65 «Перевод и переводоведение» / автор-составитель Е. А. Елина / Саратовский государств. социально-экономический университет. – Саратов, 2010. – 92 с.

2. Рябинина Н. В. Учебно-методические материалы по дисциплине «Стилистика русского языка и культура речи» / Н. В. Рябинина. – Хабаровск: Изд-во ТГУ, 2012. – 102 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. *Вставити замість крапок дієслова **звать, называться**.*

1. Село, в котором Пушкин был в ссылке, ... Михайловское. 2. Старшего сына ... Костей, младшего – Мишей. 3. Как ... река, на которой расположен ваш город? 4. Эта планета ... Марс, а эта – Юпитер. 5. Я забыл, как ... эта опера П. И. Чайковского. 6. Рассказ К.Паустовского ... «Снег», а героиню ... Татьяна

Петровна. 7. Этот газ ... гелием. 8. Он не мог вспомнить, как ... его учителя музыки.

Завдання 2. Вставити замість крапок дієслова **получить, достать**.

1. В прошлом году я ... диплом филолога. 2. Вчера мы хотели попасть на концерт, но не смогли ... билеты. 3. Где вы ... эту книгу? – Я ... ее в подарок. 4. Я не ... ответа на свое письмо. 5. Какой балл ... его дипломная работа? 6. Я попросила подругу ... мне свежий номер журнала. 7. Врач сказал, что срочно нужно ... это лекарство. 8. Мой приятель ... хорошее образование.

Завдання 3. Виконати стилістичну правку речень.

1. Но во всем этом есть грандиозная опасность.
3. Татьяна и Владимир познакомились, когда оба были женаты.
4. Вечером, после посиделок в парламенте, мэр города пришел в гости к министру.
5. На ветках болтались, созревая, помидоры.
6. В 19-м веке в Ленинграде было закрыто несколько типографий.
7. В глаза бросился страшный беспорядок: вещи, белье – все было вывернуто из шкафов на пол.
8. Французское трио оставило захватывающее впечатление.
9. Сейчас наши дети начинают постигать первые школьные трудности.
10. После долгих хлопот работников наконец ремонт библиотеки состоялся.
11. Под тенистыми деревьями удобно примостились туристы.
12. Он установил столько мировых рекордов, что их помнят только отъявленные любители спортивной статистики.
13. Продается пожилой дом.
14. Учитель предложил нам написать контрольную работу устно.
15. От усталости мое тело подкашивалось на ногах.
16. Вдруг она заметила: по коридору идет кот на цыпочках.
17. Ресторан наполнился веселым гомоном: надрывно рыдала гитара, стонал барабан.

Завдання 4. Які словосолучення здаються вам помилковими? Чому?

Своя автобиография, военная оккупация, мемориальный памятник, ностальгия по родине, памятный сувенир, промышленная индустрия, свободная вакансия, ноябрь месяц, опытный ветеран, первый дебют, веселый инцидент, местный абориген, дважды дублировать, единственная ахиллесова пята, сатирическая карикатура, специфическая особенность, инаугурация ресторана,

менталитет местности, заранее предчувствовать, подниматься вверх, спускаться вниз.

Завдання 5. Знайти та виправити стилістичні та інші типи помилок:

Мода на большие оркестры была чрезвычайно популярна в то время. Последовала ответная контратака боевиков. Вода здесь чистая, а пляжи не замусорены отдыхающими. Обсуждая подготовку к выборам, еще раз было подчеркнута значения мненияэлектората. Заглянув в словарь и прочитав значение этого слова, мне стало интересно его значение в других словарях. Байрон старался оградить себя от олицетворения со своим персонажем. Мы знаем, что еще живы сейчас предки Л. Н. Толстого. Вы не могли бы задать какой-нибудь наводной вопрос? Такое хищное истребление лесов привело к образованию оврагов. Наш стома-тологический центр имеет лучшую оснастку в городе. Именно таким образом он написал сценарий своего первого режиссерского дебюта.

Завдання 6. Розкрити дужки, визначити рід іменників, перевірити за словником.

плацкарт(а), манжет(а), зал(а), желатин(а), чинар(а), коррек-тив(а), эполет(а), туф(ель, ля), клавиш(а), георгин(а), рельс(а).

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

2. Хамидова Л. В. Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.

ТЕМА 7

НОРМИ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

1. Поняття про мовну (літературну) норму.
2. Види мовних норм.
3. Зміна норми.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Мовна (літературна) норма – це центральне поняття мовної культури. Правильна мова будується відповідно до сучасних літературних норм. Норма літературної мови – це загальноприйняте вживання мовних засобів: звуків, наголосу, інтонації, слів, їх форм, синтаксичних конструкцій.

Норма обов'язкова як для усного, так і для писемного мовлення. Вона охоплює всі сторони мови. Розрізняють такі **види мовних норм**:

1. Акцентологічні (правила наголосу).
2. Орфоепічні (правила вимови).
3. Лексичні (правила вживання слів).
4. Фразеологічні (правила вживання стійких поєднань слів).
5. Словотворчі (правила утворення слів).
6. Морфологічні (правила утворення граматичних форм).
7. Синтаксичні (правила об'єднання слів у словосполучення і речення).
8. Орфографічні (правила написання слів).
9. Пунктуаційні (правила постановки розділових знаків у реченні).

Мовні норми мають певні властивості: вони характеризуються обов'язковістю, стійкістю та історичною мінливістю. Основна властивість норм – їх обов'язковість для всіх, хто говорить та пише російською. Важливими властивостями мовних норм є також їх стійкість і водночас історична мінливість. Якби норми не були стійкими, якби вони легко піддавалися різного роду впливам, та мовний зв'язок між поколіннями був би порушений. Звичайно, непідготовленому читачеві важко, наприклад, зрозуміти тексти, написані в XI – XII століттях, але твори О. С. Пушкіна ми розуміємо, за винятком окремих слів і виразів, хоча ці твори створені майже два століття тому. У той же час норма, як і все в мові, повільно, але безперервно змінюється під впливом розмовної мови,

діалектів, жаргонів, просторіччя, запозичень тощо. Наприклад, у 30-40-ві роки вживалися в українській мові слова «дипломник» і «дипломант» для вираження одного й того ж поняття: «Студент виконує дипломну роботу». Слово «дипломник» було розмовним варіантом слова «дипломант». У російській літературній нормі 50-60-х років відбулося розмежування у вживанні цих слів: колишнє розмовне «дипломник» тепер позначає учня, студента в період захисту дипломної роботи, отримання диплома. Словом «дипломант» стали називати переважно переможців конкурсів, призерів оглядів, змагань, зазначених дипломом. Таким чином, мовні норми не вигадуються вченими. Вони відображають закономірні процеси і явища, що відбуваються в мові. Мовні норми – явище історичне, закономірна зміна літературних норм.

Зміні норм передуює поява їх варіантів. На цій підставі розрізняються обов'язкові і варіантні норми. **Обов'язкова норма** – норма, що закріплює тільки один варіант вживання як єдиний вірний. Наприклад, в словах «магазин», «кілометр» нормативним визнається тільки наголос на останньому складі. **Варіантна норма** – це норма, що передбачає можливість вільного вибору варіантів, два з яких визнаються допустимими в сучасній мові. Наприклад, відповідно до норми слід вимовляти «*договóр*», хоча зараз вже категорично не забороняється «*до́говор*» (розмовний варіант).

Норми літературної мови відображають самотність національної мови, сприяють збереженню культурної спадщини минулого. Вони захищають літературну мову від діалектів, жаргонів і просторіччя. Норми дозволяють виконувати літературній мові свою основну функцію – культурну.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Елина Е. А. Стилистика русского языка и культура речи: учебное пособие для студентов специальности 031202.65 «Перевод и переводоведение» / автор-составитель Е. А. Елина / Саратовский государств. социально-экономический университет. – Саратов, 2010. – 92 с.

2. Рябинина Н. В. Учебно-методические материалы по дисциплине «Стилистика русского языка и культура речи» / Н. В. Рябинина. – Хабаровск: Изд-во ТГУ, 2012. – 102 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Поставити наголос у відповідності до літературної норми. Перевірити за акцентологічним словником.

Дебет, кредит, досуг, апостроф, генезис, искус, квартал, кремень, омнибус, соглядатай, жалюзи, кухонный, партер, туфля, средства, блюда, свекла, статуя, столяр, фетиш, рекрут, рефери, щавель, алфавит, апокалипсис, ходатайство, гражданство, завсегдатай, изыск, иконопись, намерение, община, согражданка, фено-мен, хвоя, экскурс, эксперт.

Завдання 2. *Визначити, чи співпадає місце наголосу у кожній групі слів:*

- а) трубопровод, бензопровод, нефтепровод, газопровод, мусоропровод, водопровод;
- б) дояр, гусяр, столяр, маляр;
- в) диалог, мартиролог, каталог, эпилог;
- г) цемент, доцент, процент, документ;
- д) кремень, ревень, слепень, щавель;
- е) гражданин, простолюдин, христианин, мещанин.

Завдання 3. *Скласти словосполучення із наступними словами:*

Клише, реноме, авеню, шоу, импресарио, рантье, маэстро, интернет, быстро, гран-при, зеро, конференсье, кредо, кофе, паблисити, рандеву, эмбарго, вето, факсимиле, хобби, табу, бикини, авизо, сальдо, статус-кво, амплуа, коммюнике, атташе, крупье, пенальти, пони, кенгуру, салями, бра, алиби, зомби, трио, эсперанто, фламинго, хиппи, визави, трико, хинди, майя, инкогнито, «Таймс», «Отто», «Фигаро», Капри, Миссисипи, Торонто, Калахари, Дели.

Завдання 4. *Вибрати із слів, що написані у дужках, слово, яке відповідає за сполучуваністю сусіднім словам. Пояснити, від чого залежить вибір. Чи можливі варіанти?*

1. Она любит (разговаривать, болтать) по телефону. 2. Надо пойти в зоомагазин и купить попугаю (пищу, еду, корм). 3. Какой на море (чудесный, великолепный, прикольный) воздух! 4. Какая красивая собака! Это (какой вид, какая порода)? 5. Журналист получил за свою статью в газете (небольшие деньги, небольшой гонорар). 6. Преступник (откровенно, открыто, чистосердечно) признался в совершенном преступлении. 7. Скажи мне (откровенно, открыто, чистосердечно): как ты относишься ко мне, что происходит сейчас между нами? 8. Она (откровенно, открыто, чистосердечно) смеётся надо мной и меня это крайне раздражает. 9. У нас всё хорошо, мы доехали (успешно, благополучно). 10. Экзамен он сдал (успешно, благополучно). 11. Чтение – наша духовная (еда, пища), и с этим крайне трудно поспорить. 12. Он очень любит жирную (еду, пищу). 13. Спортсмен (четко, метко) стреляет из лука. 14. Он пришел в (четко, метко) назначенное время.

15. Пожарные должны (погасить, потушить) пожар. 16. Я решил (погасить, потушить) медленно разгорающийся конфликт.

Завдання 5. Вставити дієслово, що відповідає змісту речень.

1. Воспитанные люди всегда должны ... место в транспорте пожилым людям.
2. Глухие рыдания стали ... к горлу мальчика.
3. Багровый румянец стал ... сквозь толстый слой грима на лице актрисы.
4. В этой битве армия одержала победу и стала
5. Я не хочу ... с тобой в дискуссию.
6. Скоро по телевидению будет ... мой сын.
7. Ты плохой дипломат, хороший дипломат должен уметь
8. В редакцию газеты от читателей начали ... письма.
9. Со всех сторон нас стал ... мрачный лес.
10. Вы не собираетесь ... к работе над новым проектом?
11. Потерпев поражение, дивизия стала медленно ... к лесу.
12. Ему надоело танцевать, и он стал просто ... с ноги на ногу.

Слова для справок: поступать, выступать, наступать, уступать, проступать, вступать, уступать, подступать, приступать, обступать, переступать, отступать.

Завдання 6. Які прізвища із нижче перерахованих відмінюються, а які – ні? Розкрийте дужки.

У господина (Корейко), от имени Ивана Петровича (Щука), к Наталье Ивановне (Шевченко), от директора Владимира Николаевича (Балаян), от жены директора Марии Викторовны (Балаян), книги ученого (Дурново), по просьбе супругов (Рекемчук), к сведению квартиросъемщика (Шевчук) и квартиросъемщицы (Шевчук), о Василии Петровиче (Седых), претензия истицы (Данелия) к ответчику (Пацация), пьеса драматурга (Сухово-Кобылин), знакомство Ирины (Швец) с Сергеем (Бергер).

Завдання 7. Усунути логічні та лексичні помилки, сформулювати думку вірно. Вказати типи помилок.

Трудность общения нашей делегации с коллегами в США состояла в знании языка. За административное нарушение Свиридов получил серьезный штраф. Драка носила взаимный характер со стороны всех указанных лиц. Из магазина была совершена кража пылесоса и другого медицинского оборудования. Эти рассуждения не терпят никакой критики. В нашей работе еще встречаются недостатки, мешающие успешному преодолению отставания.

Чемпионы сегодня неузнаваемы: они играют превосходно. Депутаты приняли важное решение, которое способствует улучшению отмеченных недостатков. Космические корабли – новое чудище человеческого разума. Для него характерно обострение чувства справедливости. В силу слабой разработки метода экономического анализа не проводилось изучение результатов выполнения плана. По приглашению французских друзей нашим студентам пришлось посетить Париж.

Завдання 8. Виправити помилки.

Во многих регионах ощущается нужда на лекарства. Благодаря пожару фирма понесла убытки. Прошу дать отпуск вследствие предстоящего отъезда. Требуется водители для перегона автомашин от г. Москва до г. Тамбова. В цеху мало делается по предупреждению брака. Приказываю предоставить Ивановой отпуск согласно личного заявления. Предприятие многое делает по хорошей организации отдыха своих работников. Выступающий оперировал с точными данными. Ситуация изменилась ввиду имевшего место происшествя. Фракция изложила свою позицию о проекте конституции.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

2. Хамидова Л. В. Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.

ТЕМА 8

ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СТИЛІСТИКА

1. Поняття та проблеми лексичної стилістики.
2. Стилiстичний аспект вивчення лексичних одиниць.
3. Граматична стилістика.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

В системі мовних засобів слово відіграє найважливішу роль. Російські письменники, захоплюючись красою, силою, багатством російської мови, перш за все, відзначали різноманітність її лексики, в якій укладені невичерпні можливості для передачі найрізноманітніших значень. С. Я. Маршак писав: «Людина знайшла слова для всього, що виявлено ним у Всесвіті. Але цього замало. Він назвав будь-яку дію і стан. Він визначив словами властивості і якості всього, що його оточує».

Словник відображає всі зміни, що відбуваються в світі. Він зобразив досвід і мудрість століть і, не відстаючи, супроводжує життя, розвиток техніки, науки, мистецтва. Він може назвати будь-яку річ і має в своєму розпорядженні засоби для вираження найбільш абстрактних і узагальнюючих ідей і понять.

Провідна роль слова в системі мовних засобів визначає його місце в стилістиці мови: слово є основною стилістичною одиницею. **Лексична стилістика** вивчає співвідносні лексичні засоби мови, даючи оцінку використанню слова в конкретній мовній ситуації і виробляючи рекомендації нормативного слововживання в різних функціональних стилях. Використовуючи досягнення сучасної семасіології, лексична стилістика вивчає слово у всьому різноманітті системних зв'язків, що існують в мові. Такий підхід висуває на перший план вивчення синонімів, антонімів, багатозначних слів, паронімів, службових слів засобом найбільш точної передачі інформації. Водночас стилістика звертає увагу на такі явища, як омонімія і паронімазія, що часом заважають правильному сприйняттю мови. У центрі уваги лексичної стилістики знаходяться стилістичне розшарування лексики, оцінка архаїзмів і неологізмів, слів обмеженого вживання, аналіз закономірностей використання стилістично значимих лексичних засобів у різних сферах спілкування.

Стилістичний аспект вивчення лексики вимагає вдумливої оцінки слова з точки зору мотивованості його в контексті. Стилістика виступає як проти вживання зайвих слів, так і проти невиправданого пропуску слів, розглядаючи різні прояви мовної надмірності та мовної недостатності. Слово вивчається в стилістиці не тільки в номінативній, але і в естетичній функції. Предметом спеціального інтересу лексичної стилістики є лексичні образні засоби мови – тропи.

Проблеми лексичної стилістики тісно стикаються з проблемами культури мови. Характеризуючи використання в мові тих чи інших лексичних засобів мови, стилістика стоїть на сторожі правильного слововживання. Усунення лексико-стилістичних помилок в мові, вибір оптимального варіанту вираження думки набувають найважливішого значення при літературному редагуванні текстів.

Синоніми (від грецьк. σύν – разом і ὄνομα – ім'я) – слова, що належать, як правило, до однієї і тієї ж частини мови, різні за вимовою та написанням, але мають схоже лексичне значення.

Антоніми (від грецьк. ἀντι – префікс зі значенням протилежності + ὄνομα «ім'я») – це слова однієї частини мови, різні за звучанням і написанням, що мають прямо протилежні лексичні значення.

Омоніми – це слова однакові за написанням, але різні за значенням морфеми та інші одиниці мови. Термін введений Аристотелем. Не слід плутати з **омофонами** (слова, однакові за звучанням, але пишуться по-різному), **омографами** (слова, що збігаються в написанні, але різняться вимовою, як правило, наголосом), **омоформами** (омонімічні відмінкові форми).

Пароніми (від грецьк. παρα- – префікс із значенням суміжності, ὄνομα – «ім'я») – це слова, подібні за звучанням і морфемним складом, але різні за лексичним значенням. Також можливе помилкове вживання одного з них замість іншого.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Елина Е. А. Стилистика русского языка и культура речи: учебное пособие для студентов специальности 031202.65 «Перевод и переводоведение» / автор-составитель Е. А. Елина / Саратовский государств. социально-экономический университет. – Саратов, 2010. – 92 с.

2. Рябинина Н. В. Учебно-методические материалы по дисциплине «Стилистика русского языка и культура речи» / Н. В. Рябинина. – Хабаровск: Изд-во ТГУ, 2012. – 102 с.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Вибрати зі слів, що записано у дужках, слово, яке підходить за сполучуваністю. Пояснити, від чого залежить вибір. Чи можливі варіанти?

1. Мы пойдём в церковь и там (распишемся, поженимся, обвенчаемся).
2. Мы пойдём в мэрию и там (распишемся, поженимся, обвенчаемся). 3. В университете (вспыхнул, загорелся) пожар. 4. Дедушка составил завещание и всё имущество распределил между (наследниками, потомками, последователями).
5. Путник взял с собой буханку хлеба и (горсть, кучу, щепотку) соли. 6. На столе (кипа, горсть, куча) бумаг. 7. Он отрицательно (кивал, качал, мотал) головой.
8. Наша машина (испортилась, сломалась). 9. За хорошую работу сотрудник получил (премию, приз, подарок). 10. На день рождения мы преподнесли другу (премию, приз, подарок). 11. Давай (залезем, поднимемся, взойдем) на эту гору.
12. Ты сможешь (залезть, подняться, взойти) на это дерево? 13. Соседка любит (решать, разгадывать) чужие тайны. 14. Мама любит (решать, разгадывать) кроссворды. 15. Следует (следить, ухаживать) за своим здоровьем. 16. Надо хорошо (следить, ухаживать) за больным.

Завдання 2. Вибрати зі слів, що наведені у дужках дієслово, що відповідає змісту (навестить, посетить, проведать, наведатся). Звернути увагу, що подані слова не завжди взаємозамінні у контексті.

1. Перед отъездом с дачи сестра хотела ... Зою Михайловну. 2. Завтра меня не будет дома: я хочу... родственников. 3. Иностранные туристы ... сегодня Эрмитаж. 4. Моя подруга легла в больницу, сегодня надо будет ... ее. 5. Интересно, как он живет, надо бы ... к нему. 6. Перед началом фестиваля болгарская делегация ... российских коллег в Доме кино. 7. Он давно жил в городе, но сегодня решил ... родную деревню. 8. Вечером мы решили ... родителей.

Завдання 3. Вставити замість крапок дієслова *слышать, слушать*.

1. Я отчетливо ..., что она шепнула. 2. Дети с интересом ...учителя.
3. Говорите громче, я вас плохо 4. Он ... за спиной чьи-то шаги. 5. Он часами может музыку. 6. Люблю ..., как шумит лес. 7. В этом году она начала ... новый курс лекций. 8. Вы ... мой вопрос?

Завдання 4. Відредагувати речення, виключити надлишкові слова.

1. Для обмена валюты необходимо обязательное наличие паспорта.
2. Каждая история была по-своему интересна и занимательна.

3. Закон нужен для тех, кто систематически и ежедневно нарушает тишину.
4. Этот писатель издал свою автобиографию несколько лет назад.
5. По телевидению идет веселая комедия.
6. Индийский актер сыграл бездомного бродягу.
7. Средства на это отпущены малоимущим беднякам.
8. Внутренний интерьер дворца очень красив.
9. Эта фраза была подхвачена дворянским светом.
10. Здесь расположен очень закрытый клуб миллионеров.
11. Он заранее предчувствовал грозящую ему опасность.
12. Они не друзья, они просто коллеги по работе.
13. Немало преступлений удалось раскрыть благодаря бдительности и внимательности граждан.
14. Бывает и так, что в ответ на критику вы получаете обратный бумеранг.
15. Возвращаясь домой из зарубежного путешествия, каждый стремится привезти на память подарок или памятный сувенир.
16. В прошлом году никому не известный пловец из Голландии завоевал первенство, опередив сильнейших асов водной дорожки.

Завдання 5. Підібрати синоніми до виділених іменників.

Роман известного автора, стремительное наступление, большая беда, встреча друзей, жестокая битва, смелый боец, секретная бумага, вредное влияние, отнестись со вниманием к работе, опытный водитель, сложный вопрос, разбить врага, прийти к выводу.

Завдання 6. Підібрати до виділених слів слова з мени інтенсивною ознакою.

1. Это был превосходный спектакль. 2. Артисты играли плохо. 3. Она красивая девушка. 4. Я люблю гулять под дождем. 5. Ненавижу глупых людей. 6. Все художники мечтают о славе. 7. Это талантливый ученый. 8. В его глазах застыл ужас. 9. С огромными трудностями мне удалось оформить визу. 10. От него одни беды. 11. Посмотри, какая она толстая. 12. Им овладела тревога. 13. Сегодня на улице холодно. 14. Мы с ним друзья с детства. 15. Летом в нашем городе жарко. 16. По вечерам в парке гремела музыка.

Завдання 7. Записати речення. Замість крапок поставити слова із дужок у потрібному відмінку.

1. Звание ... обязывает ко многому. Для написания учебника был создан коллектив ... (автор, писатель). 2. Партизаны отразили все ... противника. Вся природа ждала ... весны (атака, наступление). 3. Учитель регулярно проводил ...

с родителями. Он оплатил на почте ... по телефону (беседа, разговор). 4. Из окна открывался красивый ... на море. В романах Тургенева ... играет важную роль (вид, пейзаж).

Завдання 8. Підібрати синоніми до кожного із значень прикметників:

а) большие дети, большой успех, большой вопрос; б) влажный лоб, влажная земля; в) всякий раз, всякие книги; г) крепкая рука, крепкий лед; д) легкая задача, легкий ветер; е) молодая женщина, молодой сад; ж) мягкий хлеб, мягкий климат.

Завдання 9. Підібрати антоніми до прикметників.

1. Ясные глаза – 1) пасмурные 2) туманные 3) мутные 4) ненастные.
2. Свежий воздух – 1) черствый 2) старый 3) душный 4) тухлый.
3. Светлое воспоминание – 1) темное 2) мутное 3) грустное 4) грязное.
4. Холодное лето – 1) страстное 2) знойное 3) горячее 4) накаленное.
5. Мягкий климат – 1) твердый 2) морозный 3) черствый 4) суровый.
6. Тихий ребёнок – 1) бурный 2) быстрый 3) шумный 4) громкий.
7. Резкое похолодание – 1) постоянное 2) неопределенное 3) спокойное 4) постепенное.
8. Полная свобода – 1) пустая 2) ограниченная 3) максимальная 4) худая.
9. Пустой человек – 1) полный 2) налитый 3) вздорный 4) интересный.
10. Серьёзный ответ – 1) незначительный 2) неопасный 3) шутливый 4) легкий.
11. Слабый ответ ученика – 1) мощный 2) резкий 3) крепкий 4) хороший.
12. Тусклая лампочка – 1) прозрачная 2) яркая 3) блестящая 4) сверкающая.

Завдання 10. Підібрати прикметник, що буде антонімічним до всього ряду прикметників.

1. Суровый климат, резкие слова, черствый хлеб, жесткий характер.
2. Обычный случай, частый гость, обыкновенные способности, густой кустарник.
3. Шумный класс, быстрая река, оглушительный выстрел, громкая речь.
4. Серьезная литература, тяжелая сумка, трудная задача, крепкий сон.
5. Пустой стакан, относительная тишина, худой мальчик, ограниченная власть.
6. Путаная речь, кудрявые волосы, шероховатая поверхность, мятая ткань.
7. Неопытный специалист, новое платье, свежий журнал, неизвестный анекдот.
8. Мягкие жесты, нежные черты лица, слабые возражения, ласковый голос.

9. Черное платье, темная комната, грустные воспоминания, мутный ручей.
10. Твердый фундамент, убедительный аргумент, хороший студент, мощный мотор.
11. Изящная обувь, мягкий тон, тонкий намек, ласковый мальчик.
12. Бурная жизнь, непоседливый ребенок, шумная улица, быстрый шаг.

Завдання 11. Розподілити акцентні пари за трьома групами, що відрізняються: а) семантично, б) граматично, в) стилістично.

А́тлас – атла́с; ба́ловаться – балова́ться; бро́ня – броня́; ви́дение – виде́ние; вы́читать – вычита́ть; го́ловы – головы́; де́вица – деви́ца; до́ма – дома́; ду́хи – духи́; и́наче – ина́че; ква́ртал – кварта́л; кило́метр – киломе́тр; ко́злы – козлы́; ко́мпас – компа́с; лю́бите – люби́те; ми́зерный – мизе́рный; му́зыка – музы́ка; му́ка – мука́; остро́та – острота́; промо́кнуть – промокну́ть; ро́га – рога́; ру́ки – руки́; сло́ва – слова́; стру́ны – струны́; уго́льный – уго́льный; фено́мен – феноме́н; фо́льга – фольга́; хво́я – хвоя́.

Завдання 12. Утворити словосполучення, використовуючи пароніми.

Еловый, елочный (игрушка, запах), хлопотный, хлопотливый (хозяйка, дело), лесистый, лесной (горы, озеро), нетерпимый, нестерпимый (боль, человек), гончий, гоночный (машина, собака), гордый, горделивый (взгляд, осанка), явный, явственный (ошибка, шепот), дождливый, дождевой (погода, туча), дружеский, дружный (визит, хохот) земляной, земельный (участок, пол), дымный, дымовой (завеса, костер), конструктивный, конструкторский (решение, бюро), освоенный, усвоенный (знания, земли), двойной, двойственный (дно, отношение).

Завдання 13. Вибрати найбільш вдалих варіант. Звернути увагу, що інший варіант також можливий.

1. Стихи были написаны в (шутливой-шуточной) форме. 2. Как парни относятся к (военной-воинской) службе? 3. Мне часто снятся (дальние-далекие страны). 4. Это (высокий-высотный) дом. 5. Она пришла в (цветастом-разноцветном) платье. 6. Повесть очень (правильная-правдивая). 7. Как же мне (вспомнить-запомнить) все эти формулы? 8. Это очень (экономный-экономичный) путь решения проблемы. 9. Это (старый-старинный) дом, он построен в конце 18-го века. 10. Они встретились после (долгой-длительной) разлуки. 11. Мне его (лицо-личность) хорошо знаком.... 12. Оратор медленно говорил, придавая словам особенн... (значение-значимость).

Завдання 14. Підібрати синоніми-запозичення до виділених слів.

1. В Интернете мы живем в *вымышленном* мире. 2. Наш профессор – очень *знающий* специалист. 3. Занятия по физкультуре у нас *необязательные*. 4. Как работает этот *прибор*? 5. Какое интересное *представление* мы видели на стадионе! 6. *Настоящий* мир намного интереснее романов. 7. Начальник *проверяет* работу подчиненных. 8. Ты *совершенно* уверен в том, что говоришь? 9. Все картины в нашем музее – *подлинники*. 10. Мы должны прийти к *соглашению*. 11. Мы можем поручиться, что компьютер *работает* исправно. 12. Её *очарование* всегда привлекало меня. 13. Он произнес речь *без подготовки*. 14. Мальчик нечаянно разбил *градусник*. 15. Он привел веские *доводы* в пользу своего мнения. 16. Вечером будет *срочный* выпуск газеты.

Завдання 15. *Замінити застарілі назви частин людського тіла їх сучасними назвами.*

Вежды, вия, десница, длань, зеница, ланиты, лик, очи, перси, перст, пясть, рамена, стегно, чело, чрево, шуйца.

Завдання 16. *Замінити присудок, виражений фразеологічним зворотом, однослівним еквівалентом.*

1. Судьба не гладила меня по голове. 2. На городских соревнованиях наша команда села в лужу. 3. Мальчик как сквозь землю провалился. 4. Вот мы и будем весь вечер точить лясы. 5. Многие уважаемые люди попаются на удочку мошенников. 6. События тех лет навсегда врезались в память. 7. Девушка порой совершенно падала духом. 8. В семь утра мама подняла меня на ноги. 9. Эта спортсменка уже давно заткнула за пояс всех соперниц. 10. Своим поведением мы льем воду на его мельницу. 11. Администрация смотрит сквозь пальцы на эти недостатки. 12. Ты все время сгущаешь краски. 13. Сергей уже не хотел упускать случая взять верх в споре. 14. Не нужно мне вставлять палки в колеса. 15. Прежде чем стать стойким бойцом, он прошел через огонь и воду. 16. При всех его достоинствах у него есть ахиллесова пята.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

2. Хамидова Л. В. Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.

Граматична стилістика – це вчення про виразні властивості частин мови

і їхні форми, стилістичні можливості синтаксичних конструкцій, а також вчення про доцільний відбір і організацію в мовленні граматичних засобів мови.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Утворити іменники зі значенням особи. Як можна назвати:

Человека ленивого, неопрятного, полного, грубого, завистливого, хвастливого, доброго, воинственного, упрямого, медлительного, чистоплотного, смелого, неженатого, сильного.

Завдання 2. Утворити іменники із значенням особи, мотивовані наступними словами. Відзначити серед них слова експресивно забарвлені і слова спільного роду.

1. Двор, зависть, затея, неволя, помощь, путь, сплетня, фокус;
2. Ересь, меланхолия, проза, сатира, теория, физика, химия;
3. Бедный, добрый, здоровый, простой, толстый;
4. Глупый, любимый, наглый, старый, счастливый, удалой,
- 5 Упрямый, хитрый, юный;
6. Бегать, болтать, ворчать, врать, драться, кричать, лгать, мол-

*Завдання 3. Поставити замість крапок слова **труд** або **работа**.*

1. Он принимает активное участие в ... литературного кружка. 2. В каждой семье нужно воспитывать уважение к 3. Он относится к ... добросовестно. 4. Ему понадобилось много ...добиться разрешения на поездку. 5. Убеждать этого упрянца – напрасный 6. Студентам понравится ... на стройке. 7. В последнее время я совсем не занимаюсь ... по дому. 8. Мастер должен следить за ... молодых рабочих. 9. Мой брат провалился на вступительных экзаменах и поступил на 10. Я обычно поздно возвращаюсь с.... 11. Художник вкладывает в свои произведения много ... и терпения. 12. Он вложил в ... много

Завдання 4. Звернути увагу на різницю форм. Скласти речення із наступними словами:

- зубы (человека, животного) – зубья (машины);
- колена (в танце) – колени (человека) – коленья (стебли);
- корпуса (звания, войсковые соединения) – корпусы (туловища);
- лагеря (военные, туристические) – лагеря (политические, враждующие);
- листья (растений) – листы (бумаги);

- мехи (кузнечные) – меха (животных);
- образа (иконы) – образы (литературно-художественные);
- ордена (знаки отличия) – ордены (рыцарские и монашеские общества);
- повода (поводья) – поводы (побуждения);
- пояса (одежды) – поясы (географические);
- пропуска (документы на право входа) – пропуска (недосмотры; отсутствия);
- токи (электрические) – тока (глухаринные);
- хлеба (в поле) – хлебы (круглые);
- цвета (окраска) – цветы (растения).

Завдання 5. *Визначити, у якій з форм (повній чи короткій) повинні бути використані прикметники. Чи можливі варіанти?*

1. Эта квартира слишком тесна(-я).
2. Эта квартира тесна(-я) для шестерых жильцов.
3. Улицы старого города узки(-е) для проезда машин.
4. Улицы старого города узки(-е) и кривы(-е).
5. Этот мальчик глух(-ой) от рождения.
6. Этот мальчик глух(-ой) к просьбам матери.
7. Страна богата(-я) и чиста(-я).
8. Страна богата(-я) нефтью.
9. Боец еще жив(-ой).
10. Ребенок очень жив(-ой).
11. Метод очень хорош (-ий).
12. Парень хорош(-ий) собой.
13. Материя первична(-я), а сознание вторично (-е).
14. Отец горд(-ый) успехами сына.
15. Отец – человек горд(-ый) и суров(-ый).

Завдання 6. *Розкрити дужки, числівники написати у потрібній формі.*

1. Чтобы в мире было (2): я и мир! (М.Цветаева).
2. (3) девицы под окном пряли поздно вечерком (А. Пушкин).
4. Стол накрыт на (6), розы да хрусталь, а среди гостей моих горе да печаль (А.Тарковский).
5. На (7) бед мой ответ: где любовь, смерти нет (Е. Евтушенко).
6. Иду с дружкой, гляжу – стоят, они стояли молча в ряд, они стояли молча в ряд – их было (8) (В.Высоцкий).
7. Как (12) лет назад, холодна рука и немодные шумят синие шелка (А.Тарковский).
8. И очутятся на бреге, в чешуе, как жар горя, (33) богатыря (А.Пушкин).
9. Перебирая наши даты, я обращаюсь к тем ребятам, что шли в солдаты в (41) и в гуманисты в (45) (Д. Самойлов).
10. Когда тебе придется туго, найдешь и (100) рублей и друга. Себя найти куда трудней, чем друга или (100) рублей (А.Тарковский).
11. (101) я не буду никогда! (Е. Евтушенко).

Завдання 7. Утворити неозначені займенники. Чи можливий вибір?

1. Певца попросили спеть на бис какую-... песню.
2. Вы в состоянии сделать больше, чем кто-... другой.
3. К сказанному можно еще что-... добавить?
4. Хорошо бы перед отъездом пови-дать кого-... из друзей.
5. Мальчик стал звать кого-... на помощь.
6. Часы остановились, наверное, в механизме что-... испортилось.
7. Передайте книгу кому-... из приятелей.
8. Пошлите кого-... за врачом.
9. Остается что-... недосказанное в этом деле.
10. На днях мне рассказали какую-... странную историю.
11. Мы обязательно увидим что-... интересное.
12. Если кто-... будет ис-кать меня, дайте мне знать.

Завдання 8. Вибрати потрібне дієслово із дужок. Чи можливі варіанти?

1. Утром школьники ... в школу. Дети ... и играют во дворе (бегать – бежать).
2. Студенты ... на лекцию. Я ... по парку и дышу свежим воздухом (ходить – идти).
3. Мой брат отлично Лодка вниз по реке. (плавать – плыть).
4. Завтра геологи в экспедицию. Каждое лето мы в Крым (ездить – ехать).
5. Журавли на юг. Пчелы ... вокруг куста (летать – лететь).
6. Мальчики ... мяч по полю. Пастух ... стадо в деревню (гонять – гнать).
7. Отец хорошо машину. Мама ребенка сегодня к врачу (водит – вести).
8. Почтальон каждый день ... нам газеты. Река ... весной бревна (носить – нести).
9. Время медленно. Улитка ... вокруг раковины (ползать – ползти).
10. Коты хорошо ... по деревьям. Посмотри, кот ... в окошко (лазить – лезть).
11. Автобусы по утрам ... рабочих на работу. Мы ... вещи на новую квартиру (возить – везти).
12. Работа грузчиков – ... тяжести. Куда ты эту тряпку? (та-скать – тащить)
13. Студенты ... по аллеям парка (ходили – шли).
14. Самосвалы (возят – везут) песок на стройку.

Завдання 9. Вибрати із дужок словосполучення. Чи можливі варіанти?

1. Работникам некоторых профессий полагается (отпуск на месяц – месячный отпуск).
2. Это лекарство применяется как средство против (боли в голове – головной боли).
3. Весьма полезен и вкусен (чай из Индии – индийский чай).
4. Каждое утро по всему саду разносится (пение птиц – птичье пение).
5. В

углу комнаты стоит дубовый (шкаф для книг – книжный шкаф). 6. Наиболее полезны для занятий (часы утра – утренние часы). 7. В Ереване экскурсовод показывал наиболее известные (памятники архитектуры – архитектурные памятники). 8. Этот художник пишет свои полотна (красками на масле – масляными красками).

Розділ укладено з використанням матеріалів:

1. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

2. Хамидова Л. В. Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.

РОЗДІЛ 2

КОМУНІКАТИВНІ ЯКОСТІ МОВЛЕННЯ

ТЕМА 9

ЛОГІЧНИЙ НАГОЛОС

1. Зміщений логічний наголос.
2. Позиційний спосіб передачі логічного наголосу.
3. Лексичний спосіб передачі логічного наголосу.
4. Графічні засоби передачі логічного наголосу.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

1. Зміщений логічний наголос.

Логічним наголосом цікавилися в різний час і з різних позицій логіки, філософи, психологи, мовознавці, методисти, читці-виконавці, диктори, перекладачі тощо. Чому представників таких різних спеціальностей приваблював логічний наголос? Це пояснюється тим, що при переміщенні логічного наголосу з одного слова на інше різко змінюється зміст речення.

Логіки розглядали логічний наголос при вирішенні питання про співвідношення логічних і граматичних категорій. Їх привертав той факт, що всередині одного і того ж речення можна, змінюючи місце наголосу, виявляти різні за змістом судження.

Оскільки логічний наголос цікавив представників різних спеціальностей, в логічному наголосі висувалася на перший план то одна, то інша його сторона: фонетична, смислова, структурна, композиційно-організуюча, інформативна. Показовими у цьому зв'язку є різні терміни, якими пропонували позначати логічний наголос і логічно наголошене слово.

У практичній стилістиці логічний наголос та випадки його зміщення розглядаються у комунікативному плані. Розглянемо приклад: *«У одних*

писателів портрет дається більш детально, у інших – речева характеристика».

В даному реченні логічний наголос спочатку сприймається читачем на поєднанні «*більш детально*», в той час як автор мислив його на слові «*портрет*». При повторному сприйнятті ця помилка знімається: читач сприймає логічний наголос на слові «*портрет*», проте неправильне розуміння вже виникло і зробило свій «внесок» у спотворення процесу сприйняття тексту.

Такі випадки, коли читач сприймає логічний наголос не на тому слові, на якому мислив його автор (а на якомусь іншому), і називаються **зміщеним логічним наголосом**.

Зміщений логічний наголос – як правило, «подвійна» помилка, це можна продемонструвати на простому прикладі: «*Попов зробив радіо*». Якщо відомо, що автор розумів логічний наголос на слові *Попов* (у сенсі «саме Попов»), то у реченні бачимо одразу дві помилки:

1) читач сприймає слово *Попов* як таке, що не має логічного наголосу, в той час як у автора воно несе на собі логічний наголос;

2) читач сприймає слово «радіо» як таке, на яке падає логічний наголос, у той час, як у автора воно не несе на собі логічного наголосу.

Однак ці дві помилки можна розглядати як одну: «зсув» (у свідомості читача) логічного наголосу зі слова «*Попов*» на слово «*радіо*». Як показують спостереження, логічний наголос зміщується зазвичай з якогось лівого слова на якийсь праве.

Зсув логічного наголосу вправо (а не вліво) теоретично передбачуваний. Адже в більшості речень писемного мовлення логічно наголошене слово стоїть в кінці, праворуч. Якщо автор передбачав логічний наголос на якомусь іншому слові, а не на останньому, то читач його просто «проскакує» при прочитанні. Автор завжди знає, на якому зі слів він розуміє логічний наголос, але усі правила, що стосуються логічного наголосу, розраховані на те, щоб знайти його у чужому тексті, а не у своєму. Знаходити логічний наголос у своєму тексті за допомогою правил – все одно, що спитати у іншого, яку ж думку я хочу виразити.

Різноманітні прийоми вираження логічного наголосу в письмовій мові можуть бути зведені до трьох типів:

- вираження логічного наголосу шляхом переміщення потрібного слова в логічно наголошену позицію (позиційний спосіб);

- «посилення» значення слова шляхом введення спеціальних слів-підсилювачів (лексичний спосіб);

- виділення потрібного слова за допомогою шрифтових і знакових засобів (графічний спосіб).

2. Позиційний спосіб передачі логічного наголосу.

Яка позиція в реченні є логічно наголошеною? З цього питання висловлено чотири думки.

- 1) Перше місце у реченні – і ніяке інше – надає слову логічний наголос.
- 2) Останнє місце у реченні – і ніяке інше – надає слову логічний наголос.
- 3) І перше, і останнє місце в реченні надає слову логічний наголос.
- 4) Ні перше, ні останнє місце в реченні не надає слову логічного наголосу.

Яка ж із цих думок правильна?

Приклади, наведені дослідниками у доказ того, що перше місце в реченні надає слову логічний наголос, зазвичай непереконливі.

Те положення, що початкова позиція не надає слову, що її займає, логічного наголосу, може бути доведене за допомогою спеціального експерименту. Візьмемо таке речення, у якому початкове слово є логічно наголошеним, але це з'ясується не відразу, а лише в кінці речення: там стоїть сигнал, який цілком виразно показує, що перше слово є логічно наголошеним. Але до того, як читач зверне увагу та сприйме цей сигнал, він, взагалі кажучи, може осмислити перше слово і як логічно наголошене, і як таке, що не має логічного наголосу, принаймні, ніщо тут не заважає сприйняти це слово як логічно наголошене чи ненаголошене.

Здавалося б, в таких умовах одні читачі можуть сприйняти перше слово як логічно наголошене, інші – як ненаголошене. Однак експеримент показує, що це не так. Всі читачі сприймають перше слово як таке, що не має логічного наголосу і потім, дочитавши речення до кінця, з подивом дізнаються, що перше слово було логічно наголошеним. Причому ці результати стійко повторюються в експерименті з різними реченнями, що мають сигнал помилки в кінці, і з різним складом досліджуваних.

Ось одне з речень, що розглядалося в експерименті:

«Поле пересекали окопы, пригорок и опушку леса».

В даному реченні читачі спочатку сприйняли логічний наголос на слові «окопы», в той час як автор мислив його на слові «поле».

Численні факти підтверджують правильність думки Л. В. Щерби стосовно того, що саме кінцева позиція надає слову логічний наголос.

Як доводять експерименти, логічно наголошеною є не лише остання позиція у реченні, а й та, що прирівнюється до останньої, зокрема, перед комою, там, де теоретично могла б стояти крапка. Також логічно наголошеною може бути і позиція перед іншими знаками пунктуації, наприклад перед дужками тощо.

3. Лексични спосіб передачі логічного наголосу.

Цей спосіб полягає у тому, що у речення вводяться слова-підсилювачі, що допомагають авторові виділити потрібне слово.

До таких слів-підсилювачів відносяться:

Частки.

Частки, як правило, виділяють слова, що йдуть за ними, за деякими виключеннями – ті, що стоять перед ними (частки *ли, же*, та деякі інші). Такі частки поділяються за змістом на декілька груп, в кожній з них члени групи можуть при певних умовах ставати взаємно замінними. Розглянемо такі групи.

Частки *это, именно, как раз*.

«Тема нагнулся к колодезю и прислушался. Снизу донесся протяжный стон. Это Жучка стонет».

Частки *только, лишь, единственно, исключительно*.

«У меня была только синяя краска».

«Язык используется тысячами индивидуумов, он не может воспроизводиться у различных индивидуумов с полной идентичностью: возникновение отклонений в этих условиях неизбежно, но из этих отклонений, возникающих постоянно, незначительная часть может получить распространение, проникнуть в язык».

Потрібно було б написати: *«...лишь незначительная часть».*

Без частки *«лишь»* логічний наголос сприймається читачем на слові *«распространение»* як на такому, що стоїть у наголошеній позиції.

У випадку невірною (не в тому місці) використання часток вони також, як і їх пропуск, можуть створювати ситуацію, коли логічний наголос зміщується.

Частки *и, даже* разом з часткою *же*, або без неї.

«И горячо же солнце сегодня».

Частка *«и»* відіграє у реченні неабияку роль, і завжди потрібно слідкувати, щоб вона була на своєму місці, лише порівняйте: *«И я люблю его»*. *«Я и люблю его»*. *«Я люблю и его»*.

Отже, ми розглянули деякі групи часток, що можуть використовуватись для передачі логічного наголосу. Препозитивна частка є засобом виділення наступного за нею слова, засобом зосередження на ньому уваги читача. Це особливо чітко простежується у випадках, коли частка помилково стоїть не перед тим словом, яке повинно бути виділено, а перед якимось іншим, і коли вона, в результаті, виділяє, всупереч наміру автора, наступне за нею слово.

Таким чином, частка, яка повинна попереджати про зміщений логічний наголос, у випадку її неправильного положення за місцем розташування, може, навпаки, провокувати його. Тому що така частка повинна стояти безпосередньо перед тим словом, яке дійсно має бути виділено, потрібно не допускати випадків її «блукання» реченням. Важливо також не допускати невиправданого пропуску

частки, оскільки при цьому виникає така ж помилка – зміщений логічний наголос.

Уточнюючий синонім.

Розглянемо приклад. *«Кому не известны муки слова, когда пишущий бьется в поисках нужного выражения; Мы не можем, не имеем права забывать об этом».*

Не важко помітити, що нагнітання синонімів зосереджує в певному місці речення логічний наголос. При цьому слід пам'ятати, що логічний наголос завжди сприймається на другому з суміжних синонімів, тому що в момент прочитання першого синоніму, читач ще не знає, що за ним слідує другий. І лише після прочитання другого синоніма, читач розуміє, що автор акцентує увагу на певному понятті, і тому саме другий синонім сприймається як логічно виділений.

Порівняймо: *«Эта теория названа общей, так как она является обобщением, расширением специальной теории».* Якщо нарікінці речення викреслити один із суміжних синонімів (*обобщением* или *расширением*), то логічний наголос буде сприйматися на кінцевому *«специальной теории».*

Підсилювачі прислівникового типу.

У якості лексичних підсилювачів дуже часто використовуються прислівними міри та ступеня (інтенсиви): *весьма, чрезвычайно, необычайно, совершенно, абсолютно* тощо. Вони подають читачеві сигнал, що наступне за ними слово є логічно наголошеним.

«Необычайно интересную экскурсию совершили мы этим летом».

Повторення слова (буквальне чи варіативне).

«От искр всю ночь, всю ночь светло» (А. Блок).

Порівняйте варіативні повтори: *давным-давно, один-одинешенек, всего-навсего, криком кричит.* Такі повтори не являються тавтологією і слугують для акцентування уваги читача.

Також буває, що повторюють навіть не два, а три або більше елементів. Уявімо собі ряд із трох елементів, що повторюються. Перший елемент із ряду сприймається як такий, що вимовляється рівним тоном, другий – як вимовлений більш напружено, третій – із максимальною напругою.

«Уйдите, уйдите, уйдите!» – не глядя на него, вскрикнула она, как будто крик этот был вызван физической болью» (Л. Толстой).

Протиставлення.

«Нас ожидала не пара, а тройка лошадей».

У цьому реченні логічний наголос сприймається на слові *«тройка»*, тому що воно виділене протиставленням, хоча у логічно наголошеній позиції знаходиться інше слово – *«лошадей»*. Найчастіше граматичними засобами протиставлення є конструкції *«не..., а; как..., так; и... и»*, тощо.

Важливо, щоб автори знали і вміли застосовувати найрізноманітніші засоби передачі логічного наголосу у письмовій мові. Засвоївши їх, автор зможе в одному випадку вжити курсив (підкреслення), в іншому – поставити слово у наголошену позицію, в третьому – ввести лексичний підсилювач, тобто щоразу передавати логічний наголос найбільш відповідним (за ступенем і умовами контексту) способом.

4. Графічні засоби передачі логічного наголосу.

Шрифти.

Для передачі логічного наголосу часто застосовуються курсив, **напівжирний шрифт**, ПРОПИСНІ букви, підкреслення, тощо.

*«А однажды в Альпах мы были свидетелями совсем уже волшебного зрелища: гроза бушевала **под** нами».*

Те, що шрифти є спеціалізованим засобом передачі логічного наголосу, чітко простежується у випадках, коли вони вжиті недоречно. Показовими також є факти, коли якесь слово графічно виділено (наприклад, подане розрядкою) не з волі автора, а з якихось технічних причин – для заповнення друкованого рядку, або, наприклад, для збереження меж газетного стовпчика тощо. У цьому випадку читач, який звик сприймати на слові, набраному особливим способом, логічний наголос, виявляється введеним в оману.

При використанні виділень слів за допомогою шрифту, найчастіше виникають такі види помилок: виділення будь-якого слова, яке за логікою викладу не повинне бути виділено, і вживання шрифтового виділення в невластивій йому функції. Ці види помилок «прослизують» в текст часом непомітно для автора. Треба їх знати, щоб успішно з ними боротися.

Знак наголосу (акут).

Особливо чітко роль даного знака виступає в тих випадках, коли він є єдино можливим засобом усунення помилки. Це випадки, коли треба передати порівняно слабкий логічний наголос – і тому вживання курсиву було б недоречним – і коли при цьому зміна порядку слів є небажаною (оскільки, наприклад, призводить до перебудови значної частини тексту) або неможливо через те, що виникає штучний порядок слів.

«Конец дела показывает, что каждый может». (Пословица.)

Знак акут може використовуватись над словом у трьох випадках:

- 1) для позначення правильної вимови слова (незнайомого чи іншомовного): *центр Брокá;*
- 2) для розрізнення графічних омонімів: *óрган (а не оргáн).*
- 3) для визначення логічного наголосу.

Знак акут може ставитися на будь-якому слові у реченні без додаткових перебудов чи зусиль, не потрібно додавати слова, як при лексичному способі

передачі логічного наголосу, чи перебудувувати речення, як при позиційному. До того ж, цей знак тонко, невимушено, але своєчасно повідомляє читачеві про логічно наголошене слово.

Знак оклику у дужках.

«Беспримерную тяжесть вынес В.И. Даль, который при издании своего знаменитого словаря лично провел четырнадцать (!) корректур трехсот тридцати печатных листов большого формата».

Знак (!) тут вказує: зверніть увагу на число чотирнадцять, вдумайтеся в нього. Замість знака (!) інколи використовують – для більш сильного виділення – знак (!!) або навіть (!!!).

Тире.

«Через несколько минут загремели цепи, двери отворились, и вошел – Швабрин» (А.С. Пушкин).

Пропуск такого тире, що виділяє логічно наголошене слово, може призводити до переміщення логічного наголосу. Чому тире несе на собі функцію передачі логічного наголосу? Тому що у усному мовленні тире – це пауза.

Отже, існує три основних способи передачі логічного наголосу: позиційний, лексичний, графічний. Найсильнішим вважається позиційний спосіб, за ним слідує лексичний, найслабший – графічний. Автори текстів повинні знати і вміти доречно користуватися кожним із цих способів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. *На якому слові буде сприйматися логічний наголос? Чому?*

1. Говорил этот человек тихо.
2. Из-за угла появился полицейский.
3. Вопрос о контроле возникает лишь в тех случаях, когда такие устройства не работают или неправильно работают.
4. В каком из этих предложений смещено логическое ударение?

Завдання 2. *Виправити помилку у розташуванні слів у другому реченні.*

1. Я приеду к тебе в пятницу. У меня свободный день в пятницу.
2. В актовом зале школьники уже украшали елку. К вечеру была убрана елка.

Завдання 3. *З якого слова на яке слово переміщується при сприйнятті логічний наголос? Вкажіть стрілкою.*

Образец:

В опытной группе детям читали стихи, а в контрольной – нет.

Логическое ударение воспринимается на слове стихи (вместо читали).

Пояснение: стрелка исходит от того слова, на котором мыслит логическое ударение автор, и направлена к слову, на котором воспринимает логическое ударение читающий.

1. Писателя заботило, чтобы не проскользнуло какой-нибудь ошибки; он читал сначала сам корректуру, потом давал редактору. 2. В первом тексте существительные стоят в нужной форме, во втором – числительные. 3. Тогда еще не было письменности у казахов, но их устное творчество достигло высокого уровня. 4. Дорогу постоянно ремонтируют. Вот и получается: вчера ехал здесь, а сегодня уже нельзя. 5. Авторы этих высказываний ошибаются по-разному: одни из них недооценивают роль личности, другие ее переоценивают. 6. Случаи пропажи книг в интернате обычно замалчиваются. Поэтому мы особо на них остановимся.

Завдання 4. *Перемістити логічно наголошене слово у логічно наголошену позицію.*

1. Когда Марат уезжал в Москву, знакомых он встретил на вокзале. 2. Брату я подарил альбом для марок, а книгу – сестре. 3. Иногда в классе не находится образцового сочинения, которое можно прочесть для всех, поэтому лучшие работы надо хранить учителю. 4. При взаимном рецензировании ученик должен сам исправить все стилистические ошибки в работе товарища. Правда, это отнимает много времени у ученика, зато дает хорошие плоды. 5. Работа над стилистическими ошибками приносит хорошие результаты только тогда, когда систематически проводится с учащимися, а не от случая к случаю.

Завдання 5. *Из двух речень, уміщених у дужках, вибрати потрібне за змістом.*

Поезд остановился на маленькой станции. Пассажир посмотрел в окно и увидел женщину, которая продавала булочки. (Женщина стояла довольно далеко от вагона. Довольно далеко от вагона стояла женщина.)

Пассажир не хотел идти за булочками сам, так как (отстать от поезда он боялся; он боялся отстать от поезда).

(По платформе гулял мальчик; мальчик гулял по платформе), и (пассажир позвал его; его позвал пассажир).

Сколько стоит булочка? – спросил пассажир.

Сто рублей, – ответил мальчик. (Мужчина дал мальчику двести рублей; двести рублей дал мальчику мужчина.)

– Возьми эти деньги и купи две булочки, одну мне, а другую себе.

(Через минуту вернулся мальчик. Через минуту мальчик вернулся.) (Он с аппетитом ел булочку. Он ел булочку с аппетитом.)

Мальчик подал пассажиру сто рублей и сказал:

– К сожалению, (там была одна булочка; одна булочка была там).

Завдання 6. Підкреслити лексичний підсилювач. Звернути увагу на його розташування по відношенню до слова, що виділяється.

1. Дружные супруги даже из Тихого океана воду вычерпают. 2. Только отец соблюдал спокойствие. 3. Как раз здесь начинается минное поле. 4. Именно в кратере нашли этот минерал. 5. Давно ли он ушел? 6. Одна-единственная спичка оставалась у нас. 7. Он был со мной чрезвычайно любезен. 8. Вот теперь-то мы повоюем! 9. Так и замерло сердце у Никиты. 10. Когда же вы приедете? – Приедем сегодня же.

Завдання 9. Додати до логічно наголошеного слова (воно вказане у дужках) лексичний підсилювач, що підходить за змістом.

1. Он не видел, как ставятся улы (не видел).
2. Друзья от него отвернулись (друзья).
3. Установлено, что описываемая в тексте картина постепенно складывается в сознании читателя (постепенно).
4. Вы сможете писать для детей (сможете).
5. Почему изменяется язык? (почему).
6. Самодеятельный театр представил народное искусство (народное).

Розділ укладено з використанням матеріалів:

Мучник Б. С. Основы стилистики и редактирования / Б. С. Мучник.– Ростов н/Д : Изд-во «Феникс», 1997. – 480 с.

ТЕМА 10

НЕПРАВИЛЬНЕ РОЗУМІННЯ ЗНАЧЕННЯ СЛОВОФОРМИ

1. Неправильне розуміння значення словоформи.
2. Закономірність сприйняття омоформи називний – знахідний відмінок на початку речення.
3. Закономірність сприйняття омоформи називний – знахідний відмінок у будь-якому місці речення.
4. Закономірність сприйняття омоформи називний – непрямий відмінок.
5. Закономірність сприйняття омоформи діяч – об'єкт.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

1. Неправильне розуміння значення словоформи.

Що таке «омоформа»? Це омонімічна форма.

«*Матери*» – який відмінок? І родовий або давальний однини, і називний множини. Це і є омонімічна форма, або омоформа. Найчастіше помилки виникають при співпаданні називного та одного з непрямих відмінків. Практична стилістика націлена на боротьбу саме з такими помилками, адже вони значно утруднюють процес комунікації. Читає осмислює якийсь елемент тексту невірно, не в тому значенні, в якому його вжив автор, і лише потім, під впливом наступних сигналів тексту, повертається до прочитаного і переосмислює його або (якщо в тексті немає потрібних для вірного розуміння текстів сигналів) так і залишається з неправильним, не передбаченим автором розумінням.

Враховуючи подібні факти, відомий дослідник омонімії професор М. П. Колесніков виділяє п'ять типових мовних ситуацій, що виникають при сприйнятті омонімічних речень:

1. Читач не помічає омонімію і правильно сприймає зміст речення.
2. Читач не помічає омонімію і неправильно сприймає зміст речення.
3. Читач помічає омонімію і правильно вибирає одне зі значень речення.

4. Читач помічає омонімію, але неправильно вибирає одне зі значень речення.

5. Читач помічає омонімію, але йому важко визначитися у виборі одного зі значень речення.

Очевидно, що тільки одна з п'яти ситуацій – перша – підтверджує оптимістичну гіпотезу – «омонімія нешкідлива». Решта чотири вказують: «омонімія шкідлива».

У багатьох типових ситуаціях можна впевнено, надійно передбачити, в якому з двох або декількох значень буде осмислений при первісному сприйнятті неоднозначний сегмент тексту, тобто за яким з двох можливих шляхів піде думка читача. Це дозволяє автору ще до того, як сконструйований ним текст потрапить до читача, вирішити, чи адекватно буде зрозумілий вжитий омонім, і в потрібних випадках попередити неправильне розуміння: замінити конструкцію, переставити слова тощо.

2. Закономірність сприйняття омоформи називний – знахідний відмінок на початку речення.

Омонімічними можуть бути форми різних частин мови.

Іменник.

Розглянемо приклад. У реченні *«Двери для непосредственного выхода наружу должны иметь следующие помещения»* природно, що при швидкому читанні за підмет (називний відмінок) сприймається слово *«двери»*, що стоїть на першому місці, а поставлене в кінці фрази *«помещения»* – за додаток. І тільки безглуздість, що виникає при такому сприйнятті (у дверей є приміщення) змушує зауважити, що тут допущена нічим не виправдана інверсія, при якій підмет та додаток помінялися місцями.

Як бачимо, такі конструкції створюють серйозні труднощі в розумінні сенсу речення. Проблема неоднозначності конструкцій типу *«мать любит дочь»*, доречі, виникає не лише при письмовому, а й при усному мовленні, і ніякі інтонаційні хитрощі тут не допоможуть. Дійсно, наявність інтонації, що супроводжує речення з омоформами називний – знахідний відмінок, не ставить слухача в більш вигідне становище порівняно з читачем. Інтонація, будучи дієвим засобом при передачі смислової залежності слів, логічного наголосу, різних емоційних нашарувань – загрози, ніжності, іронії тощо, – в даному випадку виявляється безсилою: розрізнити суб'єкт і об'єкт вона не може.

Примітно, що початковий іменник, як правило, сприймається як вжитий в називному відмінку не тільки в реченнях, де підмет та додаток теоретично можуть помінятися місцями, так званих, семантично зворотніх, (наприклад, *«Холм закрыл лес»*), тобто таких, в яких обидві інтерпретації представляються читачеві однаково вірогідними, але і в реченнях, семантично незворотніх, які не

можуть бути витлумачені – з урахуванням всього їх лексичного складу – у двох різних значеннях, оскільки один з двох смислів виявляється явно неприйнятним: (Наприклад, «*Лето сменяет осень*»).

Підраховано, що в російських текстах називний і знахідний відмінки збігаються за формою у 76% іменників. Інші відмінки, наприклад родовий і давальний, збігаються в значно меншій кількості випадків. Тому у іменників, що мають однакові форми в називному і знахідному відмінках, особливо часто виникає невідповідність між значенням, в якому вони вжиті автором, і значенням, у якому вони зрозумілі читачеві.

Чому іменник в називно-знахідному відмінку, що стоїть на початку речення, сприймається в значенні називного відмінка, а не знахідного? Здавалося б, якщо іменник поєднує в собі форми називного і знахідного відмінків, то одними читачам він може бути сприйнятий в називному відмінку, іншими – у знахідному. Між тим, усі читачі, немов змовившись, бачать в такому іменнику називний відмінок. Чому? Оскільки початкова позиція у реченнях слов'янських мов несе формального значення. І тому безсумнівним залишається сам факт сприйняття початкового іменника в називному, а не в знахідному відмінку.

Зазвичай, чим більше слів стоїть між помилково зрозумілим іменником і сигналом помилки (словом, що вносить ясність), тим серйознішою виявляється помилка. Усвідомлення цієї залежності дає нам мірило грубості, і ми можемо мати у реченні помилку протяжністю одне – два слова, а може – і на ціле речення. виправляти незначну стилістичну помилку зазвичай недоцільно, особливо якщо це пов'язано з істотною «ломкою» тексту. Однак, неможливо провести чітку межу, по одну сторону від якої стояли б незначні помилки, а по інший бік – грубі, при яких виникає нагальна потреба виправити речення. Можна намітити лише приблизну та нечітку межу між грубими і негрубими помилками.

Інші частини мови – займенник, числівник, прикметник при омонімічних формах називний – знахідний відмінок створюють аналогічні труднощі в сприйнятті читачів.

Займенник.

Наприклад: «*Что порождает текучесть кадров?*»

Сенс, що виникає при читанні: яка причина «*текучести*»? («*Что*» – підмет).

Авторський сенс: які наслідки породжує «*текучесть*»? («*Что*» – додаток).

Числівник.

«*Третье делает ненужным первое*».

Сенс, що виникає при читанні: «*третье*» – підмет (схема: Називний відмінок – Знахідний відмінок). Авторський сенс: «*третье*» – додаток (схема: Знахідний відмінок – Називний відмінок).

Прикметник.

«Русский вытесняет французский». «Доброе пробуждает прекрасное».
Сенс, що виникає при читанні итакий же, як і у попередньому прикладі.

Підсумовуючи сказане, можна сформулювати наступну загальну закономірність смислового сприйняття: *омоформа називний – знахідний відмінок (тобто будь-яке слово – іменник, займенник, числівник, прикметник, – у якого збігаються за формою називний і знахідний відмінки), що стоїть на початку речення, спочатку сприймається читачами у значенні називного відмінка, навіть якщо вона вжита автором у значенні знахідного.* Тобто при виникненні подібного подвійного сенсу потрібно вживати сталий порядок слів, уникаючи інверсії.

3. Закономірність сприйняття омоформи називний – знахідний відмінок у будь-якому місці речення.

Спостереження показують, що омоформа називний – знахідний відмінок сприймається як називний відмінок не лише на початку речення, але і в середині його, і навіть у кінці. У яких же випадках дана омоформа, що стоїть не на початку речення, сприймається, так само як і на початку, в називному відмінку? Наведемо кілька фактів і узагальнимо їх.

«Отвечая на вопросы, лектор сказал, что искусство, как и сны, создает реальный мир».

Омоформа *«искусство»* при першому читанні сприймається читачем у значенні називного відмінка, хоча автор передбачав знахідний.

«Проколот иглой листок тонкой сосенки росток».

Спочатку читачеві здається, що листок сам своїм вістрям що проколов, а потім з'ясовується, що листок був проколений голкою сосонки.

Аналіз мовних фактів показує, що омоформа називний – знахідний відмінок, що стоїть в середині (взагалі – не на початку) речення, сприймається, як і омоформа, що стоїть на початку речення, в називному відмінку, якщо зліва від неї немає елементів, які вказували б на те, що цю омоформу вжито в знахідному відмінку.

Тут слід зауважити, що існує таке поняття як «попередній текст», і він за своїм змістом може бути визначаючим, або ні. Якщо у такому тексті є елементи, що вказували б, у якому значенні вжито омоформу, то такий «попередній текст» буде визначаючим, якщо таких елементів немає – то ні.

«Быструю лань не догнала волчья стая».

У даному прикладі «попереднім визначаючим текстом» буде прикметник *«быструю»*, що вказує на знахідний відмінок іменника *«лань»*.

Давайте порівняємо: *«Мать любит дочь»* та *«Мать любит бабушка»*. Тут елемент, що вказує на відмінок омоформи, буде стояти після омоформи. Він буде

сигналізувати про помилку, але краще, коли такий елемент, все ж, слідує до омоформи, саме в такому випадку читач не буде замислюватися над значеннями слів і ні на секунду не буде зупинятися.

З огляду на залежність розуміння омоформи від характеру попереднього тексту, можна сформулювати закономірність сприйняття, більш загальну, ніж наведена вище.

Омоформа називний – знахідний відмінок, що стоїть після попереднього тексту, що не визначає її значення (в будь-якому місці речення), спочатку сприймається читачем в значенні називного відмінка, навіть якщо вона вжита автором в значенні знахідного.

4. Закономірність сприйняття омоформи називний – непрямий відмінок.

Називний відмінок може збігатися не тільки із знахідним, але і з родовим, давальним, орудним відмінками, і у всіх цих випадках омоформа називний – непрямий відмінок сприймається (при попередньому тексті, що не визначає значення омоформи) в значенні називного відмінка, навіть якщо вона вжита в значенні непрямого. Називний відмінок не може збігатися тільки з місцевим відмінком, оскільки його «видає» прийменник, чим і відрізняє його від називного.

Називний – родовий відмінок.

«Белок в это время не было».

Слово «белок» при першому читанні сприймається у значенні називного відмінка (*белок*), а потім з'ясовується, що це – родовий відмінок (*белок*). Крім того, у даному випадку ще й співпадають форми однини та множини. Помилка зникає, варто лише прочитати речення вголос.

Омографи із точки зору сприйняття не відрізняються від омоформ, тому закономірності їх осмислення такі ж, як і при сприйнятті омоформ (на письмі).

«Ученица Степанова сыграла полонез».

Слово «Степанова» сприймається як називний відмінок (*Степанова – она*), хоча автор міг мати на увазі і родовий відмінок (*Степанова – его*).

Називний – давальний відмінок.

«Больной в этот день ходит по комнате не разрешили».

Слово «больной» при першому читанні сприймається у значенні називного відмінку, хочі вжито у значенні давального.

Називний – орудний відмінок.

«Не хочет косой косить косой».

Слово «косой» (перше за місцем у реченні) сприймається у значенні називного відмінку, хоча автор міг мати на увазі і значення орудного відмінку.

«Петренко недоволен директор школы».

Омоформа «Петренко» при першому читанні сприймається в значенні називного відмінку, хоча потім з'ясовується, що це – орудний відмінок, оскільки «Петренко» – нею чи ним.

Отже, наведені факти підтверджують, що називний відмінок може збігатися, принаймні в написанні, не тільки зі знахідним, але і з родовим, давальним, орудним відмінками. Тому є підстави говорити не про омоформи називний – знахідний відмінок, а більш широко – про омоформи називний – непрямий відмінок. Причому слід враховувати не тільки такі речення, в яких є дві омоформи, а й такі, в яких всього одна омоформа.

Охарактеризовані факти дозволяють сформулювати наступну загальну закономірність смислового сприйняття.

Омоформа називний – непрямий відмінок, що стоїть після попереднього тексту, що є визначаючим, спочатку сприймається читачем в значенні називного відмінка, навіть якщо вона вжита автором в значенні непрямого.

Ця закономірність значно ширша, ніж сформульована раніше закономірність, оскільки стосується не лише омоформи називний – знахідний відмінок, але і омоформи називний – родовий, називний – давальний, називний – орудний відмінки.

На основі даної закономірності може бути сформульовано наступне загальне правило стилістики: *автор не повинен допускати, щоб омоформа називний – непрямий відмінок, вжита у значенні непрямого відмінка, стояла після тексту, що не визначає значення омоформи.*

Помилка при цьому може бути і негрубою, якщо сигнал помилки (слово, що вносить ясність) буде знаходитися безпосередньо після неправильно сприйнятої омоформи або поблизу неї.

5. Закономірність сприйняття омоформи діяч – об'єкт.

Розглянемо дві форми: «Лидиш» та «Клавдиш».

Дані форми можуть буди зрозумілі і як родовий, і як давальний відмінок, перша з них сприймається як родовий відмінок, друга – як давальний у фразі на кшталт «*Ответ Лидиш Клавдиш*», при перестановці цих слів їхні функції одразу змінюються: «*Ответ Клавдиш Лидиш*».

Як правило, у будь-якому випадку перший іменник буде сприйматися як об'єкт, а другий – як суб'єкт дії.

Тут ми підходимо до необхідності ввести поняття «омоформа діяч – об'єкт», що відбиває протиставлення діяча і об'єкта.

Протиставлення діяч – об'єкт включає в себе і протиставлення називний – непрямий відмінки в якості окремого випадку. Пояснимо, що термін «діяч», зважаючи на його прозору внутрішню форму, краще терміна «суб'єкт».

Отож, окреслимо ще одну закономірність.

Омоформа діяч – об'єкт, що стоїть після попереднього тексту, що не визначає її значення, спочатку сприймається читачем у значенні діяча, навіть якщо вона вжита автором у значенні об'єкта.

Дана закономірність охоплює ряд таких фактів, які наведена раніше закономірність не враховує. Оскільки кожна наступна з наведених нами раніше закономірностей включає в себе попередню як окремий випадок, заключна закономірність поширюється на весь розглянутий раніше матеріал.

На основі даної закономірності сформульовано наступне загальне правило стилістики. Воно говорить:

Автор не повинен допускати, щоб омоформа діяч – об'єкт, ужита в значенні об'єкта, стояла після тексту, що не визначає її значення.

Помилка при цьому може бути і негрубою, якщо сигнал помилки (слово, що вносить ясність) стоїть безпосередньо після неправильно сприйнятої омоформи або поблизу неї.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1.

Мотоцикл догоняет автобус.

Первое существительное воспринимается в значении подлежащего (а не дополнения). Почему?

Завдання 2.

Ночь сменяет день. – День сменяет ночь.

Первое существительное – подлежащее?

Завдання 3.

На палубе – группа русских и грузин.

Это предложение может иметь два смысла:

1.«Грузин» – управляемый родительный падеж (смысл: смешанная группа – русские и грузины).

2.«Грузин» – независимое слово, второе из однородных подлежащих (смысл: группа русских и один грузин).

В каком из этих значений (1 или 2) будет воспринята омоформа «грузин» при первочтении? Почему?

Завдання 4.

Белок в это время не было, и поэтому экспедицию решили отложить на

месяц.

Руки долгое время ему не подавал. Но потом обида сгладилась, их отношения улучшились.

Какое затруднение возникает при восприятии этих микротекстов? Как устранить ошибку?

Завдання 5.

Больной помогает больной.

Первое больной воспринимается как обозначение мужчины, а второе – женщины. Почему не наоборот?

Завдання 6. Яке з цих речень містить стилістичну помилку?

1. Некоторые исследователи считают, что логическое ударение придает слову двойной и даже тройной смысловый вес.

2. Некоторые исследователи считают, что логическое ударение придает слову первое место в предложении.

Підкресліть сигнал помилки (поєднання, що вносить ясність) і відокремте його від попереднього тексту вертикальною рисою. Над сигналом помилки поставте стрілку повернення. У цьому місці читач зауважує семантичну неузгодженість, повертається до прочитаної частини тексту і переосмислює її.

Завдання 7. Вертикальною рисою відокремте сигнал помилки від попередньої частини речення. Над сигналом помилки поставте стрілку повернення (проти ходу читання): у цьому місці читач повертається до прочитаної частини речення, переосмислює її.

1. Мрачное настроение может вызвать туман.

2. Каждую осень авиационные линии страны многократно пересекают стаи лебедей.

3. Дождь гнал ветер.

Завдання 8. Керуючись загальним сенсом речення, знайдіть підмет.

1. Слова Бернала подтвердили многочисленные исследования.

2. Новые белые автомобили с красным крестом получили многие санатории.

3. Соединенные Штаты прежде всего привлекают богатые нефтяные запасы этого района.

4. Связь слов определяет их значение.

5. И вот уже лес изуродовал новый песчаный карьер.

6. Маленькие оси часов вертятся на еще меньших рубиновых подставках, которые не побеждают годы.

7. Традиционные таблицы уже заменяют диафильмы.

8. Наводнение в Колхиде вызвало уникальное атмосферное явление, которое бывает, как говорится, раз в тысячу лет.

Завдання 9. *Де підмет: а) при сприйнятті; б) фактичний?*

1. Добро побеждает зло.

2. Смех вызывает неожиданное противоречие.

3. Аппетит дает движение, воздух.

4. Фашизм породил империализм.

5. Дом со всех сторон сторожит сад, погруженный в непробудный сон.

6. Леса охраняют реки.

Завдання 10. *Керуючись правилом використання омоформи діяч – об'єкт, визначити, чи вірно використана перша (або єдина) омоформа.*

1. План определяет централизованное управление железной дороги.

2. Семь человек обслуживали четыре машины.

3. Многим мужчинам набор готовых фраз заменяет остроумие.

4. Белок – это прозрачная часть яйца.

5. Справедливые жалобы граждан вызывают необоснованные требования излишних справок.

6. Учителя школы-интерната № 7 Лукашевича наградили именными часами.

7. Волос у деда на голове было очень мало.

8. Даже письма матери некогда было ей написать.

9. А вот белок лечить очень трудно (В. Песков).

10. Волны без пены не бывает.

Завдання 11. *Виправити речення.*

1. Часто оригинал искажает перевод.

2. Газики тянули минометы, горные пушки – бронетранспортеры.

3. Некоторые исследователи считают, что логическое ударение придает слову первое место в предложении.

4. Правила не опровергают исключения.

5. Бекон высокого качества дает скармливание подсвинкам ячменя.

6. И вот уже лес изуродовал новый песчаный карьер.

7. На уроке химии учитель продемонстрировал, что кислород выделяет перекись водорода.

8. Приятные воспоминания прервали взрывы бомб за соседним холмом.
9. Села и рабочие поселки обслуживают кинопередвижки.
10. Этикетки на многих бутылках украшают золотые медали.
11. Учитель показал на примерах, что законченность мысли придает интонация.
12. Народные войска встречали тысячи жителей города.
13. Качество пруда определяет в основном химический состав воды.
14. Врач Петрова уходит в ординатуру, и его будет вести другой доктор.
15. Травы на пастбищах в этом году вдвое меньше обычного.
16. Но в большинстве случаев «а» литературного языка соответствует диалектное «о».
17. Смелость – это не грубость матери и не побеги из дома.
18. Жаворонки уже прилетели, но травы, цветов еще нет.
19. Больной в первый день ходить по комнате не разрешили.

Завдання 12. Визначити, де це можливо, у яких реченнях омоформа використана невірно. Помилку виправити.

1. 1400 спортсменов обслуживали 10 столовых.
2. Эти общие экономические проблемы отодвигают более насущные, повседневные нужды.
3. У детей этой группы мышление опережает память.
4. Ложь убивает доверие.
5. В 15 часов сводный отряд уголовного розыска и подразделений по борьбе с организованной преступностью сменил ОМОН из Санкт-Петербурга.
6. Резкое сопротивление священников вызвало сокращение земных поклонов во время великопостной молитвы.
7. Нормы морали заменили милиционеры.
8. Исходя из химического состава атмосферы Марса, можно предположить, что фиолетовые облака образуют кристаллы углекислого газа.
9. Беды тогда могло и не быть.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

Мучник Б. С. Основы стилистики и редактирования / Б. С. Мучник.– Ростов н/Д : Изд-во «Феникс», 1997. – 480 с.

ТЕМА 11

ПОМИЛКИ ПОЄДНАННЯ СЛІВ У РЕЧЕННІ

1. Помилковий смисловий зв'язок слів.
2. Помилкове смислове роз'єднання слів.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

1. Помилковий смисловий зв'язок слів

Помилковий смисловий зв'язок слів – одна з найпоширеніших стилістичних помилок (якщо не найпоширеніша). Такі помилки часто є грубими, навіть викликають комічний ефект, тому вони мимоволі привертають до себе увагу читачів. Слід зауважити, що у реальній мовленнєвій практиці помилковий смисловий зв'язок слів може виникати більш ніж в 50-ти граматичних конструкціях.

Щоб впевнено розпізнавати в тексті помилковий смисловий зв'язок слів, необхідно знати структурно-семантичні умови, при яких він виникає. Ці умови виявляються в процесі порівняльного аналізу значної кількості речень і мікротекстів з помилковим смисловим зв'язком слів. Зіставлення виявляє стійкі ознаки, які стають основою класифікації. Як можна класифікувати речення з помилковим смисловим зв'язком слів?

1. Граматична класифікація (за типом конструкцій).

Всю сукупність таких речень можна розділити на групи, що відрізняються один від одного граматичними особливостями. При цьому частина речень буде віднесена до групи «Конструкція зі сполучником *«который»* (*«Изредка медвежатам подсовывали бочку с гвоздями, которые потом входили в бешенство от боли»*), частина – до групи «Конструкція із родовим відмінком» (*«Мы читали описание фашистских зверств Ильи Эренбурга»*) тощо.

Ще приклади конструкцій:

Конструкція з дієприслівниковим зворотом: *«Художник изобразил, как Петр I ведет войско в бой, придерживаясь манеры Сурикова».*

Конструкція з дієприкметниковим зворотом: *«Тогда было введено постоянное конное и пешее войско на жалованье, подчиненное королю».*

Конструкція з іменником в називному відмінку: *«Строить лодку помогали товарищи, жена и сестра шили парус».*

Конструкція з іменником у знахідному відмінку: *«Редакция получает много писем, авторы которых просят врачей поздравить с праздником».*

Конструкція зі сполучником при однорідних членах: *«Образцов получил из центра задание разыгрывать роль владельца конюшни и замечательного рысака Варвара».*

Конструкція зі сполучником «где»: *«Ниловна на вокзале разбрасывает листовки с речью сына на суде, где ее арестовывают».*

Кількість рубрик цієї класифікації може стати вкрай великою. А велика кількість рубрик, в свою чергу, створює незавершеність розглянутої класифікації.

Для виявлення основних структурно-семантичних умов, при яких виникає помилковий смисловий зв'язок слів, більш зручним виявляється інша класифікація, названа позиційною.

2. *Позиційна класифікація (за місцем розташування двопланового компонента X).*

Кожне речення з помилковим смисловим зв'язком містить три структурних складових: двоплановий компонент і ті два елементи, з якими цей двоплановий компонент граматично може бути пов'язаний (за змістом він повинен бути пов'язаний тільки з одним з них!). Між трьома зазначеними структурними елементами спостерігаються стійкі смислові відносини, що повторюються при сприйнятті різних конструкцій з помилковим смисловим зв'язком слів.

Позначимо компонент, який граматично може увійти у правильний або неправильний смисловий зв'язок, символом X (ікс), а претенденти на смисловий зв'язок з X позначимо відповідно до їх послідовності в реченні: А – лівий претендент, В – правий. Взаємний порядок претендентів у будь-якому реченні завжди зберігається незмінним: А – лівий, В – правий, а компонент X може в різних реченнях розташовуватися перед претендентами на смисловий зв'язок з ним (ХАВ), між цими претендентами (АХВ) або після них (АВХ).

Будь-яке речення з помилковим смисловим зв'язком можна віднести до однієї з трьох схем. Наприклад:

1. ХАВ-речення, в яких компонент X розташований перед претендентами на смисловий зв'язок з ним.

«Садовод района использует для расширения площади сада исключительно посадочный материал из местного питомника».

2. АХВ-речення з помилковим смисловим зв'язком, в яких компонент X розміщується між претендентами на смисловий зв'язок з ним.

«Сенька укутал Дуняшу, посадил ее в сани и, торопя вожджами, рысцою погнал лошадей».

3. АВХ. До цієї схеми відносяться конструкції, в яких компонент Х розташований після претендентів на смисловий зв'язок з ним.

«Николай Брилев в магазине «Детский мир» залез в карман к гражданину Чеснокову, где и был пойман».

Об'єднання результатів експериментів з реченнями схем АВХ і ХАВ дозволило сформулювати таку загальну закономірність.

Кожне слово, яке може бути пов'язане в реченні або з одним словом, або з іншим (з тих, які стоять з одного боку від даного), об'єднується при первісному сприйнятті з найближчим з цих двох слів, навіть якщо автор відносив його до більш віддаленого.

Аналіз результатів експериментів з реченнями, що відносяться до третьої з розглянутих схем – АХВ, показав, що майже у всіх випадках читачі об'єднують при первинному сприйнятті компонент Х з попереднім претендентом А, а не з подальшим В. Ця залежність формулюється так.

Кожне слово, яке може бути об'єднане в реченні або з попереднім словом, або з подальшим, об'єднується при первісному сприйнятті з попереднім словом, навіть якщо автор відносив його до подальшого.

Таким чином, щоб успішно виявляти в тексті помилковий смисловий зв'язок слів, необхідно знати і постійно враховувати ті структурно-позиційні умови, при яких він може виявлятися.

2. Помилкове смислове роз'єднання слів.

Ця помилка полягає в тому, що читач, сприймаючи текст, не об'єднує за змістом такі слова (словосполучення), які були об'єднані в свідомості автора. При цьому, звичайно, не вловлюється справжній сенс переданого повідомлення.

Наприклад: «Только у человека знаки отрываются от ситуации, только человек может говорить о событиях будущих, прошлых, воображаемых реальных, воображаемых нереальных».

Після слова «воображаемых» читач буде робити паузу, не пов'язуючи за смислом «воображаемых реальных». За змістом там хочеться поставити кому.

Той факт, що в наведеному прикладі читач сприймає паузу (відсутність зв'язку) між зазначеними словами, легко встановлюється, якщо запропонувати випробуванім прочитати речення вголос. Випробуваний після названих слів «спотикається», зупиняється. Ця пауза фіксується експериментатором на слух.

Помилкове смислове роз'єднання слів часто виникає в реченнях, що містять ряд аналогічно побудованих елементів, тобто однорідних членів.

О. С. Пушкін: *«Мелькают мимо будки, бабы, Мальчишки, лавки, фонари, Дворцы, сады, монастыри, Бухарцы, сани, огороды, Купцы, лачужки, мужики,*

Бульвары, башни, казаки, аптеки, магазины моды, балконы, львы на воротах и стаи галок на крестах» – випробувані читають із паузою після «магазини» (ніби там стоїть кома).

Помилкове смислове роз'єднання слів виникає не тільки в реченнях з однорідними членами. Воно може виникати після якогось стійкого поєднання, наприклад після терміна, якщо автор чомусь продовжує цей термін, приєднуючи до нього справа слова-уточнювачі. Читач, який раніше багаторазово сприймав даний термін і знає, де він закінчується, за звичкою робить відразу після цього терміна паузу, а уточнюючі слова відносить до подальшої частини тексту.

Є й інші типові ситуації, в яких виникає помилкове смислове роз'єднання слів. Характерний випадок: помилковий смисловий зв'язок слів «відриває» якийсь елемент від подальшого слова речення.

Наприклад: *«У постели больной Образцов остановился», «Речь тургеневских крестьян, как правило, неспешна. Но в решительные минуты жизни длинные периоды сменяются у них отрывистыми, по определению самого Тургенева («Уездный лекарь»), фразами...»*.

Помилкове смислове роз'єднання слів може виникати в тих випадках, коли два пов'язаних між собою в думці автора елемента виявляються в реченні занадто далеко один від одного і читач при первинному сприйнятті не вбачає між ними смислового зв'язку.

Приклад: *«Слушатели семинара благодарят правление за его организацию и просят в дальнейшем практиковать проведение таких семинаров, а также преподавателя Н. И. Лукашова»*.

Психолінгвісти та психологи давно звернули увагу на той факт, що просторовий розрив складових створює серйозні труднощі при розумінні сенсу речення.

Поняття «помилковий смисловий зв'язок слів» і «помилкове смислове роз'єднання слів» можуть бути включені в більш широку систему понять. Вони можуть бути зіставлені з двома протилежними їм поняттями: правильний смисловий зв'язок слів і правильне смислове роз'єднання слів.

При правильній передачі зв'язку слів якісь два слова, які були об'єднані в свідомості автора, об'єднуються і в свідомості читача, або ж якісь два слова, які були роз'єднані в свідомості автора, залишаються роз'єднаними і в свідомості читача.

Цікавлять не перші два випадки, які являють собою нормальний стан речей, не ускладнюють процес комунікації, і тому не привертають до себе уваги, а наступні два, коли має місце відхилення від норми. Коли при сприйнятті речення між якимись словами «порвався» зв'язок або десь виник «зайвий» зв'язок, і потрібно повернутися до нормального стану сприйняття. Помилки

розглянутого виду виникають при читанні дещо рідше, ніж помилковий смисловий зв'язок слів. Помилкове смислове роз'єднання слів зазвичай більш тонка помилка. Тому з даним видом помилок доцільно знайомитися лише при наявності достатньої кількості часу.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Знайти помилковий і правильний зв'язок слів у реченнях.

Зразок: «Я с восхищением следил за самолетами, чудесным творением увлеченных людей, которые удалялись на восток».

ОС – людей, которые удалялись; ПС – самолетами... которые удалялись (ОС – ошибочная смысловая связь, ПС – правильная смысловая связь).

1. Андрей Болконский считал, что он добьется славы, сидя не в кабинете, а на поле сражения.

2. Просим сказать несколько слов о новом судне для наших читателей.

3. Выполнены также обязательства по поставке птичьего мяса и молока.

4. Толстой показывает честных и мужественных командиров и карьеристов.

5. Стаечный комитет получил официальное предложение в письменной форме представить дирекции фабрики свои требования.

6. Об этом честно и искусно рассказал нам Шолохов, как будто сам был там, в романе «Поднятая целина».

7. Для пользования шаблонами рекомендуется изготовить по две – три шапки каждого размера с учетом сделанных замечаний из плотной папки.

8. К этому надо прибавить статьи в газетах, журналах, довольно многочисленные рецензии на книги, в которых также обобщается богатая практика российских издательств.

Завдання 2. Підкреслили два слова (словосполучення), між якими виникає помилковий смисловий зв'язок.

1. И в этот лагерь приехал только что окончивший школу по туристической путевке веселый паренек Максим.

2. Печорин хочет умереть в Персии, куда он держал путь во второй главе, чтобы лежать в чужих песках.

3. Зарубежные критики признают, что данные герои романа не выражают авторской позиции, но это не мешает им чернить нашу действительность.

4. Детский комбинат «Белочка» принимает детей после капитального ремонта с 4 сентября.

5. При всем желании ответить на этот вопрос практически невозможно.

6. П. Ф. Лесгафт считал, что от предков потомки получают только большее или меньшее количество энергии. Их дело, поставив себя в определенные условия, эту энергию увеличить, развить в своем организме путем упражнений высшие функции.

7. Эксперимент показал эффективность использования предлагаемой системы учета в организации перевоспитания трудных школьников и объяснительных записок.

8. Неожиданно уснувший Чапаев услышал выстрелы.

9. Установлено, что изготовлена также самогонная закваска гражданкой Филипповой, которая находилась в стадии брожения.

Завдання 3. Знайти помилковий та правильний смисловий зв'язок слів.

1. Кутузов, как показал Л. Толстой, находясь на поле боя, больше всего заботился о поддержании боевого духа в солдатах.

2. Театр кукол заключает договоры на проведение новогодних елок с участием Деда Мороза, Снегурочки, баяниста и кукольного спектакля.

3. И вот опять – республиканский праздник песни. На церемонии открытия его участников и гостей приветствовали известные композиторы и артисты.

4. Начато строительство коровника на 200 голов с силосными башнями.

5. Организовано соревнование по получению высоких привесов на нагуле и откорме скотников и гуртоправов.

6. Эта мысль не нова, на это еще указывал М. В. Ломоносов.

7. Проводятся регулярно консультации, оборудованы кабинеты, наглядные пособия, приборы также подготовлены.

8. Столяр сделал этажерку из дуба с четырьмя ножками.

9. Крахмал – это не растворимый углевод в воде.

10. Гармоникой примятый снег визжит.

11. Сапожная мастерская изготавливает также новые каблуки на женские ноги из плотного дерева.

12. Эта группа, в которую вошли фармакологи и клиницисты, в течение двух десятков лет целенаправленно изучает нейрогенные механизмы повреждений внутренних органов оригинальным методом фармакологического анализа.

Завдання 4. Подумки прибрати виділене слово. Прослідити, як зміниться зв'язок між словами у цьому місці.

1. Вскоре Н. К. Федоров начал свою работу по изучению химии мышцы, работу, которой суждено было привести к крупным открытиям.

2. Общая теория частей речи необходима для создания полноценных

научных и учебных грамматик реальных языков, грамматик, разумно учитывающих и общее, и особенное в разных языках.

3. Рассмотрим, какие ошибки встречаются в школьных сочинениях, ошибки, которые следует считать недопустимыми.

4. Настоящий краткий раздел мы посвятим работам Лорентца, относящимся к вопросу, очень далекому от близких для него проблем, работам, которым он посвятил последний период своей деятельности.

5. Описанные Максвеллом поля внутри материальных тел, поля, которые, вообще говоря, меняются довольно медленно, являются лишь «средними» полями.

***Завдання 5.** Підкреслити сигнал помилки (слово, чи словосполучення, що надає виразу ясності).*

1. Десятки студентов из учебных заведений, направленных на сельскохозяйственные работы, не прибывают к месту назначения.

2. Изредка медвежатам подвозили бочку с гвоздями, которые потом входили в бешенство от боли.

3. Бригадир говорил об ответственности за недостатки в работе, которая отныне ложится на нас самих.

4. В основу повести «Чапаев» Фурманов положил боевые действия Чапаевской дивизии в районе Урала, куда он был назначен комиссаром.

5. Петя побежал отворять калитку, и, обогнув по закругленной дороге огромную лужу, пёс бросился ему под ноги.

6. Высылаем вам лыжу на левую ногу, которая не нуждается в смазке.

7. Вам непонятно, с чем я полемизирую? С положениями журнала «Знамя» я вполне согласен. Я полемизирую с оценкой моей публикации газетой «Известия».

***Завдання 6.** Усунути помилковий смисловий зв'язок слів, замінивши один з елементів синонімом.*

1. На место происшествия прибыли работники уголовного розыска с собаками, которые были вызваны для задержания преступников.

2. На митинге была принята резолюция, требующая немедленной передачи крестьянам помещичьей земли без всякого выкупа и усиленного обложения налогами капиталистов.

3. Николай Брилев в магазине «Детский мир» залез в карман к гражданину Чеснокову, где и был пойман.

4. Хорошо поработала бригада, возглавляемая Трофимовой, которая расширилась за счет приехавших на уборку людей.

Завдання 7. Усунути помилковий смисловий зв'язок слів, розбивши одне складне речення на два самостійних.

1. Вместо того чтобы лететь в строю, самолеты вылетели по одному, чтобы сэкономить горючее, они взяли курс сразу к берегам Японии.

2. Из леса показалась группа солдат в защитных фуражках, что-то кричавших.

3. Техникум приглашает на преподавательскую работу инженеров, сторожа, кочегара.

4. Лучшая комната была премирована проигрывателем с новыми пластинками и различными бытовыми принадлежностями.

5. Дело, за которое они борются, не может не победить, имея таких защитников, не может не восторжествовать правда.

6. Чабан Нуриев подал заявление о неправильном вычете из его заработка за недостачу овцепоголовья, которое пролежало пять месяцев.

7. Оба купца поселились в особняках разорившихся дворян, доставленных из Европы в разобранном виде.

8. В построении научного знания данные опыта играют исходную и ведущую роль. Заслугой эмпиризма надо считать то, что он выдвинул опыт в качестве источника знания, однако неверно понимал сам опыт и абсолютизировал его значение, игнорируя наличие другого источника знания.

Завдання 8. Підкреслити у реченні два слова (словосполучення), між якими при першочитанні не встановлюється необхідний автору смисловий зв'язок.

1. В этом разделе говорится о двусмысленности, вносимой в речь омонимами, предложений, взятых вне контекста.

2. Подпольная организация боролась за свое освобождение, за свою родную Украину от немецко-фашистских захватчиков.

3. Развивающая и воспитывающая функции урока реализуются только при условии рационального отбора содержания (правильное соотношение идей и фактов) и методов (словесных, наглядных, практических) обучения.

4. Абсурдно ученому оставаться в неблагоприятных условиях, чтобы обеспечивать процветание британских капиталистов больше, чем американских, или делать для Британии больше, чем для Америки, оружия.

Завдання 9. У яких реченнях виникає помилковий смисловий зв'язок слів? Запропонувати свій варіант виправлення.

1. Их поздравляли наперебой, пожимали им руки с поимкой языка.

2. Не надо смотреть на того, с кем обмениваетесь рукопожатием, мрачно.

3. Заведующий пытается проводить кое-какую работу, но в клубе голые

стены, не на чем даже сидеть.

4. В книге под ред. С. Г. Бархударова мы найдем теоретическое обоснование многих приемов с точки зрения лингвистики и психологии, способствующих эффективному усвоению русского языка нерусскими.

5. Жители Тбилиси любят погулять в большом парке, расположенном на горном плато, послушать музыку, откуда открывается замечательная панорама города.

6. Рекламы о показе кинофильмов вывешиваются в удобном для обозрения месте жителям поселка.

7. Перед его глазами ласково струилась река, впереди поблескивала на солнце крыша дачи, спрятанной среди сосен, поля, за рекой весело колосились хлебами.

8. Новатор не безразличен к тому, что делается вокруг, он зорко присматривается, критикует, предлагает, как облегчить и обезопасить труд человека.

Розділ укладено з використанням матеріалів:

Мучник Б. С. Основы стилистики и редактирования / Б. С. Мучник.— Ростов н/Д : Изд-во «Феникс», 1997. – 480 с.

ТЕМА 12

СТИСЛІСТЬ МОВЛЕННЯ

1. Зайві слова.
2. Незайві зайві слова.
 - 2.1. Зайве слово в стійкому звороті.
 - 2.2. Зайве слово в ролі підсилювача.
 - 2.3. Зайве слово в ролі необов'язкового розповсюджувача.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Стислість – одна з основних позитивних якостей мови, що виражається в умінні передати думку найменшою кількістю слів, без невиправданого дублювання всередині тексту чи невиправданої тавтології.

Багато відомих письменників вважали досягнення стислості найважливішим творчим завданням.

Розумна стилістична вимога полягає в тому, щоб без необхідності не повторювати вже сказаного і не пояснювати того, що і так усім зрозуміло.

1. Зайві слова.

Будь-яке зайве слово є тягарем для читача.

Стилістичні помилки, пов'язані зі змістовою надлишковістю, часто зустрічаються навіть в уже виданих текстах.

Марнослів'я у тексті – це найбільш дорогий порок мовлення. Серед його причин можна назвати нечіткість мислення, що призводить до непотрібних відхилень, недостатній словниковий запас, відсутність слухних думок, надлишкова ґрунтовність замість гідного підбору матеріалу.

«В декабре месяце было шесть самовольных прогулов» – Декабрь ничем другим, кроме как месяцем, никогда не бывает. Прогул и есть самовольная неявка на работу». Саме так можна проілюструвати надлишковість мовлення.

Значення одного слова дуже часто передбачає наявність іншого. Отже, зайве слово – це таке, що повторює значення, вже означене якимось словом (словами) даного речення. Таким чином, проблема зайвого слова – це проблема встановлення смислових відносин між двома словами. Аналіз різноманітних

речень, що містять зайве слово, показує, що між двома словами (елементами речення), що виражають приблизно одне й те ж значення, можуть спостерігатися такі основні відносини.

1). Відносини включення значення одного слова в інше.

«Собралось тридцать человек строителей».

У цьому реченні слова «человек» та «строителей» частково дублюють значення один одного. Але яке з них зайве? Здавалося б, слово «человек», як більш широке, включає в себе слово «строитель». З точки зору обсягу поняття це дійсно так. Але якщо міркувати з точки зору змісту цих слів, то виявляється, що слово «строитель» включає в себе значення слова «человек», тобто містить всі ті ознаки, які висловлює слово «человек», і ще деякі специфічні, притаманні саме «строителям». Ось чому при викресленні слова «человек» зміст висловлювання нітрохи не збіднюється. Якщо ж викреслити слово «строителей», то те, що залишається, не буде висловлювати всього того змісту, який прагнув передати автор: втрачено вказівку на те, що присутні були «строителями».

Таким чином, ми описали загальний прийом встановлення того, яке з двох слів є зайвим, та дублює значення іншого. Знання цього загального прийому дозволяє в багатьох випадках встановлювати, яке з двох слів (елементів речення) – зайве.

2). Відношення тотожності значення двох слів.

Це менш поширений випадок, і виникає він зазвичай у досить недосвідчених авторів, коли говориться одне і те ж різними фразами.

Наприклад: *«На втором участке одновременно вышли из строя сразу две электрические печи».* *«При изучении микромира необходимо учитывать особенности и специфику мельчайших частиц».*

До цих речень застосуємо той прийом, який описано вище. Однак в даному випадку, на відміну від попереднього, значення першого слова включає в себе значення другого, а значення другого включає в себе значення першого, тобто слова тотожні за змістом, і можна викреслити будь-яке з них (а не одне певне, як в попередньому випадку). Яке з двох слів в кожному конкретному випадку слід викреслювати, можна встановити, керуючись оцінкою їх стильової приналежності, міркуваннями милозвучності, збереженням природного ритму речення та ін.

Людина, завдяки наявності у неї оперативної пам'яті, чітко пам'ятає слова, які вона вимовила (або сприйняла) незадовго перед цим, наприклад, у попередній фразі. Тому абсолютно зайвими виявляються виділені слова в наступному діалозі:

«– Когда приехал брат?»

– *Брат приехал вчера*».

2. Незайві зайві слова.

Відомий практик і теоретик редагування Б. Кобрін попереджав про механічний підхід до виключення з тексту «зайвих слів» та його шкоду. Оскільки, захопившись ви кресленням «зайвих слів», можна також досягти досить комічного ефекту і наша мова стане схожа на так звану «телеграфну».

2.1. Зайве слово в стійкому звороті.

Не кожен тавтологічний зворот є помилкою. Так, цілком виправдані тавтологічні звороти: *вернулся обратно, продолжайте дальше, возражают против, везде и всюду, целиком и полностью, думают думу, сослужить службу, пути-дороги, сидеть сиднем, полным-полно* тощо.

Немає помилки і у наступному прикладі: *«Эта работа проводилась стихийно, определенной системы не было»*. Сполука *«определенной системы не было»* підсилює та розкриває, і, крім того, конкретизує значення слова *«стихийно»* (а не просто дублює його).

Також не можна визнати стилістично помилковими наступні речення: *«Собрание целиком и полностью одобрило деятельность комитета»; «Там, если б два коня столкнулись, Назад вы оба не вернулись...»* (М. Лермонтов).

2.2. Зайве слово в ролі підсилювача.

Автор написав: *«У некоторых сортов корни уходят довольно глубоко – до полутора, двух метров»*. Слова *«довольно глубоко»* здалися коректору зайвими, але чи насправді вони зайві? Автор висловив своє ставлення до даного факту, звернув на ньому увагу читача.

Від тавтології як стилістичної помилки слід відрізнити навмисне, виправдане контекстом нагнітання синонімів – зазвичай для зосередження уваги на логічно наголошеному слові.

Інші приклади повторів, що підсилюють ефект фрази:

«Я понял, понял жизни ад» (А. Полежаев), *«От искр всю ночь, всю ночь светло»* (А. Блок). *«Захожу, смотрю: Александр Федорович сидит собственной персоной»*. *«Знания... весьма бы тесно ограничены были, если бы каждый человек воображенные себе способом чувств понятия только в собственном своем уме содержал сокровенны»* (М.В. Ломоносов).

При аналізі мовних фактів та встановленні того, чи є якесь слово стилістично надлишковим, потрібно враховувати конкретний задум автора.

Відтак, не можна наперед, до аналізу мовного факту, стверджувати для всіх випадків, що якесь слово чи вираз є надлишковим і має бути виключене з тексту, оскільки його семантика включена в семантику іншого слова або виразу в тому ж реченні. Іноді в цілях успішної комунікації – автору необхідно

підкреслити те, що в інших випадках здається очевидним і тому спеціального пояснення не потребує.

Таким чином, зайве слово може цілком успішно виступати в якості своєрідного підсилювача.

2.3. Зайве слово в ролі необов'язкового розповсюджувача.

Одне і те ж слово в одному і тому ж реченні (точніше – реченні з одним і тим же лексико-граматичним складом) може бути зайвим і не зайвим в залежності від того, яку позицію воно займає: в наголошеній позиції воно виявляється зайвим, навіть нетерпимо зайвим, а в ненаголошеній позиції вже не сприймається як зайве. Причому при перестановці слово не змінює своєї синтаксичної функції, тобто, наприклад, додаток залишається додатком і належить до того ж самого слова, що й до перестановки знаголошеної позиції в ненаголошену.

Звернімося до фактів.

«Это общее правило включает два названных частных правила в себя».

В даному реченні поєднання *«в себя»*, що стоїть у кінцевій позиції, сприймається як зайве, навіть нетерпимо зайве – таке, від якого необхідно позбутися. Це відбувається тому, що поєднання *«в себя»*, відірване від керуючого ним слова *«включает»*, виявилось в наголошеній позиції – там, де читач чекає слово, що несе нову для нього інформацію, тобто предикат висловлювання, те, заради чого автор будував все повідомлення. Але в цій позиції читач бачить явно надмірне, нічого нового *«в себя»* йому не повідомляє. Цей сенс переданий раніше словом *«включает»*.

Однак якщо перемістити поєднання *«в себя»* з наголошеної позиції в ненаголошену і поставити його одразу ж за словом *«включает»*, то цей елемент вже не буде сприйматися як надмірний: *«Это общее правило включает в себя два названных частных правила»*. Сталося цікаве перетворення. Сполука *«в себя»* перестала бути надлишковою. Вона сприймається як цілком правомірний елемент, що уточнює в уявленні читача слово *«включает»*, та складає зі сполукою *«в себя»* єдине за змістом поєднання.

Таким чином, зайве слово, що виступає у ролі необов'язкового розповсюджувача, має (у стилістично правильно побудованому реченні) стояти відразу ж після керуючого слова або якомога ближче до нього.

Отже, ми розглянули типові ситуації, коли «зайве» слово може виступати в якості структурно і інформативно необхідного елемента висловлювання, і при цьому допомагає авторові передати потрібну думку, особливий відтінок сенсу авторської думки.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Вказати, яке слово – зайве.

1. Площадь этого виноградника – около пяти квадратных гектаров. 2. Богатые дворяне наносили друг другу визиты в гости. 3. В тачке везли железный лом: старый примус, ржавый водопроводный кран, сплюснутый и негодный чайник. 4. Ошибки чтеца неприятно режут слух. 5. В этом стихотворении Маяковского есть вновь созданные поэтом слова. 6. Госпиталь милосердия разместился в третьей горбольнице, заново переоборудованной и обновленной. 7. Основная часть поставщиков территориально расположена в одном с вами районе. 8. Не может быть и речи о том, что способности человека объясняются якобы только его наследственностью.

Завдання 2. Які два вирази сплутав автор?

1. Вся его теория построена на зыбком песке. 2. Эти черты остались в человеке как родимые пятна старых пережитков. 3. Этим самым мы пополняем и расширяем свой умственный кругозор знаний. 4. Российско-американское сотрудничество служит интересам дела мира. 5. Маяковский не терял своего гражданского достоинства ни перед какими бы то ни было зарубежными диковинами.

Завдання 3. Який стилістичний недолік можна відзначити у наведених нижче реченнях?

1. Отец и мать дают сыну в дар садовый участок, который они имеют. 2. Истребители взлетали прямо с шоссе, которое было для них взлетной полосой. 3. В районной больнице плохо поставлен уход за больными, находящимися на излечении. 4. Проходивший вдоль строя генерал, изредка кивал головой и прикладывал руку к папахе, которая была на нем. 5. Как можно исправить фразу, чтобы она была правильной?

Завдання 4. У яких реченнях слово «свой» – зайве, а в яких залишається необхідним? Відповідь обґрунтувати.

1. Русская литература прошла длительный путь своего развития. 2. Вдруг Софья теряет свое сознание. 3. Во время летних каникул он мог целыми днями заниматься своей химией. 4. Директор интерната свое главное внимание уделяет воспитательной работе. 5. Справка дана Ивановой А. в том, что ей действительно разрешается продать свое мясо. 6. Каждая школа с учетом своей специфики определяет наиболее эффективную методику использования обучающихся машин.

7. В приведенной точке зрения есть и свое рациональное зерно. 8. Иногда сам минерал на самом себе записывает свой возраст. 9. Прохожий снял свою шляпу и поклонился. 10. Всегда спокойный, неизменно корректный, М. Ауэзов заметно выделялся на фоне своего класса и пользовался большим авторитетом среди своих однокурсников.

Завдання 5. Виправити стиль.

«Ошибкой является языковое новшество, когда оно затрудняет взаимное понимание людей между собой».

Завдання 6. Перевірити на надлишковість.

1. Руководить педагогическим процессом учитель может только в том случае, если он теоретически подготовлен. При этом он может заранее предвидеть, каков будет эффект его методов обучения. Заранее - вычеркнуть?

2. Молекулы с наружной стороны клапана чувствуют себя гораздо свободнее тех, что внутри. Но этого не терпит природа: пока не уравниется давление, молекулы будут со стремительной скоростью вылетать из сосуда вон.

Вон - вон?

Завдання 7. Чи згодні ви з роздумами редактора?

«Описывалась демонстрация, кажется, в Твери. В конце сказано: «Явившаяся на место происшествия местная полиция арестовала восемь человек демонстрантов»... Местная. Разве в Твери могла явиться полиция не местная, а казанская? Затем: явившаяся на место происшествия – разве могла она арестовать, не явившись? А полиция, кто же арестует, кроме полиции? Наконец, человек демонстрантов, – конечно, не коров и не прохожих. Остается для печати: Арестовано восемь, только и нужно, а все остальное – вода» (М. Ольминский. Как я стал литератором).

Розділ укладено з використанням матеріалів:

Мучник Б. С. Основы стилистики и редактирования / Б. С. Мучник.– Ростов н/Д : Изд-во «Феникс», 1997. – 480 с.

ТЕМА 13

ПОВНОТА МОВЛЕННЯ

1. Пропуск необхідного елемента мовленнєвого ланцюга.
2. Подвійне використання залежного елемента.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Помилкою, протилежною надлишковості мовлення, є його неповнота (ненавмисний пропуск структурно необхідного елемента).

Неповнота мовлення – характерний недолік при побудові письмового монологічного тексту. Автору здається, що все і так зрозуміло, тому деякі важливі елементи його думки не знаходять закріплення, фіксації в сконструйованому тексті. При сприйнятті такого тексту читач стикається з серйозними труднощами в розумінні, бо смислові зв'язки в мовному ланцюзі рвуться, виникають провали, порожнечі.

Основна причина подібних помилок – в тому, що малодосвідчений автор переносить навички усного, розмовного мовлення на процес створення письмового тексту. В усному мовленні завдяки загальній ситуації і візуальному контакту зі співрозмовником, багато, дійсно, зрозуміло і без слів, і не вимагає вербального закріплення. А письмове мовлення передбачає, як відомо, більш повне, розгорнуте вираження думки, винесення зовні значно більшої кількості її змістовних ланок.

1. Пропуск необхідного елемента мовленнєвого ланцюга.

Наведемо приклади таких пропусків: *«Особенно раскрывается образ Павла на суде» (потрібно було б написати: особенно полно, особенно ярко).* *«Я знаю, что в недалеком будущем полечу на Луну так же свободно, как на автобусе» (потрібно було б написати: ...так же свободно, как сейчас езжу на автобусе).* *«Марат встал пораньше, вычесал Джульбарса, надел новый ошейник и повел в военкомат» (потрібно було б написати: надел на него).* *«Однажды в эту комнату втолкнули Дефоржа. Но он не растерялся, вложил в ухо пистолет и выстрелил. Медведь упал» (потрібно було б написати: ...в ухо медведя).*

Цікавим є той факт, що автори пропускають не лише залежні компоненти словосполучень, але й нерідко головне слово.

Якщо ясність мовлення очевидно, не може бути надмірною, то інша комунікативна якість мовлення – стислість, як показують вже наведені приклади, і може бути, і буває надмірною. При цьому відзначається і невміння досить повно виразити певне своє уявлення, і невірне припущення про наявну у читача інформацію, і бажання висловитися афористично там, де потрібно просто чітко та зрозуміло розгорнути думку.

2. Подвійне використання залежного елемента.

Поряд з пропуском необхідної сполучної ланки, в текстах часто зустрічається і інший тип неповноти мовлення – використання одного залежного елемента одночасно в двох словосполученнях. Пояснимо це на прикладах.

«Я припоминаю, как несколько лет назад одна знаменитая киноактриса так располнела, что ее отказывались снимать в кино, несмотря на талант. Через некоторое время она потеряла контракт, хотя и была она хорошей актрисой, но публика безжалостна к своим любимцам».

Звернімо увагу на друге речення. Можна сказати: *«Через некоторое время она потеряла контракт, хотя и была она [лучше без этого второго она] хорошей актрисой»*, або: *«Хотя и была она хорошей актрисой, но публика безжалостна к своим любимцам»*. Однак поєднувати в одну конструкцію три відносно самостійних елемента так, як це наведено у прикладі, не можна.

Аналогічно: *«Обязать всех владельцев собак держать на привязи»*. Тут «собак» використовується автором двічі: «владельцев собак» та «собак держать на привязи». Однак, як ми вже бачимо, таке подвійне використання залежного елемента створює стилістичний дефект фрази. Пропуск сполучної ланки може бути використаний як своєрідний прийом розповіді. Наприклад:

«Опыт в семейной жизни получает каждый муж в отдельности. Однажды двое друзей завтракали. Один из них был женат около года, второй – более двадцати лет.

Молодой рассказывает: «На днях я пришел домой, а жена хочет пойти в кино. Я пришел усталый и говорю ей, что не хочу никуда идти. Я, говорю, работаю весь день, чтобы прокормить семью. Работа не из легких, и, когда придешь домой, хочется отдохнуть. Не хочу выходить из дому. Разве я не прав?»

Ветеран семейной жизни уныло посмотрел на друга. – Ну, и что это был за фильм? – спросил он».

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Вставити у речення пропущене слово (словосполучення).

1. На ваших экранах отдыхает польский боксер. 2. Вернув коров на зимнее содержание, мы провели большую разъяснительную работу. 3. Русский народ свято хранит своих полководцев. 4. Чабан А. Кадыров добился увеличения овец. 5. Клиентов в одежде не обслуживаем. 6. Рижане освоили малораспускающиеся трикотажные изделия. 7. За растениями в саду любовно ухаживают, поливают, окучивают сами ребята. 8. Ч. Валиханов в ряде своих работ сравнивает языки восточных народов (казахов, киргизов, уйгур и др.).

Завдання 2. Що зайве, а чого не дістає у даному реченні?

Чем вызвана необходимость прогнозов науки и техники? Прежде всего это обуславливается научно-технической революцией, гигантским ростом и ролью науки в жизни общества.

Завдання 3. Знайти якомога більше помилок.

1. В подразделениях указанных промстройорганизаций требуются рабочие всех строительных специальностей, не имеющие специальность могут получить на месте.

2. А также переселяет семьи в сельские районы, которые получают единовременное денежное пособие, жилплощадь и другие льготы.

3. Лицам, заключившим трудовые договоры, предоставляются подъемные пособия, бесплатное денежное пособие, жилплощадь и место в общежитии.

Завдання 4. Скільки тут помилок?

Инверсия чувствуется тогда, когда управляемое слово или зависимое слово стоит в некотором отдалении от другого, то есть между ними имеются другие члены предложения. Такая инверсия в большей степени свойственна поэтическим произведениям, где постановка слова на соответствующем месте объясняется смысловой ролью и размером стиха.

Завдання 5. Перебудувати речення таким чином, щоб надати їм змістовного зв'язку.

1. На ферме хорошо кормят и ухаживают за телятами. 2. Коллектив хозяйства организованно приступил и ведет жатву колосовых. 3. Анна Владимировна не смогла окончить Академию художеств, но она до сих пор интересуется и любит искусство. 4. Цех имеет хорошие показатели по простую вагонов. 5. Маяковский любил и гордился своей страной.

Завдання 6. Прочитати текст. В останньому реченні – семантичне неузгодження. Як його усунути?

Северная Швеция была последним отрезком многодневного марафона испытателей. Им предстояло проверить новый «Мерседес» на зимних дорогах заполярной Швеции. Испытания проходили в условиях строгой секретности. Новая модель внешне ничем не отличалась от известных марок «Мерседеса» Это было сделано с расчетом, чтобы ввести в заблуждение конкурентов.

Завдання 7. Щоб усунути змістові розриви, сконструйте перехідні фрази.

1. В восемнадцать лет Онегин познал светскую жизнь. Печорину также наскучила светская жизнь. 2. Предложения бывают сложносочиненные и сложноподчиненные. Придаточное определительное обычно присоединяется к главному при помощи союзного слова который. 3. Роман «Война и мир» отразил нравственные искания Л. Толстого 60-х годов. В романе «Воскресение» еще более резко обличается фальшь и бездушие светского общества. 4. «Как закалялась сталь» – центральное произведение Н. Островского. Столь же символично заглавие романа «Рожденные бурей».

Розділ укладено з використанням матеріалів:

Мучник Б. С. Основы стилистики и редактирования / Б. С. Мучник.– Ростов н/Д : Изд-во «Феникс», 1997. – 480 с.

РОЗДІЛ 3

ХУДОЖНЄ РЕДАГУВАННЯ

ТЕМА 14

ЗАГАЛЬНІ ПИТАННЯ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ ТА РЕДАГУВАННЯ

1. Художній стиль як синтез всіх функціональних стилів.
2. Художній стиль з погляду перекладознавства.
3. Питання перекладності художнього тексту.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

Художній стиль як функціональний стиль знаходить застосування в художній літературі, яка виконує образно-пізнавальну та ідейно-естетичну функції. Щоб зрозуміти особливості художнього способу пізнання дійсності, мислення, що визначає специфіку художньої мови, треба порівняти її з науковим способом пізнання, що визначає характерні риси наукової мови.

Художній літературі, як і іншим видам мистецтва, властиве конкретно-образне уявлення життя на відміну від абстрагованого, логіко-понятійного, об'єктивного відображення дійсності у науковій мові. Для художнього твору характерне сприйняття за допомогою почуттів і перевтілення дійсності, автор прагне передати, насамперед, свій особистий досвід, своє розуміння і осмислення того чи іншого явища. Для художнього стилю мовлення характерна увага до приватного і випадкового, за яким простежується типове й загальне. «Варто лише згадати класичний приклад – «Мертві душі» М. В. Гоголя, де кожен з показаних поміщиків уособлював якісь конкретні людські якості, виражав певний тип, а всі разом вони були «обличчям» сучасної автору країни» [4, с. 56].

Світ художньої літератури – це «перевтілений» світ, де дійсність, що зображується, являє собою, певною мірою, авторський вимисел, а це означає, що

у художньому стилі мовлення найголовнішу роль відіграє суб'єктивний момент. Вся навколишня дійсність представлена через бачення автора. Але в художньому тексті ми бачимо не тільки світ письменника, але й письменника в художньому світі: його переваги, осуд, захоплення, обурення тощо. З цим пов'язані емоційність і експресивність, метафоричність, змістовна багатоплановість художнього стилю мовлення. Лексичний склад і функціонування слів у художньому стилі мовлення мають свої особливості. У число слів, що створюють складову основу та образність цього стилю, входять, насамперед, як визначає Д. Е. Розенталь, «...образні засоби літературної мови, або, як прийнято визначати з точки зору літературознавства – тропи, а також слова, що реалізують у контексті своє значення» [21, с. 116].

У художньому стилі мовлення дуже широко використовується мовна багатозначність слова, що відкриває в ньому додаткові смисли і змістові відтінки, а також синонімія на всіх мовних рівнях, завдяки чому з'являється можливість підкреслити найтонші відтінки значень. Це пояснюється тим, що автор прагне до використання всіх багатств мови, до створення своєї неповторної мови і стилю, до яскравого, виразного, образного тексту. Автор використовує не тільки лексику кодифікованої літературної мови, але і різноманітні образотворчі засоби – слова та вирази з розмовної мови та просторіччя.

Як зауважує І. Б. Голуб, «на перший план у художньому тексті виходять емоційність і експресивність зображення. Багато зі слів, які у науковій мові виступають як чітко певні абстрактні поняття, в газетно-публіцистичній мові – як соціально узагальнені поняття, у художньому мовленні – як конкретно-чуттєві уявлення» [8, с. 167].

У художньому мовленні можливі і відхилення від структурних норм, обумовлені художньою актуалізацією, тобто виділенням автором якоїсь думки, ідеї, риси, важливої для сенсу твору. Вони можуть виражатися в порушенні фонетичних, лексичних, морфологічних і інших норм.

З погляду перекладознавства, художній стиль «представляє собою синтез усіх наявних жанрів перекладних текстів, що, відповідно, ускладнює переклад текстів художнього стилю, однак, разом з цим, дає перекладачеві шанс для розкриття свого творчого потенціалу» [13, с. 75].

Перекладач художнього твору – не тільки перекладач, але ще й творець, «співавтор» оригінального твору. Про основні особливості та труднощі перекладу художніх текстів мова піде нижче.

Говорячи про центральну проблему перекладознавства – проблему еквівалентності, тобто про специфічні відносини між текстами, що дозволяє вважати один текст перекладом іншого, ми не можемо обійти увагою також і проблему принципової перекладності тексту, деякі лінгвісти взагалі вважають її

передумовою еквівалентності взагалі.

Перекладністю називають принципову можливість перекласти текст. На повсякденному рівні практики перекладу часто оголошують деякі тексти неперекладними. Як правило, мова йде про художні тексти, які представляють особливу складність для перекладу. Основні труднощі перекладу пов'язані зі складністю оформлення естетичної інформації в тексті. Але, все ж, ті тексти, що довгі роки, не піддавалися перекладу, зрештою, завжди знаходять перекладну версію.

А ось проблема перекладності в принципі займала учених філософів, теоретиків мови, літературознавців протягом багатьох століть, та їхні міркування про перекладність призводили до різних результатів. Висновки вчених багато в чому залежали від того, яку роль вони відводили мові у процесі пізнання та інтерпретації дійсності і, отже, наскільки тісною виявлявся зв'язок мови та культури.

Прихильниками принципової неперекладності, як відомо, виступали В. Гумбольдт, Л. Вайсгербер, який стверджував, що кожна мова містить унікальну «картину світу», постулат цей знайшов відображення у «принципі лінгвістичного релятивізму» (гіпотеза Сепіра – Уорфа), де мова і мислення ототожнюються.

Метафізично абсолютизуюча роль мови у процесі пізнання статично розглядає поняття культури (як застиглого, незмінного у часі утворення), філософія мови епохи Просвітництва (Декарт, Лейбніц, Вольф) маніфестували принцип абсолютної перекладності, стверджуючи, що всі мови – то є лише варіації якоїсь загальної універсальної мови і для перекладу важлива лише спільність понять. Цей принцип знайшов своє продовження і розвиток у теорії універсалій Н. Хомського і в опорі на денотативну функцію мови. Всі погляди такого роду представляють іншу крайність: надмірне узагальнення призводить до недооцінки ролі мови у процесі пізнання.

Обидва принципи – принцип абсолютної неперекладності, і принцип абсолютної перекладності – недостатньо повно відображають реальну картину «взаємної перекладності» мов, оскільки обом принципам бракує динамічності. Кожна мова являє собою гнучке, багатолике аж ніяк не єдине утворення, і кожна культура теж піддається безперервним змінам. Якщо зв'язок мови і культури призводить до створення унікальних мовних утворень (простим прикладом таких утворень є формули контакту, фразеологізми, екзотизми), то перекладність буде залежати від того, чи існує в даний історичний момент комунікативний взаємозв'язок між цими утвореннями в різних мовах. Незважаючи на те, що екзотизми пов'язані з культурним досвідом тільки одного народу і позначають предмети дійсності, відомі лише цьому народові (наприклад, «сауна» – «фінська

лазня»), комунікативний досвід інших народів, що базується на безмежності пізнання, робить і ці мовні утворення перекладними: сенс екзотизмів може бути завжди переданий описовим способом або засвоєний як нова лексема. Але тільки тоді, коли з'явиться комунікативний досвід, з'явиться інтерес до цих явищ з боку інших культур.

Стійкі уявлення, що по-різному членують мовну дійсність, і створюють різну мовну картину світу для кожного носія мови, складають нездоланну перешкоду для перекладача. Але, по-перше, вони, як і екзотизми, можуть бути забезпечені при перекладі коментарем; по-друге, вони не є непорушними, і концептуальна картина в різні періоди розвитку культури будь-якого народу виглядає по-різному.

Тому найбільш обґрунтованим видається принцип відносної перекладності, який можна сформулювати наступним чином: «взаємно обумовлений наступний зв'язок: мова (окремо взята мова) – мислення – сприйняття дійсності – представляється динамічним і постійно змінюється. Межі, які встановлюють для пізнання мова та інтерпретації дійсності, оформлені за допомогою мови, відразу знаходять своє відображення в процесі пізнання, вони змінюються і розширюються; ці зміни відображаються в мові і тому носії мов володіють креативністю. Ця креативність виражається і в методах перекладу, з допомогою яких заповнюються прогалини в лексичній системі МП. Отже, перекладність не лише відносна, а й завжди прогресивна: «перекладаючи, ми одночасно підвищуємо перекладність мов»[25, с. 32].

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Прочитайте фрагмент перекладу В. Бонч-Бруєвича оповідання І. Франка «Гриць у школі». Порівняйте текст перекладу з оригіналом (оригінал знайдіть самоістійно). Якими шляхами досягається адекватність художнього перекладу?

Гуси ничего об этом не знали. Даже в то утро, когда отец надумал отвести Грицья в школу, гуси не знали об этом намерении. Еще меньше знал о нем сам Гриць. Он, как обычно, встал рано, позавтракал, немного похныкал, почесался, взял прутик и вприпрыжку погнал гусей со двора на пастбище. Старый белый гусак, как обычно, вытянул к нему свою маленькую голову с красными глазами и красным широким клювом, сердито зашипел, а потом, переговариваясь о чем-то с гусынями, пошел впереди всех. Старая, черная с подпалинами гусыня, как обычно, не хотела идти в одном ряду со всеми, а слезла с мостков и забрела в

канаву, за что Гриць стегнул ее прутиком и назвал «длянью» – так он имел привычку называть все, что не подчинялось его высокой власти на пастбище. Совершенно очевидно, что ни белый гусак, ни черная с подпалинами гусыня и вообще никто из всего стада, – хоть их было двадцать пять, – никто из них не знал о скором переселении их владыки и воеводы на иное, далеко не столь почетное место.

Поэтому, когда вдруг, нежданно-негаданно, пришла новая весть, то есть когда отец, идя с поля, позвал Гриця домой и отдал его в руки матери, чтобы она его умыла, причесала и одела, как бог велел, и когда потом отец взял его с собою и, не говоря ни слова, повел трепещущего через выгон вниз, и когда гуси увидели своего недавнего поводыря в совсем ином виде, в новых сапожках, в новой войлочной шляпенке, подвязанного красным кушаком, – поднялся меж ними внезапный и громкий крик удивления. Белый гусак, вытянув шею, близко подбежал к Грицю, словно хотел хорошенько рассмотреть его; черная с подпалинами гусыня также вытянула шею и долгое время не могла издать ни звука от внезапного потрясения, лишь потом быстро загоготала: «Где-где-где-где?»

– Дульная гуска! – гордо ответил Гриць и отвернулся, словно хотел сказать: «Как же, жди! Не в такие я теперь паны вышел, чтобы отвечать тебе на твой гусиный вопрос!» А впрочем, он, быть может, потому ничего не ответил, что и сам ничего не знал.

Пошли по селу. Отец молчит, и Гриць молчит. Так дошли они до большого старого дома под соломенной крышей, с трубой наверху. К этому дому шло много ребят, таких же, как и Гриць, а то и постарше его. Возле дома в саду ходил какой-то пан в жилетке.

– Гриць! – сказал отец.

– А! – сказал Гриць.

– Видишь эту хату?

– Визу.

– Запомни, это школа.

– Ба, – сказал Гриць.

– Сюда будешь ходить учиться.

– Ба, – сказал Гриць.

– Учись хорошенько, не балуйся, пана учителя слушай. Я пойду, чтобы тебя записали.

– Ба, – сказал Гриць, почти ничего не понимая из того, что говорил отец.

– А ты ступай вот с этими мальчиками. Возьмите его, мальчики, с собой!

– Иди! – сказали мальчики и взяли Гриця с собой, а отец между тем пошел в сад говорить с учителем.

Завдання 2. Прочитайте фрагмент перекладу А. Дейча оповідання М. Коцюбинського «Ялинка». Порівняйте текст з оригіналом (оригінал знайдіть самостійно). Визначте тип перекладацької еквівалентності, назвіть перекладацькі трансформації, використані перекладачем.

Дул холодный ветер. Из-за горизонта надвигались молочно-белые тучи. Серые мышастые лошади бежали недружно. Дорога была скользкая, и сани то и дело раскатывались. По обеим сторонам дороги, насколько мог охватить глаз, расстилалось поле, укрытое снегом, как белой скатертью. Твердый синеватый снег переливался на солнце самоцветами. Черное воронье стаями садилось на снег и вновь снималось с места. Ветер крепчал. Надвинулись снеговые тучи и окутали небо. Солнце скрылось. Пошел снежок. Василько крикнул на лошадей, и они побежали рысью, приближаясь к лесу, который черной стеной стоял перед ним. Отсюда оставалась как раз половина дороги. Еще полчаса надо было ехать лесом.

Василько въехал в лес. Громадные корявые дубы грозно стояли в снежных сугробах; им было безразлично, что дул холодный ветер и шел снег. Мокрые снежные хлопья били Василька в лицо, засыпали глаза, забирались за воротник... Мышастые лошади, облепленные снегом, совсем побелели. Василько спрятал руки в рукава, надвинул на глаза шапку и склонил голову, чтобы хоть немного укрыться от холодного ветра и снега. Он не заметил, как лошади свернули с дороги и пошли направо. Вдруг сани раскатились и ударились в бугорок. Тресь!.. Что-то треснуло в санях, и Василько кувыркком вывалился в снег. Лошади стали. Василько поднялся, отряхиваясь от снега,- и подбежал к саням. Старые, прогнившие столбики сломались, полозья лежали отдельно от кузова санок.

Василько обошел вокруг саней, осмотрел их и чуть не заплакал. Горю нельзя было помочь. «Подожу, может, кто-нибудь подъедет и поможет мне», – подумал он, посматривая на дорогу, которую псе больше наметал снег, накрывая даль белою сеткой... Василько сделал несколько шагов вперед и остановился, широко раскрыв глаза от испуга и неожиданности. Перед ним появился овраг, которого не должно было быть на его дороге. Василько понял, что сбился с дороги. Что тут делать? Не оставить ли сани с елочкой в лесу, самому вернуться домой? Василько выпряг лошадей, сел верхом и поехал назад то дороге.

В лесу стемнело. Настал вечер. Василько ехал по лесу, лошади глубоко проваливались в снег и едва передвигали ноги. Василько вскоре заметил, что он едет не по дороге, а лесом, наугад. Он остановился. «Непременно нужно найти дорогу, – подумал Василько. – Вернусь обратно к саням и оттуда поеду напрямик по дороге».

Он повернул лошадей и поехал обратно. Долго ехал Василько против ветра и снега, а саней не было.

«Я где-то взял слишком вправо, а надо немного левей», – подумал он и повернул налево.

В лесу совсем стемнело. На земле и в воздухе белел снег и виднелись крепкие замерзшие стволы деревьев, занесенных снегом.

Василько ехал, а саней не было. Лошади, проваливаясь, брели по сугробам и буграм, выбились из сил и остановились. Василько заблудился. Ему было холодно и страшно. Он заплакал. Вокруг завывала вьюга, дул холодный ветер, засыпая снегом, и Василько вспомнил теплую светлую отцовскую хату. Весело горит в хате каганец. На столе стоит кутья. Отец и две сестренки сидят за столом, мать подает ужин. Все такие веселые, разговаривают, радуются празднику. Парни и дивчата приносят ужин, поздравляют, спрашивают про Василька.

А может быть, не счастье, не радость гостят в хате. Может быть, мать плачет, что с ними нет Василька, а отец печалится, грустный-грустный сидит у стола и не ужинает. Ох, хоть бы выехать из этого мертвого леса и увидеть дорогую хату!.. Василько тронул лошадей, они снялись с места и медленно побрели по глубокому снегу. Но что это?.. Василько ясно увидел свою хату. Ему показалось, что в маленьких окнах блеснул огонь. Василько обрадовался и повернул к хате. Но то был куст, обсыпанный снегом, издали похожий на хату, У Василька опустились руки. Что же делать?.. Он огляделся: громадные дубы стояли в лесу, как чудовища, и отовсюду протягивали к нему цепкие черные ветви. Васильку показалось, что это мертвецы, закутанные в белые саваны, протягивают к нему свои руки.

Ему стало страшно. Вдруг что-то сорвало шапку Василька, холодный снег посыпался ему на голову... Это ветка зацепила шапку и сшибла ее в снег. Только Василько отважился слезть с лошади за шапкой, как где-то вдали послышалось: «Ау-у-у!» – и эхом раскатилось по лесу. «Ау-у-у!» – откликнулось с другой стороны и долго не утихало.

Василько похолодел от страха. Волосы встали дыбом, сердце перестало биться. Мысль о волках промелькнула в его голове. Он, не помня себя, ударил по лошадям и скрылся среди деревьев.

Василько выехал на опушку. За лесом было поле. У самой опушки стоял крест. Василько увидел крест и обрадовался. «Так я же на дороге... Эта дорога в деревню, где живет мой дядько... Деревня близко». Василько выехал на дорогу... «Но что это за огоньки мелькают в лесу? Что это черное шевелится в снегу?..» Вдруг лошади испугались и шарахнулись в сторону... «Волки», – подумал Василько. Он изо всей силы стегнул коней и схватился за гриву... Перепуганный, без шапки, занесенный снегом, мчался Василько по дороге навстречу холодному

ветру. За ним вдогонку летели два волка, выгибая серые спины... А вьюга выла, крутила, заметала следы.

Завдання 3. Прочитайте фрагмент перекладу роману І. Буніна «Жизнь Арсеньєва». Порівняйте з оригіналом (оригінал знайдіть самостійно). Чи можна назвати переклад еквівалентним? Відповідь обґрунтуйте. Вкажіть на недоліки перекладу.

Усюди була своя краса!

На скотному дворі, весь день порожньому, з ледачою грубістю скрипіли ворота, коли ми зі всієї своєї силоньки відчиняли їх, і гостро, кисло, але чарівно привабливо смерділо гнойовою рідотою і свинячими закутами.

У стайні жили своїм особливим, кінським життям, полягаючим у стоянні і звучному жуванні сіна і вівса, коні. Як і коли вони спали? Кучер говорив, що іноді вони теж лягають і сплять. Але це було важко, навіть якось страшно уявити собі, – важко і невміло лягають коні. Це траплялося, очевидно, в якісь найглухіші нічні години, а звичайно коні стояли в стійлах і весь день у молоко розмелювали на зубах овес, смикали і забирали в м'які губи сіно, і були вони всі красені, могутні, з лиснючими крупами, торкнутися яких було велике задоволення, з жорсткими хвостами до землі і жіночними гривами, з крупними ліловими очима, якими вони деколи грізно і дивно косили, нагадуючи нам те страшне, що розказував кучер: що кожний кінь має в році свій заповітний день, день Флора і Лавра, коли він норовить убити людину, щоб відомстити за своє рабство у неї, за своє кінське життя, яке полягає у постійному очікуванні запрягання, у виконанні свого дивного призначення на світі – тільки возити, тільки бігати... Пахло і тут теж міцно і теж гноєм, але зовсім не так, як на скотному дворі, тому що зовсім інший гній тут був, і запах його мішався із запахом самих коней, збруї, гниючого сіна і ще чогось, що властиво тільки стайні.

У каретному сараї стояли бігові дроги, тарантас, старий дідовий віз; і все це поєднувалося з мріями про далекі подорожі, у спинці тарантаса був незвичайно забавний і таємний дорожній ящик, віз тягнув до себе своєю старовинною незграбністю і таємною присутністю чогось, що залишилося в світі від дідуся, був несхожий ні на що теперішнє. Ластівки невпинно снували чорними стрілами назад і вперед, то з сарая у голубий небесний простір, то знову у ворота сарая, під його дах, де вони ліпили свої вапняні гніздечка, страшно приємні своєю твердістю, опуклістю, мистецтвом ліплення. Часто приходять тепер у голову: "Ось помреш і ніколи не побачиш більше неба, дерев, птахів і ще багато, багато чого, до чого так звик, з чим так зріднився і з чим так жалко буде розлучатися!" Що до ластівок, то їх буде особливо жалко: яка то мила, ласкава,

чиста краса, яка витонченість, ці "ясочки" з їх блискавичним летом, з рожево-білими грудками, з чорно-синіми голівками і такими ж чорно-синіми, гострими, довгими, хрест-навхрест складеними крильцями і незмінно щасливим щебетанням! Ворота сарая були завжди відкриті – ніщо не заважало забігати у нього коли завгодно, годинами стежити за цими щебетухами, вдаватися до мрії піймати яку-небудь з них, сідати верхи на дроги, залізати у тарантас, у віз і, підстрибуючи, їхати абикуди далеко, далеко... Чому з дитинства тягне людину далечінь, широчінь, глибина, висота, невідоме, небезпечне, те, де можна розмахнутися життям, навіть втратити його за що-небудь або за кого-небудь? Хіба це було б можливо, якби було нашою часткою тільки те, що є, "що Бог дав", – тільки земля, тільки одне це життя? Бог, очевидно, дав нам набагато більше. Згадуючи казки, читані і чуті в дитинстві, досі відчуваю, що найпривабливішими були в них слова про невідоме і незвичайне. "У деякому царстві, у невідомій країні, за тридев'ять земель... За горами, за поділами, за синіми морями... Цар-Дівця, Василина Премудра..."

А клуня була привабливо страшна своєю сірою солом'яною громадою, зловісною порожниною, обширністю, сутінком всередині і тим, що, якщо залізи туди, упірнувши під ворота, можна заслухатися, як шарить, шарудить по ній, носиться навкруг неї вітер; там в одному куточку висіла загорошена свята дощечка, але говорили, що все-таки біс ночами прилітав туди, і це поєднання – біса і такої грізної для нього дощечки – вселяло особливо страшні думки. А Провал був далі, за клунею, за током, за овином, що обвалився, за просяним полем. Це була невелика, але дуже глибока лощина, з обривистими схилами і знаменитим "провалом" на дні, яке заростало найвищим бур'яном. Це було для мене найглухіше з усіх глухих місць на світі. Яка благословенна пустинність! Здавалося, сидів би в цій лощині весь вік, когось люблячи і когось жаліючи. Яка чарівна і на вигляд і на ім'я квітка цвіла в густій і високій траві на її скатах – малинова Богородична Квітка з коричневим липким стеблом! І як тужливо-ніжно дзвеніла в бур'яні своєю коротенькою пісенькою вівсянка! Тю-тю-тю-тю-ю...

Потім дитяче життя моє стає різноманітнішим. Я все більше помічаю побут садиби, все частіше бігаю у Висілки, був вже у Різдві, у Новоселах, у бабусі в Батурині...

У садибі на сході сонця, з першим щебетанням птахів у саду, прокидається батько. Абсолютно переконаний, що всі повинні прокидатися разом з ним, він голосно кашляє, голосно кричить: "Самовар!" Прокидаємося і ми, з радістю від сонячного ранку, – інших, повторюю, я все ще не хочу або не можу помічати, – з нетерплячим бажанням скоріше бігти у вишняк, рвати наші улюблені вишні – накльовані птахами і підпечені сонцем. На скотному дворі, по-ранішньому, ново, скриплять у цей час ворота, звідти з ревом, виском, лясканням батогів виганяють

на соковитий уранішній корм корів, свиней, сіро-кучеряву, щільну, схвильовану отару овець, женуть поїти на польовий ставок коней, і від тупоту їх сильного, дружного табуна гуде земля, між тим як у людській хаті і білій кухні вже палає оранжевий вогонь у печах і починається робота стряпух, дивитися і нюхати яку лізуть під вікна і на пороги собаки, часто з виском від них відскакуючі... Після чаю батько іноді їде зі мною на бігових дровах у поле, де, дивлячись за часом, або орють, тобто йдуть і йдуть, гойдаючись, оступаючись у м'якій борозні, пристосовуючи до коня, що натужувався, і себе, і важко скрипучу соху, на привої якої лізуть сірі пласти землі, роззуті, без шапок мужики, або виполюють то просо, то картоплю незчисленні дівки, радіючи своєю строкатістю, жвавистю, сміхом, піснями, або на спеці косять, зі свистом, розмашисто, сідаючи і розчепірюючись, валять густу стіну жаркого жовтого жита косарі з почорнілими від поту спинами, з розстібнутими комірами, з ремінцями навкруг голови, а слідом за ними працюють граблями і, згинаючись, нахилиючись, борються з колючими головатими снопами, пахнучими розігрітою на сонці золотою житньою соломою, мнуть їх коліном і туго в'яжуть підіткнуті баби... Який це непередавано чарівний звук – звук наточуваної коси, по блискучому лезу якої то з одного, то з іншого боку спритно миготить шорстка від піску, обмокнута у воду лопатка! Завжди є косар, який неодмінно захопить – розповість, що він ледве не скошив ціле перепелине кубло, ледве не піймав перепелицю, пополам перехопив змію. А про баб я вже знаю, що іноді вони в'яжуть і вночі, якщо ніч місячна, – вдень дуже сухо, сиплеться зерно, – і відчуваю поетичну красу цієї нічної роботи...

Завдання 4. Прочитайте фрагмент перекладу повісті О. І. Купріна «Гранатовий браслет». Порівняйте з оригіналом (оригінал знайдіть самостійно). Відредагуйте переклад. Свою думку обґрунтуйте.

I

У середині серпня, перед народженням молодого місяця, раптом наступила огидна погода, яка так властива північному узбережжю Чорного моря. То цілими днями важко лежав над землею і морем густий туман, і тоді величезна сирена на маяку ревля вдень і вночі, немов скажений бик. То з ранку до ранку йшов не вщухаючи дрібний, як водяний пил, дощик, перетворюючий глинисті дороги й стежки на суцільний густий бруд, в якому загрузали надовго вози та екіпажі. То задував з північного заходу, з боку степу лютий ураган; від нього верхівки дерев розгойдувалися, пригинаючись і випрямляючись, немов хвилі під час бурі, гриміли ночами залізні крівлі дач, і здавалося, ніби хтось бігає по них у підкованих чоботях; здригалися віконні рами, хлопали двері, і дико завивало у

пічних трубах. Декілька рибальських баркасів заблукали у морі, а два і зовсім не повернулися: тільки через тиждень повикидало трупи рибаків у різних місцях берега.

Мешканці приміського морського курорту – переважно греки та євреї, життєлюбні й помисливі, як усі південці, – поспішно перебиралися у місто. По розм'яклому шосе без кінця пнулися тяглові дроги, переобтяжені усіякими домашніми речами: матрацами, диванами, скринями, стільцями, умивальниками, самоварами. Шкода, і сумно, і осоружно було дивитися крізь каламутний серпанок дощу на це жалюгідне добро, що здавалося таким зношеним, брудним і жебрацьким; на покоївок і куховарок, що сиділи на верху воза на мокрому брезенті з якимись прасками, жерстянками й кошиками у руках, на запітнілих, знесилених коней, які раз у раз зупинялися, тремтячи колінами, димлячи і часто носячи боками, на закутаних від дощу у рогожі дрогалів, які сипло сварилися. Ще більш сумним було бачити залишені дачі з їх раптовим простором, порожнечею і оголеністю, із знівеченими клумбами, розбитими стеклами, кинутими собаками і усіяким дачним сміттям з недопалків, папірців, череп'я, корбочок і аптекарських пухирців.

Але до початку вересня погода раптом різко і зовсім неждано змінилася. Відразу наступили тихі безхмарні дні, такі ясні, сонячні й теплі, яких не було навіть у липні. На обсохлих зжатих полях, на їх колючій жовтій щетині заблищала слюдяним блиском осіння павутина. Заспокоєні дерева безшумно і покійно скидали жовте листя.

Княгиня Віра Миколаївна Шеїна, дружина предводителя дворянства, не могла покинути дачу, тому що в їхньому міському будинку ще не покінчили з ремонтом. І тепер вона дуже раділа чудовим дням, що прийшли, тиші, самоті, чистому повітрю, щебетанню на телеграфних проволоках ластівок, які збиралися у зграю до відльоту, і ласкавому солоному вітерцю, що слабо тягнув з моря.

II

Крім того, сьогодні був день її іменин – сімнадцяте вересня. За милими, віддаленими спогадами дитинства вона завжди любила цей день і завжди чекала від нього чогось щасливо-чудового. Чоловік, виїжджаючи вранці у нагальних справах до міста, поклав їй на нічний столик футляр з прекрасними сережками з грушовидних перлин, і цей подарунок ще більше веселив її.

Вона була одна у всьому домі. Її неодружений брат Микола, товариш прокурора, що жив звичайно разом з ними, також виїхав у місто, до суду. До обіду чоловік обіцяв привезти небагато і лише найближчих знайомих. Добре виходило, що іменини збіглися з дачним часом. У місті довелося б витратитися на великий парадний обід, мабуть навіть на бал, а тут, на дачі, можна було обійтися найменшими витратами. Князь Шеїн, не зважаючи на свій значний стан

у суспільстві, а може бути, і завдяки йому, ледве зводив кінці з кінцями. Величезний родовий маєток був майже зовсім розладжений його предками, а жити доводилося невідповідно до своїх достатків: робити прийоми, благодіяти, добре одягатися, тримати коней тощо. Княгиня Віра, у якої колишнє пристрасне кохання до чоловіка давно вже перейшло у відчуття міцної, вірної, істинної дружби, всіма силами прагнула допомогти князю утриматися від повного розорення. Вона багато в чому, непомітно для нього, відмовляла собі і, наскільки можливо, економила у домашньому господарстві.

Тепер вона ходила по саду й обережно зрізала ножицями квіти до обіднього столу. Клумби спустіли та мали безладний вигляд. Доцвітали різнокольорові махрові гвоздики, а також левкой – наполовину у квітах, а наполовину в тонких зелених стручках, що пахли капустою, трояндові кущі ще давали – утретє за це літо – бутони й троянди, але вже здрібнілі, рідкі, немов звироднілі. Зате пишно квітнули своєю холодною, зарозумілою красою жоржини, півонії і айстри, розповсюджуючи у чуйному повітрі осінній, трав'янистий, сумний запах. Решта квітів після своєї розкішної любові й надмірного рясного літнього материнства тихо обсіпала на землю незліченне насіння майбутнього життя.

Близько на шосе почулися знайомі звуки автомобільного ріжка тритонки. Це під'їжджала сестра княгині Віри – Ганна Миколаївна Фріессе, що з ранку обіцяла по телефону приїхати допомогти сестрі приймати гостей та по господарству.

Тонкий слух не обдурив Віру. Вона пішла назустріч. Через декілька хвилин біля дачних воріт круто зупинився витончений автомобіль-каreta, і шофер, вправно зістрибнувши з сидіння, розкрив дверці.

Сестри радісно поцілувалися. Вони з раннього дитинства були прив'язані одне до одного теплою і дбайливою дружбаю. На зовнішність вони до дивного не були схожі між собою. Старша, Віра, пішла в матір, красуню англійку, своєю високою гнучкою фігурою, ніжним, але холодним і гордим обличчям, прекрасними, хоча досить великими руками і тією чарівною похилистю плечей, яку можна бачити на старовинних мініатюрах. Молодша – Ганна, – навпаки, успадкувала монгольську кров батька, татарського князя, дід якого хрестився тільки на початку XIX сторіччя і стародавній рід якого сходив до самого Тамерлана, або Ланг-Теміра, як з гордістю називав її батько, по-татарськи, цього великого кровопивця. Вона була на півголови нижча за сестру, дещо широка в плечах, жива і легковажна, насмішниця. Обличчя її сильно монгольського типу з досить помітними вилицями, з вузькими очима, які вона до того ж через короткозорість жмурила, з гордовитим виразом у маленькому, чуттєвому роті, особливо у злегка висунутій уперед повній нижній губі, – обличчя це, проте, полонило якоюсь невловимою і незрозумілою красою, яка полягала, можливо, в усмішці, можливо, у глибокій жіночності всіх рис, можливо, у пікантній, завзято-

кокетливій міміці. Її граціозна непривабливість порушувала і привертала увагу чоловіків набагато частіше й сильніше, ніж аристократична краса її сестри.

Вона була замужем за дуже багатою і дуже нерозумною людиною, яка рівно нічого не робила, але числилась при якійсь добродійній установі й мала звання камер-юнкера. Чоловіка вона терпіти не могла, але народила від нього двох дітей – хлопчика і дівчинку; більше вона вирішила не мати дітей і не мала. Щодо Віри – та жадібно хотіла дітей і навіть, їй здавалося, чим більше, тим краще, але чомусь вони у неї не народжувалися, і вона хворобливо і палко обожнювала гарненьких недокрівних дітей молодшої сестри, завжди пристойних і слухняних, з блідими борошністими лицами і з скрученим льняним ляльковим волоссям.

Ганна вся складалася з веселої безладності й милих, іноді дивних суперечностей. Вона охоче вдавалася до найризикованішого флірту у всіх столицях і на всіх курортах Європи, але ніколи не зраджувала чоловіка, якого, проте, презирливо висміювала і в очі і позаочі; була марнотратна, пристрасно любила азартні ігри, танці, сильні враження, гострі видовища, відвідувала за кордоном сумнівні кафе, але в той же час відрізнялася щедрою добротою та глибокою, щирою набожністю, яка примусила її навіть прийняти таємно католицтво. У неї були рідкісної краси спина, груди і плечі. Відправляючись на великі бали, вона оголювалася набагато більше, ніж дозволялося пристойністю і модою, але говорили, що під низьким декольте у неї завжди була надіта волосяниця.

Віра ж була строго проста, зі всіма холодно і трохи звисока люб'язна, незалежна і царствено спокійна.

4. Почтите фрагмент перекладу Вл. Россельса розповіді В. Стефаніка «Синя книжечка». Сравнийте з оригіналом. Удалось ли перекладачу зберегти авторський стиль, передати національний колорит? Якими засобами?

Етому Антону, что орет пьяный там, на выгоне, все как-то не везло. Все у него, бывало, из рук валится. Купит корову, а она сдохнет, купит свинью, а у ней глисты. Всякий раз так.

Но когда померла у него жена, а за нею и оба парня, словно подменили человека. Пил, пил и пил; пропил клин поля, пропил огород, а теперь хату продал. Продал хату, взял у войта * синюю книжку служебную и собрался идти куда-нибудь в наймы, искать себе службу.

Сидит вон там пьяный и перечисляет, чтобы все слышали: кому продал поле, кому огород, а кому хату.

– Продал – и аминь! Не мое – и кончено! Не мо-о-е! Эх, кабы дед мой встал из могилы! Люди добрые! Четыре вола, гладкие, как монастырские служки, двадцать четыре морга ** поля, хаты какие! Все было. А у внука – во! – И показывал синюю книжечку.

– Эх, пью и еще буду. Свое пропиваю, никому до этого дела нет! А он говорит: «Проссал землицу-то!» Печатку ставит, а сам жучит меня. Э, я еще и не таких войтов видал...

– Чтоб ты так помирал легко, как мне здесь легко!

– Иду я из хаты, совсем уж выхожу, вот поцеловал порог и вышел. Не мое – и кончено! Гони от чужой хаты, как пса! Можно, пожалуйста! Было мое, а теперь чужое. Выхожу во двор, а лес шумит, говорит словами: «Вернись, Антон, домой, слышь, вернись!»

Антон бьет себя обоими кулаками в грудь, так что гул по селу идет.

– И такая, знаете, взяла меня тоска, такая тоска! Вхожу назад в хату. Посидел, посидел да и выхожу. Не мое, что тут скажешь, раз не мое...

– Врагам бы моим так кончаться, как мне было с моей хатой прощаться!

– Выхожу во двор – нет, все-таки я не в себе. Глянул на крышу – мох зеленый на крыше. Камень-вода... Эх, не перекрывать я тебя, бедная, вышел. Камень... Да и камень треснул бы с горя!

Антон колотит руками по земле, как по камню.

– Сел я на завалинку. Ее еще покойница мазала, а я возил глину на тачке. Хочу встать, а завалинка не пускает. Шагну – не пускает. А мне горько, да нет, не горько – совсем пропадаю!.. Сижу и реву, так реву, словно с меня живьем шкуру дерут. Люди на мой крик собираются...

– Вон там, у ворот, поп отходную читал. Все село плакало. Хорошая, говорят, женщина была, работающая...

– Ворочайтесь в гробу, покойнички, стервец я. Пропил все до нитки. И полотно пропил. Слышь, Марийка, и ты, Василь, и ты, Юрчик! Доведется отцу в бумажных рубашках разгуливать, да в корчму воду носить.

– А войтиха, – Антон показывает на хату войта, – добрая баба. Вынесла мне хлеба на дорогу, чтоб муж не видал. Помогите, господи, твоим детям, куда ни подадутся! Дай бог, чтоб вам всем было лучше моего!

– С какой это стати мне на чужой завалинке сидеть? Иду. Только я встал с нее, а окна – в плач! Заплакали, как малые дети. Лес им наговаривает, а по ним слеза за слезой. Заплакала по мне хата, как дитя по матери заплакала.

– Обтер я полой окна, чтоб не плакали понапрасну, и вышел совсем.

– Ох, легко, как камень грызть! Темен свет передо мною... Антон обводит рукою вокруг:

– Есть еще вот деньги, так я пить стану. С нашими людьми напьюсь, с ними спущу последнее. Пусть знают, как я уходил из села.

– Во – синяя книжечка за пазухой! Тут моя хата и мое поле, и мои огороды. Иду себе с нею куда глаза глядят! От самого императора! книжка – мне теперь повсюду двери отворены. Повсюду. И у господ, и у купцов, и у всякой веры

людей.

ТЕМА 15

ПОЕТИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД ТА РЕДАГУВАННЯ

1. Головні питання організації досліджень поетичного тексту.
2. Основні форми поетичної графіки.
3. Перекладність / неперекладність поетичного тексту.
4. Перекладацькі перспективи при перекладі поезії.
5. Строфіка у поетичному тексті.
6. Загальні перекладацькі труднощі при перекладі поетичного тексту.

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ

В даний час лінгвістика тексту досягла значних успіхів у пізнанні законів побудови тексту. Однак розвиток науки показує, що їх подальше вивчення передбачає, крім того, повернення до розгляду процесів текстового устрою в аспекті окремих лінгвістик тексту.

Даний факт пояснюється тим, що посилена увага до законів текстотворення в рамках окремого функціонального стилю в змозі відобразити особливі механізми текстотворення, що не виявляються при узагальненому розгляді проблем побудови тексту, бо кожен тип певного тексту володіє своїми індивідуальними правилами та особливостями функціонування і побудови, деколи відрізняється специфічною лексикою. Найбільш актуальним це питання представляється щодо поетичного тексту як особливого художнього жанру.

Так, вивчення поетичного тексту надає досліднику в цьому відношенні найбільші можливості, оскільки концентрує в собі цілий комплекс загально філологічних та загальнолінгвістичних питань, що дозволяють розкрити закони текстотворення з найбільшою повнотою і ясністю.

Одним з головних питань в цьому випадку є факт набуття текстом письмової форми, яка для поетичного тексту має виключно важливе значення. Досить зазначити, що саме графічне виконання поетичного тексту налаштовує читача на спілкування з особливим видом тексту. Однак, незважаючи на те, що текстом в лінгвістиці тексту прийнято вважати в більшості випадків лише письмовий текст, сам факт письмового оформлення тексту в лінгвістиці тексту

ще не був розглянутий.

У поетичному тексті його формальна сторона майже не вивчалася. Поза увагою залишається формальна сторона поетичного тексту, яка безпосереднім чином пов'язана з вивченням законів текстотворення. Одним з важливих питань лінгвістики тексту є також семантика тексту, яка являє собою винятково складне явище, де формальна сторона володіє власною значимістю.

Оскільки сприйняття літературних творів відбувається переважно через читання, їх графічне оформлення виявляється справою великої ваги. Форма тексту, його графічне зображення має безліч різних функцій, які на базі письмового тексту ще тільки належить визначити.

Що стосується поетичного тексту, то тут форма є особливо важливим компонентом, оскільки «саме віршований поетичний текст має найбільш характерний план вираження у порівнянні з текстами інших функціональних стилів, які створюються на базі прози» [19, с. 119].

Феномен поетичної віршованої форми, незважаючи на певну вивченість, ще не розглядався з семасіологічної точки зору, а багато фактів зовнішнього оформлення віршованого тексту зовсім не вивчені в плані їх взаємодії з позамовним змістом усього поетичного твору. Під фактами зовнішнього оформлення поетичного тексту маються на увазі такі графічні засоби, як взаємодії шрифтів, використання букв, розділових знаків, слів з невизначеною семантикою, іншомовних вкраплень і т. д.

Графічна форма вірша відображає його структуру і налаштовує читача на емоційність і експресивність повідомлення. Засоби графіки в поетичному тексті стилістично необхідні, щоб повідомити читачеві те, що в усній мові передається просодичними елементами, наголосом, тоном голосу, паузами, подовженням деяких звуків тощо.

Вони допомагають уявному «виконанню» віршованого твору, без якого, як правило, не обходиться ні одне прочитання вірша. Зазвичай графічні засоби спрямовані на передачу емоційного забарвлення, тобто почуттів, які письменник повідомляє читачеві, або емпізи як загального спеціального збільшення зусиль мовця, особливо підкреслюється частина вислову завдяки якій ми знаємо наявність підтексту.

До явищ поетичної графіки відносяться, зокрема:

1) графіка віршованих рядків, яка включає в себе їх графічний малюнок, наявність слів у рядку, графічні візерунки тощо;

2) іншомовні вкраплення, які нерідкі в поетичному тексті і, як правило, різномовні. Але навіть для незнаючої людини вони значущі, виробляють певне враження, оскільки в стані породжувати різноманітні асоціації, часто індивідуальні;

3) характерні для поетичного тексту утворення, що нагадують вигуки. Вони також не мають вираженого плану змісту, відповідно не включаються в словник і не піддаються безпосередньому тлумаченню. Але вони теж роблять якесь враження на читача, а, отже, беруть участь у створенні змістовних параметрів тексту.

Таким чином, у дослідженні даної проблеми належить відповісти на багато питань, зосереджуючи увагу на розгляді взаємозв'язку форми і змісту поетичного тексту, а також роблячи акцент на збереженні форми та змісту при перекладі поетичного тексту, в чому, власне, ми бачимо основну перекладацьку проблему поезії, про що буде говоритися нижче.

Поетична організація художньої мови, тобто віршування, на думку Р. Гачечиладзе, «накладає відбиток своєї специфіки і на принципи поетичного художнього перекладу» [7, с. 237]. Правда, в даному випадку також потрібно враховувати вищевказані вимоги до еквівалентного художнього перекладу, проте вони регламентуються суворими рамками поезії, у зв'язку з цим «деякі теоретичні принципи тут практично реалізуються в іншому порядку і вимагають уточнення і конкретизації» [14, с. 238].

Відомий перекладач М. Лозинський вважає, що «при перекладі іншомовних віршів рідною мовою, перекладач також повинен враховувати всі їх елементи у складному та живому зв'язку, і його завдання – знайти в плані своєї рідної мови такий же складний і живий зв'язок, що по можливості точно відобразив би оригінал, і мав би такий же емоційний зв'язок» [28, с. 80].

Таким чином, перекладач має перевтілитися в автора, приймаючи його манеру і мову, інтонації і ритм, зберігаючи при цьому вірність своїй мові, і в чомусь і свою поетичну індивідуальність. Необхідно пам'ятати, що переклад видатного літературного твору сам повинен бути таким твором.

На думку С. Л. Сухарева-Муришкіна, «перекладач повинен встановити функціональну еквівалентність між структурою оригіналу і структурою перекладу, відтворити в перекладі єдність форми і змісту, під яким розуміється художнє ціле, тобто донести до читача найтонші нюанси творчої думки автора, створених їм думок і образів, що вже знайшли своє гранично точне вираження в мові оригіналу» [16, с. 231].

Перекладацька перспектива потрібна особливо при пошуках стилістичних еквівалентів. Збереження стилю – вимога вельми проблематична і нездійсненна в повній мірі при перекладі художнього тексту, а особливо – поетичного твору. Робота в цьому напрямку велася в основному двома методами:

- 1) шляхом збереження формальних прийомів оригіналу;
- 2) шляхом пошуків своїх відповідників чужоземного стилю.

Перший метод вважається недостатнім з відмінностями у сприйнятті однієї

й тієї ж форми і традиціями окремих літератур, другий спирається на малодоступні для сприйняття аналогії. Згідно з цією методикою, треба просто заміщати чужі мовні форми аналогічними своїми. Однак заміна мовних форм можлива тільки при наявності спільного знаменника (пізнавальної або стилістичної спільності понять), а загальний знаменник стилістичних типів залежить від індивідуальних умов, які важко піддаються розрахунку. Це особливий випадок художнього перетворення реальності: стиль першотвору і є тим об'єктивним фактом, який перекладач суб'єктивно перетворює.

Подвійність естетичної норми перекладацького мистецтва призводить до розбіжностей критиків при оцінці конкретних перекладів; красу і вірність часто протиставляють як взаємовиключні якості. Але вони можуть стати взаємовиключними, тільки якщо розуміти красу як красивість, а вірність як дословність. Стилiстичний і емоційний блиск, демонстрування власної мовної майстерності, увага до емоційного ефекту не можна розглядати як естетичні якості – це всього лише ознаки перекладацького несмаку. І навпаки, близькість до оригіналу сама по собі не може служити мірилом якості перекладу – вона лише вказує на метод. Про якість перекладу, як і будь-якого твору мистецтва, свідчить не метод, який багато в чому зумовлений матеріалом і етапом розвитку культури, а спосіб застосування цього методу перекладачем, так само як в оригінальній літературі наївно було б, наприклад, стверджувати, що романтизм як метод краще класицизму, але в кожен епоху можна відрізнити від майстра за тими ознаками, яким чином він володіє методом.

Переклад як ціле тим досконаліший, чим краще перекладачеві вдалося подолати його суперечливість. Ось чому до мистецтва перекладу, крім загальних вимог для перекладної та оригінальної літератури, пред'являється ще специфічне вимога: перекладачеві необхідно примирити суперечності, що впливають із двоїстого характеру перекладного твору. Від такої перекладацької інтерпретації, навіть якщо сьогодні ми не можемо повністю погодитися з установкою на вільність, не можна відмовити в перекладі художньої літератури.

Згідно з визначенням М. Лозінського, існує два основних типи віршованих перекладів: той, що «перебудовує (зміст, форму) і відтворює, тобто відтворює з можливою повнотою і точністю зміст і форму» [28, с. 183].

І саме другий тип вважається майже єдино можливим. Але зміст не може існувати, якщо для нього не знайдена потрібна форма. Таким чином, нам видається доцільним спільний розгляд характеру і способів побудови віршованого тексту, тобто його формальної структури, для цього хотілося б зупинитися, перш, ніж ми перейдемо до безпосереднього аналізу віршованих творів та їх перекладу, на формальній організації віршів та звернути увагу на основні особливості віршування, знання і розуміння якого є ключовим моментом

при перекладі поезії.

Форму вірша становить комплекс взаємопов'язаних і взаємодіючих елементів, таких, як ритм, мелодія, архітектоніка, стилістика, змістовий, образний, емоційний зміст слів і їх поєднань. Формальна структура віршованого твору служить основою для створення його ритму, який вважається найглибіннішим, найпотужнішим організуючим початком поезії. Ритм вірша, у свою чергу, заснований на правильному чергуванні у віршованому рядку наголошених та ненаголошених складів (тонічний принцип). Тонічна система підрозділяється на суто тонічну, силабічну та силабо-тонічну.

Важливою ознакою віршованої мови є упорядкована повторюваність ритмічних одиниць, що її організують, а саме стоп, рядків, строф. Відрізок віршованого рядка, що містить в собі один наголошений і один або два ненаголошених складів, називається стопою.

В основі класичної системи віршування закладено поняття метра (або розміру) – канонічно заданої схеми співвідношення стоп, їх характеру і кількості, незалежною від конкретних ритмічних варіацій. Метр розчленовує мовленнєвий потік на чітко обмежені паузами та порівнянні між собою рядки або вірші. Як правило, вірш витримується в одному і тому ж розмірі, однак суворі формули віршованого розміру можуть піддаватися деяким модифікаціям конкретного словесного матеріалу, що входить у віршований рядок. Однією з таких модифікацій є пиррихій – стопа, що втратила необхідний за розміром наголос через те, що на неї приходить або ненаголошене службове слово, або ненаголошені склади багатоскладового слова. Пиррихій надає віршованій мові природне живе звучання.

У ритмічній організації віршованого рядка істотну роль може грати так звана цезура – обов'язковий складоподіл на певному місці всередині рядка, тобто відома пауза.

Далі, схема рим (порядок, в якому вони розташовані) має вирішальне значення і для стилістичної, і для музичної організації строфи. Еквівалентно важливий і характер рим: незалежно від метру вірші з різним чергуванням рим будуть мати різну стилістику, оскільки у віршах основою стилістики є звукопис, або мелодія вірша.

В цьому ж аспекті також дуже важливий характер переносів, які виникають тоді, коли словосполучення може бути синтаксично не закінчено до кінця рядка, і його завершення переноситься на наступний рядок. Вони великою мірою визначають інтонаційний рух вірша, допомагають передати поетичну думку, підкреслюють смислові наголоси.

Група віршів, взаємно пов'язаних схемою чергування розмірів і рим, зазвичай правильно повторюється на протязі всього твору, утворює строфу –

ритмічну одиницю метричного членування віршованого тексту. Строфа знаходиться ніби на стику метрики і композиції: в більшості випадків строфа має не тільки ритмічну й інтонаційно-синтаксичну закінченість, що викликає паузу більш сильну, ніж паузи між окремими віршами всередині строфи, але й володіє певною семантичною завершеністю, оскільки найчастіше розвиває окрему мікротему.

У віршованому творі строфа виступає як істотний структурний фактор, як важлива ланка, яка зв'язує план вираження і план змісту художнього цілого. Багатьом дослідникам і поетам представляється необхідним підкреслити цілісність строфи як «сислової конструкції». Строфа може розглядатися як складне синтаксичне ціле, що слугує формою вираження закінченого авторського висловлювання, що відбиває рух поетичної думки. Однак поняття єдиної теми, більш або менш повно розкриває яку-небудь сторону характеризованого явища, залишається провідною ознакою складного синтаксичного цілого.

Строфіка – форма послідовності віршів, архітектоніка вірша, і тому недотримання строфіки оригіналу веде до порушень загального стилю твору. Вимога відтворити строфічну побудову з максимальною відповідністю оригіналу не передбачає простого копіювання строфічних схем, а відображає прагнення до встановлення функціональної еквівалентності між структурою оригіналу і структурою перекладу.

Однак, навіть якщо в оригіналі і в перекладі використовується однакова система віршування, як в окремому випадку, наведеному в даній роботі, багато чого також залежить і від таких особливостей слова, як його величина і звучання.

Очевидно, що при віршованому перекладі завжди потрібно як можна більш точно відтворення всіх перерахованих вище елементів. Проте основною своєрідністю поетичного перекладу, як це не парадоксально, є його умовно-вільний характер, і якщо є відхилення, що викликаються мовними відмінностями, які характерні і для прозового перекладу, тобто відступи, характерні саме для віршованого перекладу – ті, яких вимагає форма.

Справа в тому, що вільна композиція і умовний характер вірша не завжди дають можливість знайти не тільки прямі мовні, але і прямі метричні відповідності, хоча своєрідність композиції в поезії спирається на стійкий ритмічний лад, тому в першу чергу для відшукування стилістичного ключа віршованого оригіналу слід розібратися в ритмі і метрі.

Ритм узгоджений із змістом твору і з відповідним змістом, інтонацією і побудовою – всі ці елементи і створюють стиль метричної організації вірша. Таким чином, в першу чергу, перекладач повинен перенести співвідношення між ритмом і інтонацією, а не розмір з усіма його метричними одиницями.

Цілком можливі випадки, коли віршований розмір оригіналу і перекладу виявляється одним і тим же, і в цьому випадку дотримання тих чи інших формальних прийомів виявляється важливим і як мета, і як засіб, що дозволяє досягти найбільшою мірою естетичної рівноцінності оригіналу. Однак практика показує, що навіть дотримання всіх або майже всіх формальних елементів у перекладі не робить його справді еквівалентним.

Важливим методом дослідження в лінгвістиці перекладу служить порівняльний аналіз перекладу, тобто аналіз форми і змісту тексту перекладу в порівнянні з формою і змістом оригіналу. Ці тексти являють собою об'єктивні факти, доступні спостереженню та аналізу. У процесі перекладу встановлюються певні відносини між двома текстами на різних мовах (текст оригіналу і текст перекладу).

Порівнюючи такі тексти, можна розкрити внутрішній механізм перекладу, виявити еквівалентні одиниці, а також виявити зміни форми і змісту, що відбуваються при заміні одиниці оригіналу еквівалентною їй одиницею тексту перекладу.

При цьому можливе і порівняння двох або кількох перекладів з одним і тим же оригіналом. Порівняльний аналіз перекладів дає можливість з'ясувати, як долаються типові труднощі перекладу, пов'язані зі специфікою кожної з мов, а також які елементи оригіналу залишаються непереданими у перекладі. У результаті виходить опис «перекладацьких фактів», що найбільш повно дає картину реального процесу.

Порівняльний аналіз перекладів як метод лінгво-перекладацького дослідження ґрунтується на припущенні, що сукупність перекладів, виконуваних у визначений хронологічний період, може розглядатися як результат оптимального вирішення всього комплексу перекладацьких проблем при даному рівні розвитку теорії та практики перекладу.

Застосування методу порівняльного аналізу перекладів передбачає також, що результат процесу перекладу відображає його сутність. Кожен переклад суб'єктивний у тому сенсі, в якому суб'єктивний будь-відрізок мовлення, який є результатом акту мовлення окремої особи.

Вибір варіанту перекладу в певній мірі залежить від кваліфікації та індивідуальних здібностей перекладача. Проте суб'єктивність перекладу обмежена необхідністю відтворити як можна повніше зміст тексту оригіналу, а можливість такого відтворення залежить від об'єктивно існуючих відносин між системами і особливостями функціонування двох мов, таких, що не залежать від перекладача.

Таким чином, переклад являє собою суб'єктивну реалізацію перекладачем об'єктивних відносин. Суб'єктивність перекладу не є перешкодою для

об'єктивного наукового аналізу, подібно до того як суб'єктивність відрізків мовлення не перешкоджає вилученню з них об'єктивних фактів про систему тієї чи іншої мови. В окремих перекладах можуть зустрічатися помилки, що спотворюють дійсний характер перекладацьких відносин між відповідними одиницями оригіналу і перекладу, але при достатньому обсязі досліджуваного матеріалу такі помилки легко виявляються та усуваються.

Зіставне вивчення перекладів дає можливість отримувати інформацію про корелятивність окремих елементів оригіналу і перекладу, обумовлених як відносинами між мовами, які беруть участь у перекладі, так і позалінгвістичними чинниками, що чинять вплив на хід перекладацького процесу.

Якщо в перекладі прози ще можна уявити собі якісь технічні правила, то переклад поезії здається абсолютно незбагненим. Адже поезію народжує натхнення. Так, вірші без натхнення не виходять. Перекладач поезії іноді виношує свій твір місяцями, якщо не роками. А потім ще й переробляє кілька разів. Проте, ніхто, мабуть, настільки не обтяжений необхідністю дотримувати різні правила оформлення тексту, як перекладач поезії. І ніхто з такою серйозністю і пунктуальністю не відноситься до збереження численних умовностей форми.

Як не раз ми говорили вище, поетична форма традиційно поставлена в жорсткі рамки обмежень. Ритм, розмір, кількість стоп, рима, тип чергування рим, каденція, строфа, рефрен, звукопис – це ті особливості форми, які, поєднуючись, надають віршу особливий параметр музичності, ті внутрішні каркасні балки, які надають архітектурній споруді вірша чарівну привабливість. Ні в якому іншому тексті гра форми не має такого важливого значення, ніде більше естетична інформація не представлена такою концентрацією засобів, як у поезії. Оскільки, як ми вже з'ясували, у художньому тексті естетична інформація домінує, домінантами перекладу є всі названі формальні особливості.

«Сучасна європейська поезія представлена, насамперед, силабо-тонікою (розмір – рима) і верлібром (складний алгоритм, побудований на нерівномірному чергуванні наголошених та ненаголошених складів, часто підкріплений повторами). Рідше зустрічаються силабіка і тонічний вірш – обидва більше характерні для поезії минулих століть. Якщо і в мові оригіналу, і в мові перекладу існує традиція використання даної віршової системи, то завдання перекладача – намагатися слідувати їй втіленню, яке ми бачимо у автора оригіналу» [1, с. 259].

Отже, підводячи підсумок усім особливостям формальної організації віршованих творів, які ми визначили в попередніх розділах, і базуючись на цьому, можемо визначити п'ять основних правил збереження форми поетичного твору, яких зобов'язаний дотримуватися перекладач, озираючись на них, ми

будемо надалі проводити безпосередній аналіз російських і українських віршів і перекладів. Так, перекладач поезії повинен:

1. Зберегти розмір і стопність: чотиристопний ямб передавати чотиристопним ямбом, а не п'ятистопним ямбом і не чотиристопним хореем; якщо стопність змінюється (скажімо, в першому рядку шість стоп, а в другій – чотири), то зберегти і цей алгоритм.

2. Зберегти каденцію, тобто наявність / відсутність ненаголошеної частини рими (чоловічі, жіночі, дактилічні флексії) – адже заміна жіночої рими на чоловічу змінює музичну інтонацію вірша з енергійної, рішучої на співучу, нерішучу.

3. Зберегти тип рими. Перехресна, оперізуюча, суміжна рима пов'язані не тільки зі створенням певної тональності змісту, але і, наприклад, суміжна рима характерна для пісенного складу, а перехресна – більше для сюжетного оповідання. Але типи рим пов'язані також і з давніми традиціями оформлення поетичних жанрів і форм: суміжна рима здавна використовувалася в народній пісні, оперізуюча – обов'язкова умова для сонетної форми.

4. Відобразити звукопис – повністю зберегти його навряд чи можливо, але важливіше за все відтворити його забарвлення, зберігаючи в перекладі повтор фонем, близький за звучанням фонемі оригіналу, причому перекладачеві часто доводиться жертвувати зв'язком між смислами слів, які з'єднує фонетичний повтор, тому що навряд чи вдасться розмістити всі компоненти повтору в словах, за значенням відповідних словам оригіналу, пов'язаних повтором; спостерігається у більшості віршів і такий феномен, як підвищений відсоток сонорних – але цю особливість досвідчений перекладач передає в перекладі, як правило, інтуїтивно, і свідомо прагнути при виборі слів до таких, які містять сонорні, припадає лише початківцю.

5. Зберегти кількість і місце у вірші лексичних і синтаксичних повторів.

«Якщо традиції віршування різні, перекладач іде або шляхом пошуку близького аналога, або замінює систему оригіналу на традиційну систему мови перекладу, але прагне зберегти інші особливості (так, багато хто з перекладачів намагалися передати давньогерманський вірш ямбами і хорейми, але із збереженням початкової цезури)» [1, с. 260].

Однак не треба вважати, що при перекладі віршів домінують лише компоненти віршованої форми. У цю складну форму укладено не менш складний зміст, виражений сплетінням багатопланових образів, які у кожного поета, і в кожному творі складаються в свою систему. Важливим виявляється стилістичне забарвлення використовуваної лексики (наявність поетизмів, історизмів, діалектизмів, розмовних слів, експресивне забарвлення), місце тієї чи іншої лексеми у віршованому рядку, переважання іменників або дієслів, характер

тропів, приналежність лексики до словника певного літературного напрямку, наявність неологізмів, гри слів або лексичного контрасту, порушення семантичної і граматичної сполучуваності.

Перекладач намагається врахувати і ці домінанти, і організувати їх сукупність в єдине ціле. Завдання це можливе для вирішення, хоча втрати неминучі у будь-якого перекладача, і не випадково завжди рівноправно існує кілька версій перекладу віршованого твору: у кожному з них – свої втрати. Але поезія, насамперед, це – музика, тому, як показує історія, у культурній спадщині, в першу чергу, надовго вкарбовуються віршовані переклади, що достовірно зберігають поетичну форму оригіналу, хоча не всі компоненти змісту в них передано.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Творчість Т. Г. Шевченко завжди привертала увагу перекладачів. Його геніальний «Заповіт» перекладався російською більше тридцяти разів. Але найкращим вважається переклад О. Твардовського. Прочитайте його переклад. Висловіть свою думку з приводу того, чи все вдалося перекладачеві? Що втратилося? Що компенсувалося? Які були додавання, чи виправдані вони? Оцініть переклад з позиції перекладності, еквівалентності та адекватності. Думку обґрунтуйте. Наведіть приклади.

Т.Г. Шевченко
Заповіт

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Вкраїні милій,

Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.

Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отоді я

Перевод А.Твардовского

Как умру, похороните
На Украине милой,
Посреди широкой степи
Выройте могилу.

Чтоб лежать мне на кургане,
Над рекой могучей,
Чтобы слышать, как бушует
Старый Днепр под кручей.

И когда с полей Украины
Кровь врагов постылых
Понесет он... вот тогда я

І лани, і гори –

Все покину і долину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіть
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.

І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

Встану из могилы –

Поднимусь я и достигну
Божьего порога,
Помолюся... А куда
Я не знаю Бога.

Схороните и вставайте,
Цепи разорвите,
Злою вражескою кровью
Волю окропите.

И меня в семье великой,
В семье вольной, новой,
Не забудьте – помяните
Добрый, тихим словом.

***Завдання 2.** Прочитайте висловлювання відомого українського поета та перекладача Максима Рильського про поетичний переклад. Прокоментуйте їх.*

...переклад поетичного твору повинен бути в першу чергу талановитим. Талант такий же потрібний поетові-перекладачу, як і поету – авторові оригіналу.

...Основними нашими принципами при перекладі Пушкіна були: додержування висоти сучасного розуміння перекладу, збереження віршової структури, метру, ритму, строфіки, порядку рим, не кажучи вже про елементарні вимоги до перекладача: передача стилю, тону, характеру, а значить, і ідейного забарвлення твору.

...Щодо перекладів одного поета одним поетом, то це взагалі дуже бажане і плідне явище.

...Слід ще підкреслити, що фонетичні особливості вірша, звукопис, алітерації тощо, а також характер римування треба в перекладі по змозі віддавати – без насильства над рідною мовою.

***Завдання 3.** Прочитайте вірш Т. Г. Шевченка та його переклад М. Рильського. З якими проблемами зіткнувся перекладач? Яким чином вони були вирішені? Прокоментуйте переклад, думки щодо нього обґрунтуйте.*

Т.Г. Шевченко
Муза

Перевод М. Рильского

А ти, пречистая, святая,
Ти, сестро Феба молодая!
Мене ти в пелену взяла
І геть у поле однесла.
І на могилі серед поля,
Як тую волю на роздоллі,
Туманом сивим сповила.
І колихала, і співала,
І чари діяла... І я...
О чарівниченько моя!
Мені ти всюди помагала,
Мене ти всюди доглядала.
В степу, безлюдному степу,
В далекій неволі,
Ти сияла, пишалася,
Як квіточка в полі!
Із казарми нечистої
Чистою, святою
Пташечкою вилетіла
І понадо мною
Полинула, заспівала
Ти, золотокрила...
Мов живущою водою
Душу окропила.
І я живу, і надо мною
З своєю божою красою
Гориш ти, зоренько моя,
Моя порадонька святая!
Моя ти доле молодая!
Не покидай мене. Вночі
І вдень, і ввечері, і рано
Витай за мною і учи,
Учи неложними устами
Сказати правду. Поможі
Молитву діяти до краю.
А як умру, моя святая!
Моя ти мамо! Положи
Свого ти сина в домовину

А ты, пречистая, святая,
Подруга Феба молодая!
Меня ты на руки взяла
И в даль степную унесла,
И на кургане среди поля,
Как волю, чистое раздолье
Седым туманом повила,
И пеленала, и ласкала,
И чары деяла... И я...
Мой друг, волшебница моя!
Ты мне повсюду помогала,
Заботой нежной окружала.
В степи, безлюдной и немой,
В далекой неволе
Ты сияла, красовалась,
Как цветок среди поля!
Из казармы душной, грязной
Чистою, святою
Пташечкою вылетала –
И вдруг надо мною
Полетела и запела...
Золотые крылья
Животворною водою
Душу окропили.
И я живу, и надо мною
Своею божьей красотой
Сияешь ты, звезда моя,
Моя наставница святая!
Моя ты доля молодая!
Не оставляй меня. В ночи,
И днем, и в утреннем тумане
Ты надо мной витай, учи,
Учи нелживыми устами
Вещать лишь правду в наши дни,
Молитвой сердце облегчая.
Когда ж умру, моя святая,
Моя родная, – схорони
Сама ты горемыку-сына

І хоть єдиную сльозину
В очах безсертних покажи.

И хоть слезу, мой друг единый,
Из глаз бессертных урони.

Завдання 4. Виконайте зіставний аналіз тексту трагедії О. С. Пушкіна «Пир во время чумы» та його перекладу, виконаного І. Франко. Дайте характеристику перекладу. Думку доведіть та обґрунтуйте, наведіть знайдені у тексті приклади.

А.С. Пушкин
ПИР ВО ВРЕМЯ ЧУМЫ

І.Я. Франко
БЕНКЕТ У ЧАСІ ЧУМИ

Из Вильсоновой трагедии: «The
city of the plague»
Улица. Накрытый стол.
Несколько пирующих мужчин и
женщин.

Вулиця. Накритий стіл. За ним
бенкетує
кілька мужчин і жінок.

Молодой человек

Молодий чоловік

Почтенный председатель! я
напомню
О человеке, очень нам знакомом,
О том, чьи шутки, повести
смешные,
Ответы острые и замечанья,
Столь едкие в их важности
забавной,
Застольную беседу оживляли
И разгоняли мрак, который ныне
Зараза, гостя наша, насылает
На самые блестящие умы.
Тому два дня, наш общий хохот
славил
Его рассказы; не возможно быть,

Чтоб мы в своём весёлом
пированье
Забыли Джаксона! Его здесь кресла
Стоят пустые, будто ожидая

Шановний пане голово! Згадаю
Про чоловіка нам знайомого,
Того, що жартами смішними
своїми,
Приповістками та дотепними
Запитаннями й відповідями,
Гризькими та поважними при тім
Так часто оживляв обіди наші
І розганяв понурість, яку нині
Зараза, гість наш, насилає навіть
На найбистріші розуми та душі.
Тому два дні наш спільний сміх славив ще
Його промови. Неможлива річ,
Аби на своїм бенкеті веселім
Ми Джексона забули. Ось іще
Стоять крісла пусті, неначе ждуть
Весельчака, та він вже віддалився
В холоднее житло там під землею.
Еге, і найпроречистий язик
Замовкнути нарешті мусить в гробі!

Весельчака – но он ушёл уже
В холодные подземные жилища...
Хотя красноречивейший язык
Не умолкал ещё во прахе гроба,
Но много нас ещё живых, и нам
Причины нет печалиться. Итак,
Я предлагаю выпить в его память
С весёлым звоном рюмок, с
восклицаньем,
Как будто б был он жив.

Председатель

Он выбыл первый
Из круга нашего. Пускай в молчанье
Мы выпьем в честь его.

Молодой человек

Да будет так.

Все пьют молча.

Молодой человек

Твой голос, милая, выводит звуки
Родимых песен с диким
совершенством;
Спой, Мери, нам уныло и
протяжно,
Чтоб мы потом к веселью
обратились
Безумнее, как тот, кто от земли
Был отлучен каким-нибудь
виденьем.

Немного нас іще живих, і нам
Нема причини сумувать. І так
Я предкладаю випити в його пам'ять
З веселим брязкотом чарок та з
окликом,
Немовби він живий ще був між
нами.

Голова

Він перший з круга нашого зійшов,
Тому ми мовчки вип'єм в честь
його.

Молодий чоловік

Хай буде й так!

Усі п'ють мовчки.

Молодий чоловік

(до молоді сусідки)

Твій голос, панно люба
Виводить звуки рідних нам пісень
Прекрасно так, аж страшно.
Ну-ко, Мери
Ось заспівай понуро та протяжно,
Аби ми потім дужче, шаленіше
До радості звернулися, як той,
Що від землі якимось привидам
Відлучений був на якусь хвилину.

Мери
(поет)

Было время, процветала
В мире наша сторона:
В воскресение бывала
Церковь божия полна;
Наших деток в шумной школе
Раздавались голоса,
И сверкали в светлом поле
Серп и быстрая коса.

Ныне церковь опустела;
Школа глухо заперта;
Нива праздно перезрела;
Роща тёмная пуста;
И селенье, как жилище
Погорелое, стоит, -
Тихо все – одно кладбище
Не пустеет, не молчит –

Поминутно мертвых носят,
И стенания живых
Боязливо бога просят
Упокоить души их!
Поминутно места надо,
И могилы меж собой,
Как испуганное стадо,
Жмутся тесной чередой!

Если ранняя могила
Суждена моей весне, –
Ты, кого я так любила,
Чья любовь отрада мне, –
Я молю: не приближайся
К телу Дженни ты своей,
Уст умерших не касайся,
Следуй издали за ней.
И потом оставь селенье!
Уходи куда-нибудь,

Мері
(співає)

Був час, що країна наша
У спокої процвітала,
Щонеділі церков божа
Люду повная бувала;
Наших діток в шумній школі
Гомоніли голоси,
Блискотіли в чистім полі
Іскри серпа та коси.

Нині церков запустіла,
Школа замкнена стоїть,
Нива дарма переспіла,
Тільки глухо ліс шумить.
Мов після огню, селище
Тихо пустокою стоїть;
Тихо скрізь, лиш кладовище
Не пустіє, не мовчить.

Раз у раз померлих носять,
Чути стогони живих;
Боязливо бога просять,
Аби мир дав душам їх.
Щохвилини місця треба,
І могили все рясніше,
Мов наляканеє стадо,
Тиснуться усе густіше.

І як вчасная могила
Суджена моїй весні,
Ти, кого я так любила,
Хто так милий був мені,
Ти, благаю, не зближайся
До своєї Дженні нині,
Уст мертвих не доторкайся,
Що лежить у домовині!
Геть іди з оселі сеї,
Забирайся куди-будь,

Где б ты мог души мученье
Усладить и отдохнуть.
И когда зараза минет,
Посети мой бедный прах;
А Эдмонда не покинет
Дженни даже в небесах!

Председатель

Благодарим, задумчивая Мери,
Благодарим за жалобную песню!
В дни прежние чума такая ж,
видно,
Холмы и доли ваши посетила,
И раздавались жалкие стенанья
По берегам потоков и ручьёв,
Бегущих ныне весело и мирно
Сквозь дикий рай твоей земли
родной;
И мрачный год, в который пало
столько
Отважных, добрых и прекрасных
жертв,
Едва оставил память о себе
В какой-нибудь простой пастушьей
песне,
Унылой и приятной... Нет, ничто
Так не печалит нас среди веселий,
Как томный, сердцем повторённый
звук!

Мери

О, если б никогда я не певала
Вне хижины родителей моих!
Они свою любили слушать Мери;
Самой себе я, кажется, внимаю,
Поющей у родимого порога.
Мой голос слаще был в то время:

Де би міг душі своєї
Муки скинуть і забути!
Аж коли мине зараза,
Бідний мій відвідай прах,
А Едмонда не забуде
Дженні навіть в небесах.

Голова

Спасибі вам, тужлива панно Мери,
Спасибі вам за пісню ту жалібну.
Давно колись, як бачимо, така ж
Чума горби й доли ті навістила,
Такий жалібний стогін розлягався
По берегах потоків та річок,
Що нині весело та сумирно
Сей дикий рай ось тут перебігають.
Понурий рік, в котрім так много
сильних,
Відважних, добрих жертв загинуло,
Ледве чи лишить пам'ятку по собі
В якій-будь простій пастуховій
пісні,
Тужливій та приємній. Ні, ніщо
Так не смутить нас серед радощів,
Як звук тужливий, що в душі лунає.

Мері

О, якби я ніколи не співала
Поза хатиною моїх батьків!
Вони любили слухать свою Мері.
Саму себе, здається, чую я,
Як там у хаті рідній я співала.
Мій голос солодкіший був тоді,

он

Был голосом невинности...

Луиза

Не в моде
Теперь такие песни! Но все ж есть
Еще простые души: рады таять
От женских слез и слепо верят им.
Она уверена, что взор слезливый
Её неотразим, – а если б то же
О смехе думала своём, то, верно,
Всё б улыбалась. Вальсингам

хвалил

Крикливых северных красавиц: вот
Она и расстоналась. Ненавижу
Волос шотландских этих желтизну.

Председатель

Послушайте: я слышу стук колес!

Едет телега, наполненная
мертвыми телами.

Негр управляет ею.

Ага! Луизе дурно; в ней, я думал,
По языку судя, мужское сердце.

Но так-то – нежного слабей
жестокий,

И страх живёт в душе, страстьми
томимой!

Брось, Мери, ей воды в лицо. Ей
лучше.

Мери

Бо він був голосом невинності.

Луїза

Тепер не в моді пісеньки такі,
Та все-таки бувають прості душі,
Що люблять таяти від сліз жіночих
І сліпо вірять їм. Вона ще певна,
Що зір її плаксивий – безвідпорний.
А якби про свій сміх те саме

думала,

То певно, все б лиш тільки
усміхалась.

Хвалив же Вальсінгем крикливих
північних

Красунь, - і ось вона і
розстогналась!

Ненавиджу ті жовті коси панночок
Шотландських.

Голова

Слухайте, ось стук коліс!

Їде віз, повний мертвих тіл.

Негр поганяє коні.

Ага, Луїзі робиться недобре.

У неї, думав я, по язиці судячи,

Мужчини серце. Та ось, бач,

жорстока

Слабша від ніжної, і страх живе

В душі, яку заповонила пристрасть.

Бризни води в лице їй, Мери! Бач,

Їй ліпше.

Мері

Сестра моей печали и позора,
Приляг на грудь мою.

Луиза
(приходя в чувство)
Ужасный

демон

Приснился мне: весь черный,
белоглазый...

Он звал меня в свою тележку. В
ней

Лежали мертвые – и лепетали
Ужасную, неведомую речь...
Скажите мне: во сне ли это было?
Проехала ль телега?

Молодой человек

Ну, Луиза,
Развеселись – хоть улица вся наша
Безмолвное убежище от смерти,
Приют пиров, ничем не
возмутимых,
Но, знаешь, – эта чёрная телега
Имеет право всюду разъезжать.
Мы пропускать ее должны!
Послушай,
Ты, Вальсингам: для пресечения
споров
И следствий женских обмороков
спой
Нам песню, вольную, живую
песню,
Не грустию шотландской
вдохновенну,
А буйную, вакхическую песнь,

(до Луїзи)

О, сестрице моего смутку
Й моєї ганьби, притули головку
На грудь мою!

Луїза
(приходить до себе)

Страшенный демон –

ох!

Мені приснився, чорний, білоокий.

Мене він кликав до візка свого,
А в нім мерці лежали й лепотіли
Якісь страшні, невідомі слова.

Скажіть, се був лиш сон, чи, може,
справді
Візок поїхав?

Молодий чоловік

Ну, Луїзо, звеселися!
Хоч наша вулиця пуста й безмовна,
Від смерті захист, бенкетів
пробуток
Нічим не затривожених, то знаєш,
Візок той чорний має право скрізь
Переїздити, й пропускать його
Ми мусимо. Послухай, Вальсінгем!
Аби всі суперечки перервати
І наслідки зомлівань тих жіночих,
Ти заспівай свобідну пісню нам,
Живу, не тугою шотландською
Надихану, але буйну, вакханську,
Породжену серед чарок пінистих.

Рожденную за чашею кипящей.

Председатель

Такой не знаю, но спою вам гимн
Я в честь чумы, – я написал его
Прошедшей ночью, как расстались
мы.

Мне странная нашла охота к
рифмам
Впервые в жизни. Слушайте ж
меня:

Охриплый голос мой приличен
песне.

Голова

Такої я не знаю, але гімн
На честь чуми вам можу заспівати.
Я написав його в минулу ніч,
Коли розстались ми. Мені прийшла
Охота дивная до віршування
Вперше в житті. Послушайте ж
мене!

Хрипливий голос мій тій пісні
відповідний.

Многие

Гимн в честь чумы! Послушаем
его!

Гимн в честь чумы! прекрасно!
bravo! bravo!

Многі

Гімн в честь чуми! Ось гарно!
Браво, браво!

Председатель
(поет)

Когда могущая Зима,
Как бодрый вождь, ведет сама
На нас косматые дружины
Своих морозов и снегов, -
Навстречу ей трещат каминьки,
И весел зимний жар пиров.
Царица грозная, Чума
Теперь идет на нас сама
И льстится жатвою богатой;
И к нам в окошко день и ночь
Стучит могильною лопатой...
Что делать нам? и чем помочь?

Голова
(співає)

Коли могутня зима,
Як смілий вождь, веде сама
На нас косматії дружини
Своїх морозів і снігів,
Настрічу їй тріщать долини,
Гуде веселий шум пирів.
Грізна цариця та чума
Тепер іде до нас сама,
Багату жертву щоб пожати;
До нас в віконце день і ніч
Могильні стукають лопати...
Робота? Поміч? Не в тім річ.

Как от проказницы Зимы,
Запремся также от Чумы!
Зажжем огни, нальем бокалы,
Утопим весело умы
И, заварив пиры да балы,
Восславим царствие Чумы.

Есть упоение в бою,
И бездны мрачной на краю,
И в разъяренном океане,
Средь грозных волн и бурной
тьмы,
И в аравийском урагане,
И в дуновении Чумы.

Все, все, что гибелью грозит,
Для сердца смертного таит
Неизъяснимы наслажденья –
Бессмертья, может быть, залог!
И счастлив тот, кто среди волненья
Их обретать и ведать мог.

Итак, - хвала тебе, Чума!
Нам не страшна могилы тьма,
Нас не смутит твое призыванье!
Бокалы пеним дружно мы
И девы-розы пьем дыханье –
Быть может... полное Чумы!

Входит старый священник.

Священник

Безбожный пир, безбожные
безумцы!
Вы пиршеством и песнями
разврата
Ругаетесь над мрачной тишиной,
Повсюду смертию

Як від напасниці зими,
Запрімся також від чуми,
Світім свічки та наповнім чарки!
Втопімо весело уми,
Веселі заводім танки
І похвалім панування чуми!

Буває оп'яніння в бою,
На краю пропасті мрачної,
В розбурханому океані,
Посеред хвиль грізних і тьми,
І у пустиннім урагані,
І в смертоноснім подисі чуми.

Все, що загибеллю нам грозить,
Живеє серце нам морозить,
У собі криє певну насолоду,
Може, безсмертності задаток.
Щасливий, хто серед тривог таких
Знайти та відчувать їх міг.

І так хвала тобі, чума!
Нам не страшна могили тьма,
І поклик твій нас не смутить.
Чарками стукнім дружно ми!
І запах рож хай ще нас звеселить,
Хоч, може, й він – зарід чуми.

Входить старий священник.

Священник

Безбожный пир! Безбожні ви
безумці!
Ви бенкетом, розпусними піснями
Наругу робите мрачній тиші,
Яку довкола розвіває смерть.
Серед страховищ погребів

распространенной!

Средь ужаса плачевных похорон,
Средь бледных лиц молюсь я на
кладбище,
А ваши ненавистные восторги
Смущают тишину гробов – и
землю

Над мертвыми телами потрясают!
Когда бы стариков и жен моления
Не освятили общей, смертной ямы,

–
Подумать мог бы я, что нынче бесы
Погибший дух безбожника терзают
И в тьму кромешную тащат со
смехом.

Несколько голосов

Он мастерски об аде говорит!
Ступай, старик! ступай своей
дорогой!

Священник

Я заклинаю вас святою кровью
Спасителя, распятого за нас:
Прервите пир чудовищный, когда
Желаете вы встретить в небесах
Утраченных возлюбленные души.
Ступайте по своим домам!

Председатель

Дома
У нас печальны – юность любит
радость.

плачливых,

Серед блідих тих лиць на кладовищі
Молюся я, а ваші захвати
Ненавистні переривають тишу
Гробів і над тілами мертвими
Стрясають землю. І якби старців
Молитви та жінок не освятили
Смертельні, спільні ями, міг би я
Подумати, що се якісь чорти
Безбожну душу мучать і зо сміхом
У тьму кромішну тягнуть.

Декілька голосів

По-майстерськи
Говорить він про пекло. Геть,
старий!
Иди собі, куди пустився йти!

Священник

Я заклинаю вас святою кров'ю
Спасителя, розп'ятого за нас,
Покиньте дивоглядний бенкет сей,
Коли бажаєте зустріти в небі
Утрачені кохані ваші душі.
Геть, розходіться по своїх домах!

Голова

В домах у нас лиш смуток.
Молодість
Бажає втіх.

Священник

Ты ль это, Вальсингам? ты ль
самый тот,
Кто три тому недели, на коленях,
Труп матери, рыдая, обнимал
И с воплем бился над ее могилой?
Иль, думаешь, она теперь не
плачет,
Не плачет горько в самых небесах,
Взирая на пирующего сына,
В пиру разврата, слыша голос твой,
Поющий бешеные песни, между
Мольбы святой и тяжелых
воздыханий?
Ступай за мной!

Председатель

Зачем приходишь
ты
Меня тревожить? Не могу, не
должен
Я за тобой идти: я здесь удержан
Отчаяньем, воспоминаньем
страшным,
Сознаньем беззаконья моего
И ужасом той мертвой пустоты,
Которую в моем доме встречаю, -
И новостью сих бешеных веселий,
И благодатным ядом этой чаши,
И ласками (прости меня, господь)
Погибшего, но милого создання...
Тень матери не вызовет меня
Отселе – поздно – слышу голос
твой,
Меня зовущий, – признаю усилья
Меня спасти... старик, иди же с

Священник

Так се ти, Вальсингем?
Той сам, що тому три неділі ще
Труп матері, приклякши на коліна,
З риданням обіймав і з вереском
Збивався над її могилою?
Чи думаєш, вона тепер не плаче,
Не плаче гірко у самому небі,
Коли глядить на сина в бенкетах
Та в омуті розпусти, коли чує
Твій голос, що співа скажені
Пісні, які мішаються з святими
Молитвами й зітханнями тяжкими?
Ходи за мною!

Голова

І чого прийшов ти
Мене тривожить? За тобою йти
Не можу й не повинен. Тут держить
Мене розпука, спомини страшні...
Та свідомість мого беззаконства,
Та страх перед мертвою пустотою,
Яку стрічаю у своїй домівці,
Та новина скажених радощів
І благодатная отрута сеї чаши,
І пестощі – прости мене господь! –
Отсих погіблх, але милих творів.
Тінь матері не викличе мене
Від них, і пізно чую голос твій,
Що зве мене. Дармі твої зусилля
Спасти мене. Старий, іди в спокої!
Та будь проклятий, хто піде з
тобою!

миром;

Но проклят будь, кто за тобой
пойдет!

Многие

Bravo, bravo! Достойный
председатель!

Вот проповедь тебе! пошел!
пошел!

Священник

Матильды чистый дух тебя зовет!

Председатель
(встает)

Клянись же мне, с поднятой к
небесам

Увядшей, бледною рукой –
оставить

В гробу навек умолкнувшее имя!
О, если б от очей ее бессмертных
Скрыть это зрелище! Меня когда-
то

Она считала чистым, гордым, вольным –
И знала рай в объятиях моих...
Где я? Святое чадо света! вижу
Тебя я там, куда мой падший дух
Не достигнет уже...

Женский голос

Он
сумасшедший, -
Он бредит о жене похороненной!

Многі

А, браво, браво! Бравий голова наш!
Ось тобі проповідь! Махай, махай!

Священик

Матільди чистий дух тебе ось
кличе!

Голова
(встає)

Так присягни ж мені, піднявши в
небо

Зів'ялу руку, що навіки в гробі
Полишиш те забутеє ім'я!
О, якби від очей її безсмертних
Сховать я міг сей вид! Мене колись
Вона вважала чистим і свобідним,
І знаходила рай в моїх обіймах.
Де я? Святе дитя світляне! Бачу
Тебе я там, куди мій дух пропащий
Ніколи не дійде.

Жіночий голос

Він божевільний!
Про жінку згадує, яку поховано.

Священник

Пойдем, пойдем...

Председатель

Отец мой, ради
бога,
Оставь меня!

Священник

Спаси тебя господь!
Прости, мой сын.

Уходит. Пир продолжается.
Председатель остается,
погруженный в глубокую
задумчивость.

1830

Священник

Ходім, ходім!

Голова

Мій отче, ради бога,
Покинь мене!

Священник

Спаси тебе господь!
Прощай, мій сину!

Відходить. Бенкет тягнеться далі.
Голова сидить, потонувши в тяжку
задуму.

Переклад писано в днях 7-8 цвітня
1914 р.

Завдання 5. Прочитайте фрагменти перекладів творів О. С. Пушкіна українськими поетами, визначте їх недоліки та вдалі моменти.

«Песнь о вещем Олеге»

У Пушкина:

И вся полна негодованьем
К ней мать идет и, с содроганьем
Схватив ей руку, говорит:
«Бесстыдный! Старец нечестивый!
Возможно ль?.. Нет, пока мы живы,
Нет! Он греха не совершит.
Он, должный быть отцом и другом
Невинной крестницы своей...
Безумец! На закате дней
Он вздумал быть ее супругом».
Мария вздрогнула. Лицо
Покрыла бледность гробовая,

И, охладев, как неживая,
Упала дева на крыльцо.
У Гребінки:
Ось вийшла мати і з сльозами,
Приголубливими словами,
За руку взявши, каже їй:
«Бридкий, мерзенний, глянь, поганець!
Чи можна? Ні, паскудний ланець,
Гріха ти не збудуєш, злий!
Тобі б, як то ведеться віком,
Хрещенициним батьком будь...
Його чорти у пеклі ждуть –
Він хоче будь їй чоловіком!»
Маруся задрижала, з рук
Упала хустка шовковая.
Поблідши, ніби неживая,
Упала дівка на рундук.

«Евгений Онегин»

У Пушкіна:
У ночи много звезд прелестных,
Красавиц много на Москве,
Но ярче всех подруг небесных
Луна в воздушной синеве.
Но та, которую не смею
Тревожить лирою моею,
Как величавая луна,
Средь жен и дев блеснит одна.
У Рильського:
Зірок багато єсть у ночі,
Багата на красунь Москва,
Але найбільше вабить очі
Сріблиста зірка ранкова.
Але вона, перед котрою
Я мовкну з лірою дзвінкою,
Зорею ранньою вона
Блищить серед зірок одна.

Завдання 6. Прочитайте вірш сучасного поета Андрія Мединського та його переклад Валерії Богуславської. Висловіть свою думку з приводу того, чи все вдалося перекладачеві? Що втратилося? Що компенсувалося? Які були додавання, чи виправдані вони? Оцініть переклад з позиції перекладності, еквівалентності та адекватності. Думку обґрунтуйте. Наведіть приклади.

Андрей Мединский

* * *

Саблезубый монгол на затопленной улице Китежа
точит саблю и зубы, сияет промасленный взгляд.
Если долго смотреть в эту воду, то можно не выдержать,
а ведь это всего лишь твой собственный внутренний ад.

Долго, коротко ли бродишь берегом странного озера,
прячешь тайны и стыд в непролазном его камыше,
а вдоль берега едут цыгане на ржавом бульдозере,
и облезлые кошки гоняют летучих мышей.

Да невесты в трико скачут в чащу лесную лягушками
за отпущенной кем-то случайной любовной стрелой,
а над ними кружат одичавшие томики Пушкина,
и сбиваются в стаи, готовые встать на крыло.

Валерия Богуславская

* * *

Шаблезубий монгол на затопленій вулиці Китежа
точить шаблю і зуби, і сяє промаслений зір.
Якщо довго дивитись в цю воду, то як тоді вижити?
Але ж це – лиш твоє власне пекло, твій власний візир.

Довго, ні проблукаєш ти берегом дивного озера,
в очерет непролазний сором тайни сховавши і суть,
а вздовж берега їдуть цигани іржавим бульдозером,
і облізли кішки не мишей – кажанів там пасуть.

Наречені в трико в хащі лісу по-жаб'ячи струшують,
Бо любовну стрілу випадково туди занесло,
і кружляють вгорі, дичавіючи, томики Пушкіна,
і у зграї збиваються – стануть от-от на крило.

Завдання 7. Прочитайте вірш сучасного поета Івана Жданова та його переклад Валерії Богуславської. Висловіть свою думку з приводу того, чи все вдалося перекладачеві? Що втратилося? Що компенсувалося? Які були додавання, чи виправдані вони? Оцініть переклад з позиції перекладності, еквівалентності та адекватності. Думку обґрунтуйте. Наведіть приклади.

Іван Жданов

* * *

Мороз в конце зимы трясет сухой гербарий
и гонит по стеклу безмолвный шум травы,
и млечные стволы хрипят в его пожаре,
на прорези пустот накладывая швы.

Мороз в конце зимы берет немую спицу
и чертит на стекле окошка моего:
то выведет перо, но не покажет птицу,
то нарисует мех и больше ничего.

Что делать нам в стране, лишенной суесловья?
По несколько веков там длится взмах ветвей.
Мы смотрим сквозь себя, дыша его любовью,
и кормим с рук своих его немых зверей.

Мы входим в этот мир, не прогибая воду,
горящие огни, как стебли, разводя.
Там звезды, как ручьи, текут по небосводу
и тянется сквозь лед голодный гул дождя.

Пока слова и смех в беспечном разговоре –
лишь повод для него, пока мы учим снег
паденью с облаков, пока в древесном хоре,
как лед, звенят шмели, пока вся жизнь навек
вдруг входит в этот миг неведомой тоскою,
и некуда идти, – что делать нам в плену
морозной тишины и в том глухом покое
безветренных лесов, клонящихся ко сну?

Валерия Богуславская

* * *

Наприкінці зими гербарій всох морозний,
проноситься по склу безмовний шум трави,
стерильні стовбури серед пожеж наркозних
на шпари порожнеч накласти мають шви.

Наприкінці зими мороз дає відмашку
І креслить чудеса на склі мого вікна:
то виведе перо, та не покаже пташку,
то хутро, щоб шукав, чи є де звірина.

Як бути у краю, де марних слів немає?
Там помаху гілля ми діждемо навряд.
Крізь себе дивимось, і нас любов тримає,
й годуємо з руки його німих звірят.

Ми входимо в цей світ, не увігнувши воду,
Відслонюєм вогню стеблини по кущу,
зірки, немов струмки, стікають з небозводу,
і тягнеться крізь лід голодний глід дощу.

Допоки слово й сміх на безтурботність хворі, –
для світу привид ми, вчимо допоки сніг
розмотувать хмарки, – поки в деревнім хорі,
як лід, дзвенять джмелі, і все життя навік
раптово входить в мить у несвідомій тузі,
й нема куди іти – хіба що у полон,
в морозну німоту застигlosti на пружі
безвітряних лісів, які змагає сон.

Завдання 8. Прочитайте вірш української поетеси Ліни Костенко та його переклади у виконанні Олексія Бінкевіча та Євгена Пугачова. Висловіть свою думку з приводу того, чи все вдалося перекладачам? Що втратилося? Що компенсувалося? Які були додавання, чи виправдані вони? Оцініть кожен з перекладів окремо з позиції перекладності, еквівалентності та адекватності. Думку обґрунтуйте. Наведіть приклади. Оцініть обидва переклади з точки зору, який з них більш близький оригіналу, який, на вашу думку, більш адекватний. Проведіть порівняльний аналіз перекладів.

Ліна Костенко

Ах, Толлер Кренстон, чорний принце льоду! –
Ти, що знімаєш зорі на льоту,
Ти, що віддає знання за насолоду
Своїх імпровізацій на льоду, –

Художник, маг, чаклун і характерник,
Дивак, невдаха, демон, дилетант! –
Не конкурент нікому, не суперник,
Ти, що творив не те, не так, не там, –

Ти, чий тріумф не був на п'єдесталі,
Ти, що стрибків не виконав як слід, –
На чемпіонів сипались медалі,
На тебе квіти сипались на лід.

Алексей Бинкевич

Ах, Толлер Кренстон, что за наважденье! –
Хватаешь звёзды с неба на лету.
Ты званьем пренебрёг за наслажденье
Сплошной импровизацией на льду.

Художник, маг, чарующий волшебник,
Причуда, шляпа, демон, дилетант! –
Не конкурент и даже не соперник
Ты, что творил не то, не там, не так, –

Триумф твой не стоял на пьедестале,
И ты прыжков не выполнил финты.
На чемпионов сыпались медали,
А на тебя – цветы, цветы, цветы!

Евгений Пугачев

Ах, Толлер Крэнстон, черный льда кудесник! –
Срывавший звезды прямо на лету,
Отдавший знаний свет за свет небесный
Импровизаций, сотканных на льду.

Художник, маг, колдун и характерник,
Чудак и неудачник, дилетант! –
Для всех не конкурент и не соперник,
Ты созидал не то, не так, не там.

Пусть не был твой триумф на пьедестале,
Пусть был прыжков ошибочен полет...
На чемпионов сыпались медали,
Тебе – букеты сыпались на лед!

ПЕРЕЛІК ТЕМ ТА ПИТАНЬ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 1. НАУКОВИЙ СТИЛЬ

1. З історії формування наукового стилю.
2. Основні ознаки наукового стилю.
3. Наукова мова як особлива мовна підсистема.
4. Система підстилів наукового стилю:
 4. 1. Власне науковий стиль.
 4. 2. Навчально-науковий стиль.
 4. 3. Науково-популярний стиль.
5. Лексичні, морфологічні, синтаксичні особливості наукового стилю.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 2. ОФІЦІЙНО-ДІЛОВИЙ СТИЛЬ

1. З історії формування офіційно-ділового стилю.
2. Основні ознаки офіційно-ділового стилю.
3. Державна мова як засіб спілкування у сфері офіційних відносин.
4. Неоднорідність офіційно-ділового стилю:
 4. 1. Адміністративно-канцелярський стиль.
 4. 2. Юридичний (законодавчий) стиль.
 4. 3. Дипломатичний стиль.
 4. 4. Парламентський стиль.
5. Лексичні, морфологічні, синтаксичні та ін. особливості офіційно-ділового стилю.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 3. ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ СТИЛЬ

1. З історії формування публіцистичного стилю.
2. Основні ознаки публіцистичного стилю.
3. Основні функції публіцистичного стилю.

4. Підстилі публіцистики:
 4. 1. Офіційно-інформаційний підстиль.
 4. 2. Інформаційно-аналітичний підстиль.
 4. 3. Репортажний підстиль.
 4. 4. Фельєтонний підстиль.
5. Лексичні, морфологічні, синтаксичні та ін. особливості публіцистичного стилю.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 4. ХУДОЖНІЙ СТИЛЬ

1. Мова художньої літератури як естетична категорія.
2. Основні ознаки художнього стилю.
3. Підстилі художньої літератури:
 3. 1. Прозовий.
 3. 2. Поетичний.
 3. 3. Драматичний.
4. Образ автора в художньому тексті, особливості розповіді і позиція оповідача в тексті.
5. Звукопис в художньому тексті.
6. Образні засоби в художньому тексті.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 5. РОЗМОВНИЙ СТИЛЬ

1. Місце розмовного стилю в системі функціональних стилів мови.
2. Основні ознаки розмовного стилю.
3. Основні жанри розмовного мовлення.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 6. НЕЛІТЕРАТУРНІ МОВНІ ВАРІАНТИ

1. Проблема взаємин сленгу і жаргону. Жаргонізми-поняття і особливості вживання. Сленг і його функціонування в системі сучасної російської мови.
2. Класифікація жаргону. Місце молодіжного сленгу в системі літературної мови.
3. Поняття діалекту. Історія діалектології як науки.
4. Діалекти сучасної російської мови. Географія діалектів. Класифікація російських говорів.

5. Просторіччя і його місце в системі сучасної російської мови.
6. Місце лексики обмеженого вживання в текстах сучасних ЗМІ.
7. Жаргон, просторіччя і діалекти в художньому тексті.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 7. ОСНОВИ ОРАТОРСЬКОГО МИСТЕЦТВА

1. Ораторське мистецтво як високий ступінь володіння живим словом.
2. Різновиди красномовства:
 2. 1. Соціально-політичне красномовство.
 2. 2. Академічне красномовство.
 2. 3. Соціально-побутове красномовство.
 2. 4. Судове красномовство.
 2. 5. Богословсько-церковне красномовство.
3. Основні навички оратора.
4. З історії ораторського мистецтва.

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ 8. ПРОБЛЕМА МОВНОЇ НОРМИ

1. Поняття літературної норми.
2. Орфоепічні норми російської мови.
3. Норми російської акцентології.
4. Норми слововживання.
5. Морфологічні норми.
6. Синтаксичні норми.
7. Орфографічні та пунктуаційні норми.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИКОНАННЯ

Завдання 1. У наступних групах іменників – вірно поставити наголос. Перевірити за акцентологічним словником.

Аналог, діалог, каталог, некролог, договір, приговор, заговор, созыв, отзыв, кілометр, кубометр, барометр, манометр, хронометр, вольтметр, амперметр, газопровод, тепловідвід, нафтовідвід, мусоровідвід, електриковідвід, землянин, марсіанин, слав'янин, селянин, християнин, мешканець, флюорографія, дактилоскопія, кінематографія, індустрія, кулінарія, ветеринарія, асиметрія, деспотія, гегемонія, філантропія, бюрократія, намерення, ісповідання, забезпечення, мислення, знамення, со-средоточення, упрочення.

Завдання 2. Поставити наголос у словах. Які з поданих слів мають постійний наголос?

Деньги – денег, деньгам, деньгами, о деньгах;

Дети – детей, детям, детьми, о детях;

Люди – людей, людям, людьми, о людях;

Тефтели – тефтелей, тефтелям, тефтелями, о тефтелях.

Завдання 3. Вибрати (підкреслити) найбільш вдалий варіант слова, що максимально відповідає контексту. Чи можливі варіанти? Якщо вважаєте кілька варіантів рівнозначними – підкресліть усі.

1. Надо всю одєжду (помыть – постирать). 2. По какому (пути – маршруту) идет этот автобус? 3. Она пришла в костюме Снегурочки на новогодний (карнавал – пир – праздник). 4. В русских сказках часто царь устраивает для

своих гостей (карнавал – пир – праздник). 5. Хорошо, когда ребенок занят (делом – занятием – работой). 6. Фрукты лучше покупать на (базаре – рынке). 7. Когда ты (начал – стал) заниматься спортом? 8. Ты знаешь, Сергей (бросил – перестал – кончил) курить. 9. Андрей (бросил – перестал – закончил) курить в комнате. 10. (Водитель – шофер) трамвая с пассажирами не разговаривает. 11. Люблю читать (легенды – мифы – сказки) Древней Греции. 12. На уроке мы читали русские народные (легенды – мифы – сказки). 13. Утром я очень спешил на работу, но всё-таки (сумел – успел) позавтракать. 14. Он грубо (взял – схватил) меня за руку. 15. Очень (интересно – любопытно), куда это они пошли вместе. 16. Он у меня (взял – занял) двести рублей. 17. Они братья, но по характеру совсем (другие – разные). 18. Мы решили подготовить тебе (подарок – сюрприз).

Завдання 4. *Замінити виділені дієслова дієсловом «**стать**» із відповідними до контексту прийменниками.*

1. Дождь *кончился* _____ так же быстро, как и начался.
2. Она открыла папку и *вынула* _____ свои рисунки. 3. Глаза *утомились* _____ от яркого света. 4. Оркестр заиграл гимн, и все *поднялись* _____. 5. *Пришло* _____ время действовать. 6. Директора можно *найти* _____ на работе даже поздно вечером.

Завдання 5. *Підібрати синоніми до виділених слів.*

1. В девятнадцатом *столетии* _____ жили многие известные писатели. 2. *Опять* _____ пришла соседка. 3. Хочу *опубликовать* _____ свои стихи в газете или журнале. 4. Почему он сегодня такой *грустный* _____? 5. Как мы *доберемся* _____ обратно, если отпустим машину? 6. Когда болеешь, *очень скучно* _____ сидеть все время дома. 7. Давай *отметим* _____ твой день рождения в ресторане. 8. Мы не ели целый день, но *абсолютно* _____ не проголодались. 9. Наконец он *прекратил* _____ свистеть. 10. На этих соревнованиях

наша команда обязательно должна *выиграть* _____. 11. Извини, я тебя в темноте *не заметил* _____. 12. Ты *вернул* _____ ему деньги?

Завдання 6. Закінчити речення, підібравши антоніми до виділених слів.

1. Я *уверен* в этом, а в этом я _____. 2. Друзья *встретились*, но вскоре _____. 3. Наш друг *научился* водить машину, но зато _____ ходит пешком. 4. Не успели мы *поздороваться*, а уже должны _____. 5. Зачем ты *застегнул* пальто на все пуговицы? _____ его. 6. Этот человек не *жадный*, а _____. 7. Эти люди совсем не *пьяные*, они абсолютно _____. 8. Не надо *нарушать* правила, надо их _____. 9. Найдите на этих двух картинках *сходства* и _____. 10. У этого предприятия слишком большие *расходы* и слишком маленькие _____. 11. Арбуз *внутри* красный, а _____ зеленый. 12. Малышка легла *вдоль* кровати, а вчера она лежала _____. 13. Сначала нужно *спуститься* на первый этаж, а потом _____ на третий. 14. Бросать курить надо не *постепенно*, а _____. 15. Старики плохо спят: вечером долго не могут *заснуть*, а утром _____. 16. Я тебя *никогда* не забуду, я буду пом-нить тебя _____. 17. Девочка *вспомнила* номер телефона, а потом _____.

Завдання 7. Вставити пропущені слова *предмет* або *вещь*.

1. Она рассказала мне интереснейшие _____. 2. Мы несколько отвлеклись от _____ нашего разговора. 3. Вы говорите странные _____. 4. Вернемся к _____ нашего спора. 5. Давайте называть _____ своими именами. 6. Не берите с собой в поход много _____, возьмите только _____ первой необходимости. 7. В тумане очертания всех _____ были расплывчаты. 8. Нельзя ссориться из-за таких _____. 9. Многие из школьных _____ были ему в

этом воздасте совершенно не интересны. 10. Такие _____ нельзя говорить близким людям, особенно, если они обираются в далекую тяжелую дорогу.

Завдання 8. Утворити від дієслів, що подано у дужках, можливі в даному контексті дієприкметники.

1. Под голубыми небесами великолепными коврами, (блестеть) _____ на солнце, снег лежит (П.). 2. Орёл, с отдалённой (подняться) _____ вершины, парит неподвижно со мной наравне (П.). 3. Старинная башня стояла, (чернеть) _____ на чёрной скале (Л.). 4. (Колыхаться и сверкать), _____ движутся полки (Л.). 6. Пронеслась гроза седая, (разлететься) _____ по лазури (Ф.). 7. Деревья радостно трепещут, (купаться) _____ небе голубом (Тютч.).

За кожне з завдань студент може отримати від 1 до 3 балів, окрім завдання 3 (максимально – 4 бали). Усього – 25 балів максимально за усі завдання.

ОЦІНКА _____ (балів)

КОНТРОЛЬНА РОБОТА

ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ВИКОНАННЯ

З ДИСЦИПЛІНИ «СТИЛІСТИКА ТА КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ»

для студентів IV курсу спеціальностей

«Мова та література (російська)», «Переклад (українська, російська, польська)»

ПІБ _____

Завдання 1. Знайти у кожному з речень слово, вибір якого є помилковим, підкреслити його, подати у дужках правильний, на Ваш погляд, варіант.

(3 бали)

1. Но во всём этом существует грандиозная опасность. (_____)
2. От этой ситуации голова встаёт дыбом. (_____)
3. Это так идёт к твоей белокурой причёске. (_____)
4. Нам выдавали такие замечания. (_____)
5. Не люблю давать комплименты. (_____)

Завдання 2. Знайти випадки порушення лексичної сполучуваності слів. Виконати стилістичну правку.

(3 бали)

1. Иногда мы начинаем время от времени ощущать боли в животе, потерю аппетита, похудание.

2. Во всех сказках принцессы обычно требуют от своих избранников выполнить подвиг.

3. Мне жутко нравятся твои родинки, особенно на шее.

4. Гастрольная поездка артистов обречена на успех.

5. Всё это было чудовищно весело.

6. Академик совершил блестящую научную карьеру.

*Завдання 3. Знайти випадки лексичної недостатності та надлишку.
Виконати стилістичну правку.*

(2 бали)

1. Эта комичная ситуация всем показалась смешной.

2. Нам дорога каждая минута времени.

3. Купленные покупки не принимаются обратно.

4. Они просто коллеги по работе.

Завдання 4. Замість крапок поставити один з паронімів та підкреслити його.

(2 бали)

1. У билетной кассы все предъявляли свои ... (*командировочные – командированные*) удостоверения.

2. Мне кажется, что я припоминаю ... (*лицо – личность*) этого человека.

3. Молодой актёр играет ... (*главную – заглавную*) роль в спектакле «Волки и овцы» А. Н. Островского.

4. ...(*Эффективное – эффективное*) управление экономикой имеет огромное значение.

Завдання 5. Вказати недоліки, стилістичні помилки у побудові складних речень, відредагувати їх.

(2 бали)

1. Если бы эти мероприятия были бы проведены, эпидемия бы не разразилась.

2. Иванов вошёл в офис с видом такого сотрудника, полностью выполнившего все поручения.

3. Необходимо, чтобы знания и навыки, которые приобретают учащиеся в средней школе, могли бы быть впоследствии применены ими в жизни.

4. Многие считают, что будто завод не в состоянии выполнить заказ.

Завдання 6. Замість крапок дописати необхідні букви (або не дописувати). Пояснити, чому Ви здійснили саме так. Чим керувалися,

вибираючи саме таку форму.

(2 бали)

1. Перу был... одной из первых жертв испанских завоевателей.
2. Газеты сообщают о падении цен на чёрн... кофе.
3. В качестве вспомогательного языка эсперанто был... создан... доктором Л. Заменгофом.
4. Сочи расположен... на самом побережье Чёрного моря.

Завдання 7. Записати замість крапок дієслово «ставити» із потрібними префіксами.

(6 балів)

1. Рассердившись, отец _____ его из дома.
2. Почтальон _____ посылку по указанному адресу.
3. Дизайнер с большим вкусом _____ нашу квартиру.
4. Дедушка _____ недопитый стакан с чаем в сторону.
5. Я давно уже _____ попытки что-либо тебе объяснить.
6. Преподаватель _____ в ведомости отметки по экзаменационной работе.
7. Нужно _____ книги из одного шкафа в другой.
8. Ты решил _____ его серьезно заняться математикой?
9. Мальчишка _____ ногу, о которую споткнулся приятель.
10. Официант _____ поднос на стол.
11. Необходимо _____ эти цитаты в текст статьи.
12. Ты должен _____ его на путь истинный.

ОЦІНКА _____ (балів)

Максимально – 20 балів.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Поняття про описові лінгвістичні дисципліни.
2. Предмет та завдання стилістики.
3. Предмет та завдання культури мовлення.
4. Стилї мовлення: високий, середній, знижений.
5. Поняття про стилістичну забарвленість мовлення.
6. Експресивна забарвленість.
7. Емоційно-оцінна лексика.
8. Науковий стиль.
9. Офіційно-діловий стиль.
10. Публіцистичний стиль.
11. Художній стиль.
12. Розмовний стиль.
13. Поняття про змішення стилів.
14. Елементи офіційно-ділового стилю у чужеродному контексті.
15. Поняття про літературну мову.
16. Жаргон (арго) та його особливості.
17. Діалекти та просторіччя як варіанти ненормованої мови.
18. Поняття про красномовство.
19. Основні різновиди красномовства.
20. Базові вміння та навички гарного оратора.
21. Поняття про мовну (літературну) норму.
22. Види мовних норм.
23. Зміна норми.
24. Поняття та проблеми лексичної стилістики.
25. Стилїстичний аспект вивчення лексичних одиниць.

26. Граматична стилістика.
27. Зміщений логічний наголос.
28. Позиційний спосіб передачі логічного наголосу.
29. Лексичний спосіб передачі логічного наголосу.
30. Графічні засоби передачі логічного наголосу.
31. Неправильне розуміння значення словоформи.
32. Закономірність сприйняття омоформи називний – знахідний відмінок на початку речення.
33. Закономірність сприйняття омоформи називний – знахідний відмінок у будь-якому місці речення.
34. Закономірність сприйняття омоформи називний – непрямий відмінок.
35. Закономірність сприйняття омоформи діяч – об'єкт.
36. Помилковий смисловий зв'язок слів.
37. Помилкове смислове роз'єднання слів.
38. Зайві слова.
39. Незайві зайві слова.
40. Зайве слово в стійкому звороті.
41. Зайве слово в ролі підсилювача.
42. Зайве слово в ролі необов'язкового розповсюджувача.
43. Пропуск необхідного елемента мовленнєвого ланцюга.
44. Подвійне використання залежного елемента.
45. Художній стиль як синтез всіх функціональних стилів
46. Художній стиль з погляду перекладознавства.
47. Питання перекладності художнього тексту.
48. Головні питання організації досліджень поетичного тексту.
49. Основні форми поетичної графіки.
50. Перекладність / неперекладність поетичного тексту.
51. Перекладацькі перспективи при перекладі поезії.
52. Строфіка у поетичному тексті.
53. Загальні перекладацькі труднощі при перекладі поетичного тексту.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

- 1. Алексеева И. С.** Профессиональный тренинг переводчика: Учебное пособие по устному и письменному переводу для переводчиков и преподавателей / И. С. Алексеева. – СПб.: Союз, 2003. – 334 с.
- 2. Браим И. Н.** Этика делового общения / И. Н. Браим. – Минск: Экоперспектива, 2001. – 126 с.
- 3. Былкова С. В.** Культура речи / Стилистика / С. В. Былкова, Е. Ю. Махницкая. – М. : Флинта. Наука, 2009. – 433 с.
- 4. Ванников Ю. В.** Проблемы адекватности перевода: Типы адекватности, виды перевода и переводческой деятельности / Ю. В. Ванников // Текст и перевод. – М.: Наука, 1988. –С. 34 – 37
- 5. Введенская Л. А.** Русский язык и культура речи / Л. А. Введенская, Л. Г. Павлова, Е. Ю. Кашаева, Ростов н / Д : Феникс, 2002. – 178 с.
- 6. Вербицкая Л. А.** Давайте говорить правильно / Л. А. Вербицкая. – М. : Высшая школа, 2000. – 151 с.
- 7. Гачечиладзе Г. Р.** Проблемы реалистического перевода / Г. Р. Гачечиладзе. – М.: Наука, 1961. – 327 с.
- 8. Голуб И.Б.** Стилистика русского языка: Учеб. Пособие / И.Б. Голуб. – Режим доступа на 01.12.2018: <http://www.hi-edu.ru/e-books/xbook028/01/>
- 9. Дроняева Т. С.** Стилистика современного русского языка. Практикум / Т. С. Дроняева, Н. И. Клушина, И. В. Бирюкова. – М. : Флинта. Наука, 2008. – 245 с.
- 10. Елина Е. А.** Стилистика русского языка и культура речи: учебное пособие для студентов специальности 031202.65 «Перевод и переводоведение» / автор-составитель Е. А. Елина / Саратовский государственный социально-экономический университет. – Саратов, 2010. – 92 с.
- 11. Казарина С. Г.** Стилистика и культура речи: Учебное пособие по русскому языку / С. Г. Казарина. – Режим доступа на 01.12.2018:

<http://www.rulit.me/books/stilistika-i-kultura-rechi-uchebnoe-posobie-po-russkomu-yazyku-read-40625-1.html>

12. Кожина М. Н. Стилистика русского языка / М. Н. Кожина. – М. : Флинта; Наука, 2008 – 123 с.

13. Компаниченко В. В. Некоторые семантические проблемы перевода. – В. В. Компаниченко. – Режим доступа на 01.12.2018: <http://rudocs.exdat.com/docs/index-3429.html?page=11>

14. Копанев П. И. Теория и практика письменного перевода / П. И. Копанев. – М.: Наука, 1986. – 515 с.

15. Ласкарева Е. Р. Прогулки по русской лексике / Е. Р. Ласкарева. – СПб.: Златоуст, 2010. – 211 с.

16. Лилова А. Введение в общую теорию перевода / А. Лилова. – М.: Просвещение, 1985. – 328 с.

17. Мартирян Н. И. Сборник заданий по стилистике и культуре речи современного русского языка / Н. И. Мартирян. – Ереван: Издательство ЕГУ, 2015. – 92 с.

18. Мучник Б.С. Основы стилистики и редактирования / Б.С. Мучник.– Ростов н/Д : Изд-во «Феникс», 1997. – 480 с.

19. Попович А. Проблемы художественного перевода / А. Попович. – М.: Высш. школа, 1980. – 199 с.

20. Розенталь Д. Э. Практическая стилистика русского языка / Д. Э. Розенталь. – М. : Высшая школа, 1987. – 213 с.

21. Розенталь Д. Э. Современный русский язык. – Д. Э. Розенталь, И. Б. Голуб, М. А. Теленкова. – Режим доступа на 01.12.2018: <http://www.tepka.ru/rozental/index.html>

22. Рябинина Н. В. Учебно-методические материалы по дисциплине «Стилистика русского языка и культура речи» / Н. В. Рябинина. – Хабаровск: Изд-во ТГУ, 2012. – 102 с.

23. Плещенко Т. Стилистика и культура речи / Т. Плещенко, Н. Федотова, Р. Чечет. – Режим доступа на 01.12.2018:

- 24. Сиротинина О. Б.** Всё, что нужно знать о русской речи: пособие для эффективного общения / О. Б. Сиротинина. – М. : URSS, 2009. – 215 с.
- 25. Утробина А. А.** Основы теории перевода: конспект лекций / А. А. Утробина. – М.: Наука, 2006. – 144с.
- 26. Хамидова Л. В.** Практическая стилистика и культура речи. Учебные задания / Л. В. Хамидова, Л. А. Шахова. – Тамбов: Изд-во ТГТУ, 2001. – 34 с.
- 27. Черняк В. Д.** Русский язык и культура речи / В. Д. Черняк. – М. : Высшая школа, 2008. – 256 с.
- 28. Чуковский К. И.** Высокое искусство / К. И. Чуковский. – М.: Наука, 1991. – 292 с.
- 29. Швейцер А. Д.** Теория перевода: статус, проблемы, аспекты / А. Д. Швейцер. – М.: Наука, 1998. – 358с.
- 30. Юдина Г. Г.** Совершенствуйте устный перевод / Г. Г. Юдина. – М.: Международные отношения, 1996. – 176с.

ДЛЯ ПОДАТОК

